

Znalecké posudzovanie domáceho násilia v kontexte poručenských sporov o deti

Metodologické východiská pre súdnych znalcov a súdne znalkyne

Slávka Karkošková

Bratislava, 2017

Publikácia bola financovaná z Grantov EHP a Nórska a spolufinancovaná zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky v rámci projektu Koordinančno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie v rámci programu SK09: Domáce a rodovo podmienené násilie

„*Domov musí byť bezpečné miesto pre všetkých*“

www.norwaygrants.org

Recenzovali: JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M
JUDr. Marica Pirošíková
doc. PhDr. Gabriela Mikulášková, PhD.
PhDr. Viera Trusková, PhD.
MUDr. Terézia Rosenbergerová
PhDr. Jana Andruchová, PhD.

Vydanie: prvé vydanie

Vydavateľ: Inštitút pre výskum práce a rodiny

Rok vydania: 2017

Rozsah: 98 strán

ISBN: 978-80-7138-153-2

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

OBSAH

ÚVOD	5
1. NAJLEPŠÍ ZÁJEM DIEŤAŤA.....	9
1.1 Rámce a limity preferovania spoločnej starostlivosti.....	14
1.2 Koncepty skresľujúce rozlišovanie najlepšieho záujmu dieťaťa.....	15
1.3 Porozvodová úprava výkonu rodičovských práv a povinností k maloletému dieťaťu.....	18
1.4 Opodstatnenosť skúmania domáceho násilia v poručníckych sporoch	19
2. DRUHY IPV A OTÁZKA ICH DIFERENCOVANIA PRI ZNALECKOM POSUDZOVANÍ	22
2.1 Typológia IPV	23
2.2 Kritika typológie IPV	25
2.3 <i>Syndróm týranej ženy</i> – pôvodné a rozšírené ponímanie	29
2.4 Kritika <i>syndrómu týranej ženy</i> a jeho súčasný status	31
3. DETI A IPV.....	35
3.1 Deti ako viac než svedkovia IPV.....	36
3.2 Možné následky IPV na deti	37
3.3 Deti so zážitkami IPV a ich otcovia	40
3.4 Typológia IPV z pohľadu detí.....	44
4. IDENTIFIKOVANÉ PROBLÉMY ZNALECKÉHO POSUDZOVANIA	47
4.1 Predsudky/predpojatosť	49
4.2 Vierohodnosť obetí IPV	54
4.3 Dezinterpretácia výsledkov osobnostných testov.....	59
4.4 Zanedbané posudzovanie detí	62
5. ODPORÚČANÉ POSTUPY A OBSAHY ZNALECKÉHO POSUDZOVANIA	67
5.1 Identifikácia násilia, definovanie jeho povahy a kontextu	68
5.2 Posúdenie rodičovstva v kontexte domáceho násilia	73
5.3 Posúdenie skúseností dieťaťa s IPV a jeho reakcií naň.....	77
5.4 Najlepší záujem dieťaťa v kontexte IPV.....	77
ZÁVER.....	84
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	86
Príloha	97

ÚVOD

V máji 2016 zástupkyňa SR pred Európskym súdom pre ľudské práva vo svojom *Vyhlásení k sankciám v súvislosti s výkonom práva styku rodiča s maloletým* (2016) uviedla, že v ostatnom období na Slovensku zaznamenala stúpajúci počet oznámení o automatickom ukladaní pokút matkám zo strany súdov preto, že sa nedarí realizovať stretnutie dieťaťa s druhým rodičom aj napriek tomu, že existuje právoplatné a vykonateľné rozhodnutie súdu alebo vydané predbežné opatrenie o úprave styku. Konštatovala, že k ukladaniu týchto sankcií pritom dochádzalo **bez predchádzajúceho skúmania dôvodov**, prečo k stretnutiu nedošlo, zohľadňujúc pritom správanie oprávneného, povinného ako aj maloletého. Rovnako i akademická právnická obec identifikovala tieto problémy v procese výkonu rozhodnutia. Dobrovodský (2015b) upozorňuje vo svojej štúdií na to, že výsledky empirického výskumu rozhodovacej činnosti súdov ukazujú, že oprávnení si častokrát zamieňajú a stotožňujú exekúciu na majetkové práva s výkonom rozhodnutia pri maloletých. Často krát si zamieňajú skutočnosť, že dieťa je subjekt a nie objekt práva. Oprávnení preto najmä prostredníctvom svojich právnych zástupcov „tlačia“ súd k okamžitému a nekompromisnému výkonu rozhodnutia. Svojimi podaniami viackrát dávajú najavo, že súd výkonu rozhodnutia má len úlohu akéhosi „štatistu“, ktorému keď je doručený titul výkonu rozhodnutia, má nekriticky a bez ohľadu na konkrétne okolnosti prípadu uskutočniť výkon rozhodnutia (Dobrovodský 2015b).

V rovnakom období Slovenskom otriasli viaceré medializované prípady násilného odoberania detí za účelom výkonu práva styku rodiča s maloletým dieťaťom.¹ – Okrem iného aj v reakcii na tieto udalosti bola pripravená a 1.7.2016 vstúpila do platnosti *Vyhláška č. 207/2016 Z. z. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých*. V dôvodovej správe k predmetnej vyhláške sa uvádza, že jej cieľom je podrobnejšie upraviť postup súdu tak, aby sa korigovala doterajšia prax niektorých súdov, ktoré po podaní návrhu na výkon rozhodnutia automaticky, t. j. bez toho, aby zistili, či existujú **ospravedlniteľné dôvody**, pre ktoré sa povinný nemôže podrobovať rozhodnutiu, postupovali v konaní nástrojmi represie. Už použitie nástrojov represie (napr. výzva súdu na dobrovoľné splnenie povinnosti, pokuta, zastavenie výplaty rodičovského príspevku) prezumuje, že sa povinný rozhodnutiu nepodrobil. Pritom súd ani len nezistil, či existujú ospravedlniteľné dôvody, pre ktoré sa povinný nemôže podrobovať rozhodnutiu. Ustanovenia obsiahnuté vo vyhláške dávajú súdu možnosť odkloniť sa od „drakonického“ výkonu rozhodnutia prostredníctvom odkladu výkonu rozhodnutia, ktorý by dieťaťu ublížil a ktorý by bol v rozpore s jeho najlepším záujmom. Tieto ustanovenia majú podporiť princíp spravodlivosti konania o výkone rozhodnutia a **rešpektovanie**

¹ Pozri napr. reportáž z 30.05.2016: Násilné odobratie Zoji (6). Dievčatko skolabovalo, skončilo v nemocnici. Dostupné na: <https://www.noviny.sk/slovensko/162329-nasilne-odobratie-zoji-6-dievcatko-skolabovalo-skoncilo-v-nemocnici> alebo odňatie Marka z triedy základnej školy: reportáž TA3: <https://www.youtube.com/watch?v=jRmv52acqpc&t=889s>

najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý od 1.1.2016 našiel explicitné legislatívne vyjadrenie aj priamo v Zákone o rodine.²

V prípadoch, kedy sa dieťa bráni kontaktu s jedným z rodičov po rozvode či rozchode rodičovského páru, je neraz v pozadí problému **podozrenie z domáceho násillia**³. Súdny sa s takýmito podozreniami vysporadúvajú veľmi rôznorodými spôsobmi (niekedy na ne neberú ohľad, inokedy určia, aby počas určitej doby styk prebiehal pod dohľadom odborníkov, niekedy vyhovejú žiadosti o zákaz styku, a v iných prípadoch zas zvažujú aj možnosť striedavej osobnej starostlivosti). Tejto skutočnosti bola v zahraničí v uplynulých desaťročiach venovaná značná výskumná pozornosť. Zdá sa, že proces rozhodovania v poručníckych sporoch o deti v kontexte obvinení z domáceho násillia je kontroverzný, nepredvídateľný a náročný pre profesionálov i rodiny (Davis 2015). Celé roky obeť a advokáti pozorovali, že súdy nedokázali dostatočne chrániť bezpečie a blaho detí a ich týraných matiek v prípadoch poručníckych sporov, v ktorých sa vyskytovali podozrenia z domáceho násillia. Iní vyjadrovali obavy, že súdy nechránili adekvátne práva a záujmy rodičov, ktorí sú krivo obvinení z domáceho násillia a/alebo nespravodlivo odcudzení (*estranged*) od svojich detí (Davis 2015).

Na fenomén problému domáceho násillia a poručníckeho práva obeť a násilnej osoby reaguje i Dohovor o predchádzaní násilliu na ženách a domácomu násilliu a boji proti nemu (tzv. Istanbulský dohovor). Tento Dohovor je najďalej siahajúcou medzinárodnou zmluvou v oblasti domáceho násillia a jeho základnou ideou je nulová tolerancia voči násilliu na ženách a domácomu násilliu. Je prvým komplexným a precíznym právne záväzným nástrojom, ktorý násillie na ženách a domáce násillie chápe ako porušovanie ľudských práv a formu diskriminácie žien. Slovenská republika Dohovor podpísala 11. mája 2011, čím sa stala jedným z prvých členských štátov Rady Európy a Európskej únie, ktoré ho podpísali. Jedným z ustanovení Dohovoru, ktoré reaguje na osobitne komplikovanú problematiku domáceho násillia a poručníckych sporov o deti je ustanovenie čl. 31 s názvom **Poručníctvo, práva na návštevu a bezpečnosť (Custody, visitation rights and safety)**. Podľa tohto ustanovenia zmluvné strany prijímú potrebné legislatívne alebo iné opatrenia na zabezpečenie toho, aby pri určovaní poručníctva a práv na návštevu detí boli vzaté do úvahy akékoľvek závažné incidenty násillia v rámci rozsahu pôsobnosti tohto Dohovoru, a ďalej prijímú potrebné legislatívne alebo iné opatrenia, aby zabezpečili, že uplatňovanie akýchkoľvek návštevných a poručníckych práv neohrozí práva a bezpečnosť obeť alebo detí (Dobrovodský 2014, s. 257-258).

² <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2103>

³ Pojem **domáce násillie** v texte celej publikácie používame ako **súhrnné označenie** pre násillie na deťoch i násillie na ženách v párových vzťahoch. Pre samostatné označenie násillia na ženách v párových vzťahoch, používame **skratku IPV** (z angl. *Intimate Partner Violence*).

Značným problémom v snahe integrovať vysoko konfliktné poručnícke spory a spory o prístup k deťom s problematikou domáceho násillia je skutočnosť, že **rozvodová (poručnícka) odborná literatúra sa vyvíjala oddelene a často v rozpore s literatúrou zameranou na domáce násillie** (Doayne et al. 1999; Jaffe et al. 2003). Rozvodová literatúra zdôrazňuje jednak to, aké výhody pre deti má spoločné rodičovstvo (*co-parenting*), v ktorom obaja rodičia udržiavajú vzťah so svojimi deťmi, a jednak to, aký negatívny vplyv na deti majú konflikty medzi rodičmi (Birnbaum 2006). Naproti tomu literatúra zameraná na problematiku domáceho násillia vyjadruje znepokojenie nad spoločným rodičovstvom, ktoré je preniknuté konfliktmi a zneužívaním, pretože citovo a fyzicky poškodzuje deti a zvyšuje riziko ich ďalšieho ublíženlia (Jaffe et al. 2008; Perry 2006; Perry a Hambrick 2008). Rozvodová literatúra, často bez ohľadu na situáciu zneužívanlia, ukladá rodičom, aby podporovali pozitívne vzťahy s druhým rodičom, čo však v prípade domáceho násillia môže dostať ich alebo ich deti do vážneho nebezpečenstva (Doayne et al. 1999). Jaffe et al. (2008, s. 255) zhrnuli túto situáciu nasledovne: Časť problému spočíva vo filozofii poručníckeho súdnicstva (*Family Court*), ktoré odporúča rodičom, aby vyriešili konflikt tým, že nechajú minulosť za sebou. Zatiaľ čo tento prístup je vhodný pre nenásilnú väčšinu rodín, je často kontraindikovaný pre obeť zneužívanlia. Rastúca podpora pre spoločné rodičovstvo (*co-parenting*) a rastúce povedomie o domácom násillí sa dostávajú do vzájomnej kolízie, keď sa účastníci sporu ocitnú pred súdom. **V dôsledku tohto štiepenlia a divergentných prístupov a vízií je význam domáceho násillia v poručníckom súdnicstve často prehliadaný alebo minimalizovaný** (Jaffe et al. 2003). Je to badateľné nielen v predbežných či konečných súdnych rozhodnutiach, ale i v stanoviskách kolíznych opatrovníkov a v súdnoznaleckých postupoch a výstupoch.

Hoci v pomere k ostatným druhom dôkazov nemá znalecký posudok privilegované postavenie (Prokeinová 2007; Musil 2010) a má podliehať dôslednému hodnoteniu kvality⁴, **v aplikačnej praxi súdov sa predsa len najväčšia váha zvykne automaticky pripisovať záverom a odporúčaniam vyplývajúcim zo znaleckých posudkov**. Obdobné tendencie sa prejavujú aj na strane polície (v prípade, že paralelne s poručníckym konaním prebieha aj trestné konanie). Rovnako aj sociálni pracovníci z oddelení sociálnoprávnej ochrany detí (zastupujúci dieťa pred súdom v prípade kolízií záujmov medzi rodičmi) vnímajú znalecké posudky ako smerodajné pre formuláciu svojich vlastných stanovísk, ohľadne najlepšieho záujmu dieťaťa. Z týchto dôvodov je nanajvýš žiaduce

⁴ „Znalecký posudok je nutné hodnotiť rovnako dôsledne ako každý iný dôkaz, (...) nepožíva žiadnu väčšiu dôkaznú silu a musí byť podrobovaný všestrannej previerke nielen právnej korektnosti, ale tiež vecnej správnosti. Hodnotiť je potrebné celý proces utvárania znaleckého dôkazu, vrátane prípravy znaleckého skúmania, (...) priebeh znaleckého skúmania, vierohodnosť teoretických východísk, ktorými znalec odôvodňuje svoje závery, spoľahlivosť metód použitých znalcom a spôsob vyvodzovania záverov znalca. Ponechávať bez povšimnutia vecnú správnosť znaleckého posudku, slepo dôverovať záverom znalca, by znamenalo vo svojich dôsledkoch poprieť zásadu voľného hodnotenia dôkazov, privilegovať znalecký dôkaz a prenášať zodpovednosť za skutkovú správnosť (...) rozhodovania na znalca“ (Nález Ústavného soudu ČR, sp. zn. III. ÚS 299/06).

vytvoriť metodiku, ktorá by profesionálom pomohla lepšie identifikovať domáce násilie, pochopiť a objasniť jeho kontext a následné implikácie pre určenie najlepšieho záujmu dieťaťa.

Cieľom predkladanej publikácie je priblížiť najaktuálnejšie výskumné poznatky týkajúce sa problematiky domáceho násillia v kontexte poručenských sporov, bez poznania ktorých profesionáli riskujú, že sa budú v posudzovaní predmetných káz opierať skôr o subjektívne dojmy a predsudky, než vedecky podložené poznatky. Publikácia je určená primárne súdnym znalcom a sudcom, ktorí sa zaoberajú problematikou poručenských sporov, zároveň však aj tým profesionálom, ktorí problematiku domáceho násillia riešia na trestnoprávnej úrovni, vrátane policajných vyšetrovateľov a prokurátorov.⁵ Publikácia môže byť užitočná aj pre advokátov, sociálnych pracovníkov pôsobiacich na oddeleniach sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately ÚPSVaR a pracovníkov zariadení poskytujúcich pomoc a poradenstvo pre obe domáceho násillia.

Nakoľko je domáce násilie jedným z kľúčových kritérií, ktoré majú byť brané do úvahy pri hľadaní toho, čo je v najlepšom záujme dieťaťa, v publikácii najprv približujeme význam pojmu „najlepší záujem dieťaťa“. Následne poukazujeme na rámce a limity preferovania spoločnej osobnej starostlivosti o dieťa v čase po separácii rodičov a na koncepty skresľujúce rozlišovanie najlepšieho záujmu dieťaťa. Pozornosť venujeme aj vybraným právnym ustanoveniam týkajúcim sa úpravy výkonu rodičovských práv a povinností a sumarizácii dôvodov, pre ktoré je relevantné dôkladne preskúmať podozrenia z domáceho násillia, ktoré sa objavujú v poručníckych sporoch. Ďalej sa v publikácii zaoberáme tým, či a ako je možné a potrebné rozlišovať rôzne druhy násillia v párových vzťahoch, objasňujeme obsah pojmu „syndróm týranej ženy“ a predstavujeme deti ako významné (nie sekundárne) obe domáceho násillia v párových vzťahoch. Napokon približujeme najpálčivejšie problémy spojené s problematikou znaleckého posudzovania domáceho násillia v kontexte poručníckych sporov a následne aj odporúčané postupy a obsahy znaleckého posudzovania.^{6 7 8}

⁵ Úroveň kvality práce policajných vyšetrovateľov, prokurátorov, súdnych znalcov a sudcov, ktorí sa prípadmi domáceho násillia zaoberajú na trestnoprávnej úrovni, môže vo významnej miere ovplyvňovať postupy a rozhodnutia kompetentných orgánov aj na civilnoprávnej úrovni.

⁶ Hoci uznávame, že **páchateľmi násillia môžu byť muži aj ženy**, táto publikácia sa sústreďuje na problematiku týraných žien (a detí), nakoľko tak štatistiky o trestnej činnosti ako aj výskumy zamerané na prevalenciu násillia v párových vzťahoch jasne dokazujú, že v pozícii páchatelov sú vo väčšine prípadov muži a v pozícii obetí zas ženy.

⁷ Kvôli prehľadnosti textu **nepoužívame** v publikácii primárne „**rodovo citlivý jazyk**“. Pri používaní termínov označujúcich rôzne profesie, dieťa, účastníkov, klientov alebo iné relevantné osoby, máme samozrejme na mysli oba rody.

⁸ V texte používame pojmy **týranie a obeť**, pretože vychádzame vo väčšej miere z anglosaskej literatúry a výskumov, kde sú tieto pojmy na opísanie násillia na ženách bežné. Zároveň si uvedomujeme citlivosť popisovania situácií násillia, v ktorých ženy zažívajúce násillie, alebo deti nevystupujú len ako pasívne obeť, ale vyvíjajú aktívne stratégie na zamedzenie násillia. Viac v ďalšom texte.

1. NAJLEPŠÍ ZÁUJEM DIEŤAŤA

V modernej spoločnosti sa blaho dieťaťa stalo dôležitým dobrom, ktorého ochrana bola implementovaná do príslušných právnych systémov. Kým anglofónne právne systémy v Anglicku alebo v USA používajú princíp „najlepšieho záujmu dieťaťa“, právo v niektorých európskych krajinách (napr. v Nemecku alebo Holandsku) používa termín „blaho dieťaťa“. Avšak oba pojmy odkazujú na rovnaký koncept. Všetky tieto krajiny zdieľajú presvedčenie, že blaho detí je dobrom, ktoré musí byť chránené (Bagattini 2014, s. 180-181).

Princíp (najlepšieho) záujmu dieťaťa je významným princípom nielen v slovenskom právnom poriadku⁹, ale aj v medzinárodnom práve (Pirošíková 2015). Rešpektovanie najlepšieho záujmu dieťaťa orgánmi Slovenskej republiky je zvýraznené aj tým, že Slovenská republika sa na medzinárodnom poli ako jedna z prvých desiatich krajín zasadila o významný posun procesných garancií ochrany práv ohrozených detí alebo detí, ktorých práva už boli porušené. Slovenská republika ako deviatá krajina ratifikovala **Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o procedúre oznámení (sťažností)** (*Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure*) (ďalej len „protokol“).¹⁰ Jeho osobitný význam pre deti spočíva v tom, že zavádza medzinárodný procesný mechanizmus zakotvujúci možnosť a postup podávania oznámení (sťažností) zo strany jednotlivcov, skupiny jednotlivcov alebo v mene jednotlivca či skupiny jednotlivcov, v prípadoch porušenia práv garantovaných Dohovorom o právach dieťaťa alebo niektorým z jeho substantívnych protokolov.

Platnosťou protokolu sa v medzinárodnom spoločenstve zapíňa miesto, kde absentoval procesný mechanizmus ochrany práv detí. Osobitný význam protokolu vyniká v kontexte súčasného stavu najdôležitejších univerzálnych zmlúv a dokumentov o ľudských právach a základných slobodách, ktoré majú vlastný mechanizmus kontroly a vynútenia (Dobrovodský 2015c). Zakotvuje sa rovnaký mechanizmus ochrany a vynútitelnosti práv vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy tak ako je tomu pri iných medzinárodných nástrojoch na pôde Organizácie spojených národov alebo Rady Európy. Literatúra totiž prikladá mechanizmu podávania sťažností jednotlivcom pre porušenie práv veľký význam a považuje ju za jednu z foriem garancie dodržiavania zmlúv v medzinárodnom zmluvnom práve (Blaškovič 2011, s. 18). Účel a povahu protokolu možno vyvodit' z jeho preambuly, ktorej veda medzinárodného práva pripisuje nezanedbateľný a nezameniteľný význam pri výklade zmluvy ako aj pri jej vykonávaní (Jankuv, Lantajová et al. 2011, s. 42). V preambule Slovenská republika ako zmluvná strana protokolu uznáva, že **osobitné a závislé postavenie detí môže pre**

⁹ Porovnaj napríklad § 23 ods. 2 druhá veta, § 24 ods. 3, § 44 ods. 4, § 45 ods. 1, § 54 ods. 5, § 59 ods. 4 zákona o rodine; § 1 ods. 2 písm. a) a § 6 zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele.

¹⁰ Protokol je otvorenou zmluvou (Jankuv, Lantajová et al. 2011, s. 34), keďže je otvorený na prístup všetkým štátom, ktoré ratifikovali dohovor alebo pristúpili k dohovoru alebo ku ktorémukoľvek z jeho prvých dvoch opčných protokolov.

ne vytvárať skutočné ťažkosti pri dosahovaní nápravy v prípade porušenia ich práv. Slovenská republika má na zreteli, že protokol posilní a doplní národné a regionálne mechanizmy umožňujúce deťom predkladať sťažnosti v prípade porušenia ich práv a uznáva, že najlepší záujem dieťaťa má byť prvoradý pri úvahách o zabezpečení nápravy porušenia práv dieťaťa a že takáto náprava by mala vziať do úvahy potrebu citlivého prístupu k dieťaťu na každej úrovni.

K princípu najlepšieho záujmu dieťaťa vydal Výbor OSN pre práva dieťaťa (2013) *Všeobecný komentár č. 14 o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu* s očakávaním, že tento všeobecný komentár „bude usmerňovať rozhodnutia všetkých osôb, ktoré sa zaoberajú deťmi, vrátane rodičov a opatrovníkov“. Výbor považuje tento všeobecný komentár za rámec na posudzovanie a určovanie najlepšieho záujmu dieťaťa, pričom jeho snahou „nie je predpísať, čo je najlepšie pre dieťa v každej situácii a čase“. Pojem **záujem dieťaťa je komplexný, pružný a adaptabilný**, čo znamená, že jeho obsah sa má určiť podľa okolností prípadu, t. j. podľa konkrétnej situácie dotknutého dieťaťa. Výbor vyžaduje, aby štát rešpektoval a vykonával **právo dieťaťa na posúdenie a prioritné uplatňovanie jeho najlepšieho záujmu**. Štát je povinný prijať všetky potrebné cielené a konkrétne opatrenia na úplné vykonávanie tohto práva. Má zabezpečiť, aby bol najlepší záujem dieťaťa riadne integrovaný a konzistentne uplatňovaný v každom kroku verejnej inštitúcie, najmä vo všetkých vykonávacích opatreniach a súdnych konaniach, ktoré priamo alebo nepriamo ovplyvňujú deti. Všetky súdne a správne rozhodnutia týkajúce sa detí majú demonštrovať, že najlepší záujem dieťaťa je ich prvoradým hľadiskom. Sem patrí aj **opis, akým spôsobom sa najlepšie záujmy dieťaťa skúmajú a hodnotia a aká váha sa im pripisuje pri rozhodovaní**.

Pojem záujem dieťaťa sa v slovenskej legislatíve zdôrazňuje v novelizovanom znení zákona o rodine. Článok 5 Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení novely č. 175/2015 Z.z.¹¹ neobsahuje definíciu záujmu dieťaťa, ale ponúka príkladným a nehierarchickým spôsobom **výpočet kritérií záujmu dieťaťa**.¹² Uvádza, že pri určovaní a posudzovaní záujmu maloletého dieťaťa sa zohľadňuje najmä: (a) úroveň starostlivosti o dieťa, (b) bezpečie dieťaťa, ako aj bezpečie a stabilita prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava, (c) ochrana dôstojnosti, ako aj duševného, telesného a citového vývinu dieťaťa, (d) okolnosti, ktoré súvisia so zdravotným stavom dieťaťa alebo so zdravotným postihnutím dieťaťa, (e) ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do jeho dôstojnosti a

¹¹ Bližšie o novele pojednávajú štúdie Dobrovodského (2016a, 2016b).

¹² Podľa dôvodovej správy k návrhu zákona č. 175/2015 Z. z. je predmetný výpočet uvedený v súlade s bodom č. 50 *Všeobecného komentára č. 14*. Podľa tohto bodu komentára *výbor považuje za užitočné pripraviť nevyčerpávajúci a nehierarchický zoznam prvkov, ktoré by rozhodujúci činitelia mohli začleniť do posúdenia najlepšieho záujmu dieťaťa*. Výpočet kritérií uvedený v písmenách čl. 5 v abecednom poradí neznamena priority niektorého z nich. Bude vždy na posúdení súdu, ktorý z nich v konkrétnom prípade preváži a ktorý súd vyhodnotí ako východiskový. V konkrétnej situácii konkrétneho dieťaťa môžu byť významné viaceré kritériá alebo dokonca to nemusí byť ani jedno z navrhovaného výpočtu. Môže vzniknúť situácia, že súd samotný si vykreuje pre prípad osobitné kritérium záujmu dieťaťa bez toho, aby šlo o totožné alebo príbuzné kritérium uvedené vo výpočte.

ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou, (f) podmienky na zachovanie identity dieťaťa a na rozvoj schopností a vlôh dieťaťa, (g) názor dieťaťa a jeho možné vystavenie konfliktu lojality a následnému pocitu viny,¹³ (h) podmienky na vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami, (i) využitie možných prostriedkov na zachovanie rodinného prostredia dieťaťa, ak sa zvažuje zásah do rodičovských práv a povinností.¹⁴

V dôvodovej správe k novele č. 175/2015 Z.z. sa ku kritériám a) - d) uvádza, že pri posudzovaní a určovaní najlepšieho záujmu dieťaťa alebo detí sa musí vychádzať z povinnosti (obsiahnutej v čl. 3 ods. 2 *Dohovoru o právach dieťaťa*) zabezpečiť dieťaťu ochranu a starostlivosť nevyhnutné pre jeho alebo jej blaho. „Výrazy **ochrana** a **starostlivosť** treba chápať v širokom zmysle slova, pretože ich cieľ nie je stanovený vo vymedzenom alebo negatívnom zmysle (ako napr. „chrániť dieťa pred ublížením“), ale vo vzťahu ku komplexnému ideálu zabezpečenia „blaha“ a rozvoja dieťaťa. Blaho dieťaťa všeobecne zahŕňa **základné materiálne, telesné, vzdelávacie a emocionálne potreby** ako aj **potrebu lásky a bezpečia**“ (*Všeobecný komentár č. 14, čl. 71*). „Posúdenie najlepšieho záujmu dieťaťa musí zahŕňať aj vyhodnotenie bezpečnosti dieťaťa, tzn. práva dieťaťa na **ochranu pred všetkými formami telesného alebo duševného násillia, zneužívania alebo ubližovania (...)**“ (*Všeobecný komentár č. 14, čl. 73*). „Používanie prístupu založeného na hodnotení najlepšieho záujmu dieťaťa v rozhodovaní znamená, že **bezpečnosť a integrita dieťaťa** sa musia posudzovať v danom čase; uplatňovanie zásady prevencie si však žiada aj **posúdenie možnosti rizika a ubližovania v budúcnosti** a ďalších následkov rozhodnutia pre bezpečnosť dieťaťa“ (*Všeobecný komentár č. 14, čl. 74*). Významným v rámci prvkov

¹³ V článku 12 *Dohovoru o právach dieťaťa* sa stanovuje právo dieťaťa slobodne vyjadrovať názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú. Akékoľvek rozhodnutie, ktoré nezohľadnilo názory dieťaťa alebo im nevenovalo primeranú pozornosť zodpovedajúcu veku a úrovni vyspelosti dieťaťa, upiera dieťaťu alebo deťom možnosť ovplyvniť určenie ich najlepšieho záujmu. Keďže zabezpečenie tohto práva úzko súvisí so záujmom dieťaťa predkladateľ novely zákona chcel zvýrazniť, že je pre dieťa negatívna situácia, ak sa dostane do konfliktu lojality a tento konflikt lojality v ňom vyvolá pocit viny. Pociť viny samozrejme môže nastať aj bez toho, aby sa dieťa dostalo do konfliktu lojality (*Dôvodová správa k zákonu o rodine*).

¹⁴ Práve pre význam princípu (zásady) novela zákona o rodine ju povýšila legislatívno-technicky spôsobom, tak že zásada **získava v systematike zákona o rodine** patričné **kardinálne miesto** v podobe nového článku č. 5. Vedúce umiestnenie princípu a jeho „povýšenie“ v systéme rodinného práva má motivovať najmä súdy a všetky osoby (subjekty), ktoré vykonávajú voči dieťaťu svoje práva a povinnosti, aby mali záujem dieťaťa na zreteli a aby ho starostlivo posudzovali a zodpovedne určovali v konkrétnych prípadoch. Z procesného hľadiska sa má rešpekt a uplatňovanie zásady odraziť práve v riadnom a v presvedčivom odôvodňovaní rozhodnutí súdov či iných štátnych orgánov, ktoré sa týkajú detí (Dobrovodský 2016, s. 4). – Novela č. 175/2015 Z.z. zasiahla aj do úpravy zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele, keď v § 3 bol doplnený nový odsek o tom, že prvoradým hľadiskom pri voľbe a uplatňovaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je najlepší záujem dieťaťa, na určovanie a posudzovanie ktorého sa uplatňuje zásada o záujme dieťaťa podľa čl. 5 zákona o rodine. Dané krížové prepojenie dvoch zákonov má zabezpečiť určitú mieru koherencie v konaniach a postupoch súdov a orgánov sociálnoprávnej ochrany. Toto legislatívne riešenie chápeme ako platformu pre **vzájomný dialóg medzi zúčastnenými profesiami, ktoré majú mať na zreteli spoločne kritéria najlepšieho záujmu dieťaťa**.

posudzovania a určovania záujmu dieťaťa je **zraniteľnosť dieťaťa**, ktorá môže vyplývať (okrem iného) aj zo skutočnosti, že dieťa je **obet' násilia**. "Orgány a rozhodujúci činitelia musia zohľadniť rôzne druhy a stupne zraniteľnosti každého dieťaťa, pretože každé dieťa je jedinečné a každú situáciu treba posúdiť z pohľadu tejto jedinečnosti" (*Všeobecný komentár č. 14, čl. 75-76*).

V dôvodovej správe je obzvlášť dôležitý komentár k bodu e), v ktorom sa uvádza, že kritériom pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa má byť aj zohľadnenie skutočnosti, že dieťa síce nie je priamo obeťou zásahov do jeho duševnej, telesnej a citovej integrity, ale je **ubližované osobe, ktorá je dieťaťu blízkou osobou**. Aj tzv. nepriame násilie je násilie spôsobilé negatívne zasiahnuť do dôstojnosti dieťaťa a ohroziť jeho vývin. Dieťa má totiž **právo vyrastať v prostredí bez násilia** (*Dôvodová správa k novele zákona o rodine*).

V kritériach h) – i) sa zdôrazňuje, že dieťa oddelené od jedného alebo oboch rodičov má právo **„na pravidelné udržiavanie osobných vzťahov a priamych stykov s obidvoma svojimi rodičmi, ak to nie je v rozpore s jeho alebo jej najlepším záujmom“** (*Dohovor o právach dieťaťa, čl. 9 ods. 3*). Výbor OSN pre práva dieťaťa „zastáva názor, že **spoločná rodičovská zodpovednosť** je vo všeobecnosti v najlepšom záujme dieťaťa. Pri rozhodnutiach o rodičovskej zodpovednosti by však mal byť **jediným kritériom najlepší záujem konkrétneho dieťaťa**. Pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa musí sudca vziať do úvahy právo dieťaťa na zachovanie jeho alebo jej vzťahu s oboma rodičmi, spolu s relevantnými prvkami danej veci“ (*Všeobecný komentár č. 14, čl. 67*).¹⁵

V tomto ohľade je potrebné podotknúť, že v modernej spoločnosti je blaho detí vnímané ako niečo, čo má hodnotu samo osebe, nezávisle od záujmu rodičov, rodiny alebo štátu. K takémuto nazeraniu bola potrebná dramatická zmena, ku ktorej dochádzalo od polovice dvadsiateho storočia. Pred dvoma svetovými vojnami boli všetky oblasti rodinného života ovládané otcom rodiny. Žena rovnako ako aj deti sa právne vnímali ako majetok otca rodiny. Situácia sa nezmenila len pre ženy, ale aj pre deti. **Deti** sú v dnešnej dobe vnímané ako **osoby s vlastnými právami**. Princíp blaha dieťaťa, respektíve **najlepšieho záujmu dieťaťa**, hrá v tomto procese hlavnú úlohu a v ňom je aj obsiahnuté právo detí na opateru zo strany rodičov. Avšak toto právo zahŕňa určité povinnosti, ktoré sú zase odôvodnené princípom blaha dieťaťa. Inými slovami, skutočnosť, že blaho detí sa vníma ako dôležité morálne dobro, spôsobila závažné zmeny v právnych systémoch štátov. V podstate to znamená, že **opatrovnícke právo so sebou prináša i určité rodičovské povinnosti**. Z toho následne vyplýva, že štát má dohliadať na riadne plnenie práva rodičov na starostlivosť o dieťa. Ak rodičia ohrozujú blaho svojich detí, štát musí konať v najlepšom záujme dieťaťa (Bagattini 2014, s. 180-181).

¹⁵ „Súčasťou zachovania rodinného prostredia je aj zachovanie väzieb dieťaťa v širšom zmysle slova. Tieto väzby sa týkajú širšej rodiny ako sú starí rodičia, strýkovia a tety, ale aj priatelia, škola a širšie prostredie, ktoré sú veľmi dôležité najmä vtedy, ak rodičia žijú oddelene na iných miestach“ (*Všeobecný komentár č. 14, čl. 70*).

Greene, Sullivan a Anderson (2008, s. 836-838) uvádzajú, že v USA sa najlepší záujem dieťaťa (ako určujúci princíp v súvislosti s rozhodovaním v poručníckych sporoch) objavil v 60-tych a 70-tych rokoch minulého storočia ako alternatíva k tzv. *Tender Years Doctrine*, skoršiemu štandardu, ktorý uprednostňoval zverenie dieťaťa matke (a nahrádzal dovtedajšiu preferenciu otcov). Väčšina jurisdikcií v USA teraz výslovne deklaruje **rodovo (genderovo) neutrálnu preferenciu pri rozhodovaní poručníckych sporov** a najlepší záujem dieťaťa určuje na základe celého zoznamu faktorov.¹⁶ Greene et al. (2008, s. 838) podotýkajú, že taký **faktor, ako je domáce násilie, môže prevážiť hodnotu iných faktorov** a že v prípade zisteného domáceho násillia väčšina štátov páchatelovi zamieta poručníctvo. I slovenský zákonodarca zareagoval na faktor domáceho násillia a to prvý raz priamo v zákone o rodine. Už spomínaná novela zákona o rodine č. 175/2015 Z.z. medzi prvky najlepšieho záujmu zaradila prvok obsiahnutý v čl. 5 písm. e) podľa ktorého platí, že pri posudzovaní záujmu dieťaťa sa prihliada na ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do jeho dôstojnosti a ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou. Prvý raz slovenský zákonodarca v histórii existencie slovenského právneho poriadku uznáva, že hoci dieťa nie je priamou obeťou násillia zo stany svojho rodiča, dieťa je rovnocennou obeťou násillia ak vníma násillie na blízkej osobe. Zákonodarca tým nabáda súdy, aby zohľadňovali nepriame násillie v rozhodovacej činnosti o zverení či práve styku.

¹⁶ Tieto faktory možno zaradiť do piatich trsov:

(1) *základné kritéria*: (a) pranie rodičov dieťaťa ohľadne opatrovnictva, (b) pranie dieťaťa, (c) vzájomné vzťahy dieťaťa s rodičmi, súrodencami a inými osobami, ktoré môžu významne ovplyvňovať najlepší záujem dieťaťa, (d) prispôsobenie sa dieťaťa domovu, škole, komunite, (e) psychické a fyzické zdravie všetkých zainteresovaných jedincov,

(2) *kritériá súvisiace s primárnym opatrovateľom*: (f) či a ak áno, tak ktorý z rodičov poskytoval dieťaťu primárnu starostlivosť, (g) kapacita a záujem každého rodiča zabezpečovať dieťaťu emocionálne, sociálne, morálne, materiálne a edukačné potreby, (h) kapacita a dispozícia každej strany zabezpečovať dieťaťu jedlo, oblečenie, zdravotnú starostlivosť a iné materiálne potreby,

(3) *kritériá súvisiace s bezpečím a blahom dieťaťa*: (i) **dôkazy o domácom násillí, zneužívaní alebo zanedbávaní**, (j) dôkazy o zneužívaní návykových látok, ovplyvňujúcich blaho dieťaťa, (k) morálna spôsobilosť rodičov (ktorej negatívnym príkladom je najmä sexuálna promiskuita),

(4) *kritériá súvisiace so schopnosťou spolupráce rodiča*: (l) u ktorého z rodičov je väčšia pravdepodobnosť, že bude umožňovať dieťaťu častý a kontinuálny kontakt s druhým rodičom, (m) povaha a rozsah nátlaku používaného jedným rodičom k tomu, aby docielil dohodu o opatrovnictve, (n) schopnosť oboch strán spolupracovať a rozhodovať spoločne, (o) neplatenie výživného na dieťa,

(5) *iné kritériá*: (p) bydlisko v inom štáte, (q) dĺžka obdobia, počas ktorého dieťa žije v stabilnom a uspokojivom prostredí a potreba zachovať kontinuitu, (r) stabilita bývania (permanence of custodial home), (s) povaha a množstvo kontaktu s oboma rodičmi, (t) láska a náklonnosť existujúca medzi dieťaťom a každým z rodičov, (u) vek a pohlavie dieťaťa, (v) príslušné domáce prostredie rodičov, (w) fyzické, emocionálne, mentálne, náboženské a sociálne potreby dieťaťa, (x) zdravie, bezpečnosť a blaho dieťaťa, (y) kultúrne zázemie dieťaťa (Greene, Sullivan a Anderson 2008, s. 837).

1.1 Rámce a limity preferovania spoločnej starostlivosti

Parkinson (2013) popisuje právne reformy v USA i v Európe, ktoré priniesli **posun od udeľovania výlučnej starostlivosti o deti jednému z rodičov** (po rozvode rodičovského páru) **smerom k trendu spoločnej rodičovskej starostlivosti** (joint custody¹⁷). Tieto reformy vychádzajú z predpokladu, že rozvodom končí vzťah medzi partnermi, ale rodičovská zodpovednosť je nerozlučná – pokračuje tak, ako existovala pred rozpadom vzťahu, pokiaľ súd nerozhodne inak. To, nakoľko je táto nerozlučnosť rodičovstva v praxi realizovaná, závisí do značnej miery od postoja nerezidenčného rodiča (spravidla otca) – ak si tento želá naďalej intenzívne sa angažovať v živote svojich detí, potom mu moderné idey o postseparačnom rodičovstve dávajú veľký vplyv. Parkinson (2013) podotýka, že legislatíva západných krajín čoraz viac zdôrazňuje význam zapojenia oboch rodičov do života dieťaťa. Pôvodná otázka zameraná na to, *s ktorým rodičom bude dieťa žiť*, sa zmenila v otázku *ako sa čas, ktorý dieťa má, rozdelí medzi rodičov*. Vo väčšine jurisdikcií zákonodarcovia odolali pokušeniu byť príliš normatívni ohľadne toho, aké množstvo času rozdelené medzi rodičov bude podporovať ich zmysluplné zapojenie do života detí. Pri snahe rozpoznať, čo bude v najlepšom záujme dieťaťa v každom jednotlivom prípade, si sudy udržali flexibilitu. Jednako však spoločným menovateľom v legislatíve západných krajín bolo povzbudenie k zdieľanému rodičovstvu (shared parenting) po rozvode. V právnych reformách sa objavuje silný **trend preferovať striedavú osobnú starostlivosť v prípadoch, kde sa nevyskytuje žiadne násilie alebo zneužívanie**.

¹⁷ Anglický výraz *joint custody* predstavuje súdne rozhodnutie, podľa ktorého je starostlivosť o dieťa pridelená obojmu rodičom, pričom existujú dve formy *joint custody*: (1) **joint physical custody**, čo značí, že obaja rodičia majú právo a povinnosť sa o dieťa osobne starať podľa súdom určeného rozvrhu (ako synonymum *joint physical custody* sa často používa anglický výraz **shared parenting**) a (2) **joint legal custody**, čo znamená, že obaja rodičia majú právo rozhodovať o podstatných veciach ohľadne svojho spoločného dieťaťa a majú právo na prístup k zdravotným, školským a iným záznamom dieťaťa.

DiFonzo et al. (2013, s.2) podotýkajú, že pojem "spoločná starostlivosť" (z angl. **joint custody**) bol často používaný skôr voľne a zmätočne tak v populárnych časopisoch, ako aj v odborných publikáciách, vrátane zákonov a súdnych výrokov. Pojem *joint custody* sa opisuje v rôznych obmenách: (1) že obaja rodičia majú právnu starostlivosť (**legal custody**), teda rozhodovanie (*decisionmaking*), ale iba jeden z rodičov má fyzickú starostlivosť (**physical custody**), zabezpečujúc dieťaťu domov (*residence*); (2) že rodičia zdieľajú tak právnu, ako aj fyzickú starostlivosť v približne rovnakom pomere; (3) že obaja rodičia zdieľajú právnu starostlivosť, ale u jedného z rodičov prevláda rezidenčná starostlivosť o dieťa. – Tento posledný scenár sa podobá riešeniu postseparačnej starostlivosti o deti formou udelenia tradičnej výhradnej starostlivosti (**sole custody**) jednému z rodičov, pričom druhý rodič má právo návštev (**visitation rights**). – Dokonca aj možnosť spoločnej fyzickej starostlivosti (**joint physical custody**) otvára dvere ďalším otázkam: (a) či bude dieťa tráviť čas striedavo v týždňových (dvojtyždňových, mesačných alebo dlhších intervaloch) s každým z rodičov; či bude dieťa bývať s jedným rodičom počas víkendov a sviatkov, zatiaľ čo s druhým počas školských dní; alebo či bude dieťa bývať v jednej domácnosti, zatiaľ čo rodičia sa budú v nej striedať vo vymedzených časových intervaloch (čo je pomerne zriedkavá možnosť)? – Vo svetle týchto mnohorakých možností usporiadania postseparačných rodičovských práv a povinností je potrebné **rozlíšenie „spoločnej starostlivosti“ a „výhradnej starostlivosti“ vnímať skôr na kontinuu, než medzi nimi hľadať ostrý predel**.

V súvislosti s naznačenými právnymi trendmi Flaquer (2014, s. 2247) považuje za problematické, že sa prostredníctvom právnych predpisov týkajúcich sa rozvodu podporuje angažovanosť otcov. Argumentuje tým, že v skutočnosti **neexistujú žiadne jasné dôkazy o tom, že nejaké konkrétne usporiadanie postseparačného rodičovstva je pre deti najprospešnejšie**. Skôr existujú konzistentné dôkazy o tom, že pozitívny vplyv striedavej starostlivosti na deti má viac čo do činenia s tým, že rodiny, ktoré sa rozhodnú pre striedavú starostlivosť, sú zvyčajne dobre finančne zabezpečené a vykonávajú rodičovskú rolu kooperatívne, flexibilne a bez potreby právnikov a súdov (Flaquer 2014, s. 2247).¹⁸ Z tohto dôvodu by sa vôbec nemalo považovať za samozrejmé, že striedavá starostlivosť je najlepšou formou realizácie otcovskej roly. V niektorých prípadoch môže súdom stanovená striedavá starostlivosť spôsobiť viac problémov. Každopádne na to, aby sa zistilo, či tieto nové trendy sú prospešné, je potrebné oveľa viac výskumov zameraných na prešetrenie konkrétnych okolností a požiadaviek, ktoré prispievajú k čo najviac prospešným výsledkom pre rodičov i deti (Flaquer 2014, s. 2247).

1.2 Koncepty skresľujúce rozlišovanie najlepšieho záujmu dieťaťa

Hoci je násilie a zneužívanie významný faktor, ktorý má usmerňovať rozhodnutia súdov o podobe konkrétnej postseparačnej rodičovskej starostlivosti, často je (pre povrchný proces identifikácie a následný nedostatok dôkazov) opomínaný alebo podceňovaný, resp. je zatienený „hegemonickjším“ **diškurzom predpokladaných pozitív styku** a dôrazom na potrebu **orientácie na budúcnosť** (Macdonald 2010). V optike prístupu orientovaného na budúcnosť sa história násillia vo vzťahu medzi rodičmi považuje za už skončenú a tým aj vo veľkej miere za

¹⁸ Podobne aj iní autori upozorňujú na **limity výsledkov doterajších výskumov o striedavej starostlivosti**: Výsledky metaanalýz ukazujú, že naproti deťom zvereným len jednému rodičovi, deťom v striedavej starostlivosti sa v mnohých ohľadoch darí lepšie; dokonca vykazujú porovnateľné úrovne fungovania ako deti z rodín, ktoré rozvod nezažili, čo sa pripisuje väčšej blízkosti medzi dieťaťom a rodičmi (Greene et al. 2008, s.840). Avšak výsledky týchto štúdií výrazne limituje **neobjektívna výberu výskumných vzoriek (biased samples)**, nakoľko rodiny, kde sú deti po rozvode zverené jednému rodičovi, sa líšia od rodín, ktorým súd schválil striedavú starostlivosť. Schválenie striedavej starostlivosti je pravdepodobnejšie v prípadoch, kde rodičia preukážu, že dokážu spolu vychádzať dostatočne dobre na to, aby zvládli blízky kontakt a koordináciu rodičovských povinností, ktorú si takéto porozvodové usporiadanie vyžaduje (Greene et al. 2008, s.840; Jaffe et al. 2009, s.185). Pokiaľ ide o vplyv striedavej starostlivosti na rodičov, tu sú výsledky výskumov rôznorodé. Zatiaľ čo niektoré výskumy zistili nárast spolupráce medzi rodičmi, iné preukázali nárast konfliktov (Hardesty et al. 2012, s. 320). Žiaden z výskumov **neskúmal vplyvy striedavej starostlivosti v prípadoch, kde táto bola uložená súdom napriek námietkam jedného alebo oboch rodičov**, a taktiež žiadna štúdia neskúmala vplyv striedavej starostlivosti **v rodinách s históriou domáceho násillia** (Bancroft et al. 2012, s.150-151). Výskum o vplyve striedavej starostlivosti **v prípadoch, kedy medzi rodičmi boli napäté vzťahy**, preukázal, že po štyroch rokoch takéhoto porozvodového usporiadania sú deti z týchto rodín omnoho nespokojnejšie než porovnávací vzorka detí, ktoré žili s jedným rodičom. Až 33 % detí sa sťažovalo, že trávajú príliš málo času s matkou v kontraste s iba 10 % detí, ktoré povedali, že sú príliš málo času s otcom (McIntosh 2009). Napriek zjavným limitom doterajších výskumov o vplyve striedavej starostlivosti sa v posledných rokoch množia tvrdenia, že striedavá starostlivosť je v najlepšom záujme detí (Bancroft et al. 2012, s.150-151).

irelevantnú pre budúcu úpravu styku s deťmi. Predpokladá sa, že styk dieťaťa a rodiča, ktorý s ním už nebyva, je žiaducim a matka ho má podporovať (Hester 2011). Prioritou rodinných súdov je vyriešiť konflikty a povzbudiť rodičov, aby minulosť nechali za sebou. V súlade s touto filozofiou je väčšina rozvádzajúcich sa rodičov náležite podporovaná v tom, aby zabudli na partnerské spory a sústredili sa ako rodičia na najlepší záujem dieťaťa. Avšak tento prístup je kontraindikovaný u obetí zneužívania a násillia, kde pamätanie si minulosti môže pomôcť pri plánovaní bezpečia a obmedzení kontaktu s páchatelom (Jaffe et al. 2009, s. 170).

Viacerí zahraniční autori uvádzajú, že súdy neraz pri zvažovaní najlepšieho záujmu dieťaťa prikladali väčšiu váhu kritériu „priateľského nastavenia rodiča“ (*friendly parent*) než kritériu vyžadujúcemu ochranu obetí násillia. **Kritérium priateľského nastavenia rodiča** predpokladá, že dieťa je lepšie zveriť do primárnej starostlivosti toho z rodičov, u ktorého je väčšia pravdepodobnosť, že bude umožňovať dieťaťu častý a kontinuálny kontakt s druhým rodičom. Inak povedané, rodič, ktorý bez presvedčivého dôvodu bráni druhému rodičovi v kontakte s dieťaťom, je vnímaný ako problematický. Výhrady k snahám matiek obmedzovať druhému rodičovi kontakt s dieťaťom spolu s tvrdeniami, že matky krivo obviňujú otcov z násillia a zneužívania v snahe pomstiť sa mužovi a získať deti iba pre seba, boli súčasťou kontroverzného konceptu známeho pod názvom „**syndróm zavrnutého rodiča**“ (PAS, z angl. *parental alienation syndrome*). Tento masívne propagovaný koncept bol síce neskôr nahradený komplexnejším vnímaním príčin, pre ktoré sa dieťa po rozchode rodičovského páru môže brániť kontaktu s niektorým z rodičov, no stále ešte **sýti podozrievavosť mnohých profesionálov voči obvineniam z domáceho násillia, ktoré sa objavia v kontexte poručníckych sporov, a odvádza pozornosť od potreby poptivo ich prešetriť** (Greene, Sullivan a Anderson 2008, s. 838; Ottman a Lee 2008; Zorza 2008a,c; Bancroft et al. 2012, s. 150, 168-173; Fuhrmann a Zibbell 2012, s. 84-88; Saunders 2015, s. 84; Jeffries 2016, s. 6-8, 10-11; Karkošková 2016a,b).¹⁹ Súdny a legislatívny niektorých krajín vyslovene

¹⁹ Niektorí aktivisti lobujúci za práva otcov a propagujúci kontroverzný koncept PAS sa domnievajú, že **Americká psychologická spoločnosť** vyjadrila uznanie tomuto konceptu tým, že ho spomína v nedávno publikovanej učebnici forenznej psychológie. V skutočnosti táto učebnica spomína Gardnerovu koncepciu PAS v historickom kontexte, nie ako príklad uznávanej teórie. Oproti Gardnerovmu kontroverznému poňatiu problému poukazuje na komplexnejší a všeobecne akceptovaný prístup, ktorý predstavili Kelly a Johnston (2001), pričom sa v relevantnej kapitole (*Child Custody and Access*) zároveň podotýka, že prejavy dieťaťa sú často nesprávne interpretované ako PAS (Ackerman a Gould 2015, s. 454-457).

Samozrejme, aj v súčasnej dobe možno ešte nájsť publikácie nekriticky propagujúce Gardnerovu teóriu PAS. Príkladom je učebnica *Handbook of Child Custody* (Goldstein, ed. 2016) určená odborníkom, ktorých analýzy by mali slúžiť ako podklad pre rozhodnutia súdu o podobe postseparačnej rodičovskej starostlivosti o deti. Zjavnú predpojatosť autorského kolektívu prezrádza nepomer počtu strán textu venovaný jednotlivým problematikám. Problematike posudzovania domáceho násillia (*How to Assess for Domestic Violence*) je venovaných 10 strán (s. 153-162), pritom zoznam referencií obsahuje 3 položky, hoci citovaných je ešte asi 25 ďalších. Problematike posudzovania obvinení zo sexuálneho zneužívania (*Evaluating Allegations of Child Sexual Abuse in Custody Dispute*) je venovaných 14 strán (s.164-165), z toho 5 strán sú referencie. Nuž a téme syndrómu zavrnutého rodiča (*Child Custody Evaluations: In Cases Where Parental Alienation Is Alleged*) je venovaných 54 strán (s.179-232), z toho 10 strán sú referencie. Z podkapitoly zameranej na posudzovanie najlepšieho záujmu detí (*Assessing the Best Interests of the*

uvádzajú, že **kritérium priateľského nastavenia rodiča nie je aplikovateľné v prípadoch domáceho násilia** (Greene, Sullivan a Anderson 2008, s. 838; Bancroft et al. 2012, s. 150; Saunders 2015, s. 84).

Sú to často aktivisti za práva otcov, ktorí propagujú striedavú starostlivosť ako najlepší model usporiadania postseparačnej rodičovskej starostlivosti (Matoušek et al. 2015, s. 33). Títo aktivisti sa zvyčajne domnievajú, že súdy sú pri rozhodovaní poručníckych sporov zaujaté proti mužom. A tie isté skupiny zároveň pri vymáhaní svojich záujmov argumentujú, že deti, ktoré sa s nimi nechcú stretávať, trpia syndrómom zavrhnutého rodiča (Ottman a Lee 2008). Viaceré slovenské profesné organizácie vyjadrili znepokojenie zo zistenia, že koncept „syndróm zavrhnutého rodiča“ prenikol do slovenskej klinickej, sociálnej a súdnej praxe a negatívne ovplyvňuje rozhodovanie orgánov verejnej moci a súdov vo veciach týkajúcich sa maloletých. Vo svojom spoločnom *Vyhlásení k tzv. syndrómu zavrhnutého rodiča* (2016) preto zdôrazňujú, že **problémy pri realizácii styku s rodičom predstavujú komplexný fenomén** a každý prípad si **vyžaduje dôkladné psychosociálne zhodnotenie rôznych faktorov**, ktoré môžu prispievať k narušeniu vzťahu rodič – dieťa. „Úlohou súdu je rozlíšiť medzi situáciami, v ktorých je dieťa kritické voči jednému z rodičov, pretože bolo nevhodne manipulované tým druhým (pritom sa súd musí postarať o to, aby sa nespoľahol výlučne na nepatrné indikácie), a situáciami, v ktorých má dieťa svoje vlastné **legitímne dôvody na kritiku alebo strach z rodiča, čo je najmä v prípadoch, ak je rodič páchatelom domáceho násilia**. Tieto dôvody sa nestanú menej legitímne iba preto, že zneužívaný rodič ich zdieľa a obraňuje dieťa tým, že hovorí o svojich obavách“ (Bowles et al. 2008, s. 12-13).

Tak v zahraničí, ako aj v slovenskej aplikačnej praxi v poručníckych sporoch, kde sa objavilo podozrenie z domáceho násilia a zároveň problémy pri výkone práva styku rodiča s maloletým, sa často automaticky ponúka vysvetlenie a riešenie spadajúce pod koncept „syndrómu zavrhnutého rodiča“. Opomenutie poctivého skúmania príčin týchto problémov viedlo k úradnému sankcionovaniu matiek a zároveň k necitlivému núteniu detí ku kontaktu s druhým rodičom. Hoci vo všeobecnosti platí, že vnútroštátne orgány musia vyvíjať snahu, aby napomohli spoluprácu rodičov k výkonu práva styku, ich povinnosť využiť donucovacie opatrenia nemôže byť neobmedzená. „Musia brať ohľad na záujmy, práva a slobody dotknutých osôb a osobitne na najlepší záujem dieťaťa a jeho práva, ktoré mu priznáva článok 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Pirošíková 2016, s. 109). **Najlepší záujem dieťaťa môže v závislosti na svojej povahe a závažnosti prevážiť nad záujmom rodiča**. ESLP v tomto ohľade opakovane konštatoval, že článok 8 v žiadnom prípade neoprávňuje rodiča, aby žiadal prijatie takých opatrení,

Children) je evidentné, že autori preferujú spoločnú starostlivosť (*joint custody*) (s.193). Autori kapitoly o sebe uvádzajú, že sa roky špecializujú na problematiku PAS, pričom jeden z autorov dokonca priamo spolupracoval aj s Gardnerom (tvorcom konceptu PAS).

ktoré by poškodzovali zdravie a rozvoj dieťaťa” (Vyhlásenie zástupkyne SR pred ESLP k sankciám v súvislosti s výkonom práva styku rodiča s maloletým 2016).

1.3 Porozvodová úprava výkonu rodičovských práv a povinností k maloletému dieťaťu

Podľa § 24 ods. 1-5 *Zákona č. 36/2005 Z. z.* „v rozhodnutí, ktorým sa rozvádza manželstvo rodičov maloletého dieťaťa, súd upraví výkon ich rodičovských práv a povinností k maloletému dieťaťu na čas po rozvode, najmä určí, komu maloleté dieťa zverí do osobnej starostlivosti, kto ho bude zastupovať a spravovať jeho majetok. Súčasne určí, ako má rodič, ktorému nebolo maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti, prispievať na jeho výživu, alebo schváli dohodu rodičov o výške výživného. – Ak sú obidvaja rodičia spôsobilí dieťa vychovávať a ak majú o osobnú starostlivosť o dieťa obidvaja rodičia záujem, tak súd môže zveriť dieťa do **striedavej osobnej starostlivosti** obidvoch rodičov, **ak je to v záujme dieťaťa** a ak budú takto lepšie zaistené potreby dieťaťa. Ak so striedavou osobnou starostlivosťou súhlasí aspoň jeden z rodičov dieťaťa, tak súd musí skúmať, či bude striedavá osobná starostlivosť v záujme dieťaťa.²⁰ – Súd pri rozhodovaní o výkone rodičovských práv a povinností alebo pri schvaľovaní dohody rodičov **rešpektuje právo maloletého dieťaťa na zachovanie jeho vzťahu k obidvom rodičom a vždy prihliadne na záujem maloletého dieťaťa**, najmä na jeho citové väzby, vývinové potreby, stabilitu budúceho výchovného prostredia a ku schopnosti rodiča dohodnúť sa na výchove a starostlivosti o dieťa s druhým rodičom. Súd dbá, aby bolo rešpektované právo dieťaťa na výchovu a starostlivosť zo strany obidvoch rodičov a aby bolo rešpektované právo dieťaťa na udržiavanie pravidelného, rovnocenného a rovnoprávneho osobného styku s obidvomi rodičmi. – Súd pri rozhodovaní o zverení maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti jedného z rodičov dbá na právo toho rodiča, ktorému nebude maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti, na pravidelné informovanie sa o maloleťom dieťati.“²¹

„Ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa, **súd obmedzí styk maloletého dieťaťa s rodičom alebo zakáže styk** maloletého dieťaťa s rodičom, ak nie je možné zabezpečiť záujem maloletého dieťaťa obmedzením styku maloletého dieťaťa s rodičom. – **Ak jeden z rodičov opakovane bezdôvodne a zámerne neumožňuje druhému rodičovi styk s maloletým dieťaťom** upravený

²⁰ Rozhodnutie o úprave výkonu rodičovských práv a povinností možno nahradiť dohodou rodičov. Dohoda musí byť schválená súdom, inak je nevykonateľná (§ 24 ods. 3 *Zákona č. 36/2005 Z. z.*).

²¹ Rodič, ktorému nebolo maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti, môže sa práva na pravidelné informovanie sa o maloleťom dieťati domáhať na súde (§ 24 ods. 5 *Zákona č. 36/2005 Z. z.*).

podľa odseku 1 alebo 2,²² **súd môže** na návrh niektorého z rodičov **zmeniť rozhodnutie o osobnej starostlivosti**“ (§ 25 ods. 3-4 *Zákona č. 36/2005 Z. z.*).

„**Ak rodič zneužíva svoje rodičovské práva a povinnosti**²³ **najmä týraním, zneužívaním, zanedbávaním** maloletého dieťaťa alebo iným zlým zaobchádzaním s maloletým dieťaťom, alebo výkon rodičovských práv a povinností napriek predchádzajúcim upozorneniam závažným spôsobom zanedbáva, súd **pozbaví rodiča výkonu rodičovských práv**“ (§ 38 ods. 4 *Zákona č. 36/2005 Z. z.*).

1.4 Opodstatnenosť skúmania domáceho násillia v poručníckych sporoch

Vedecká literatúra upozorňuje na viacero dôvodov, ktoré opodstatňujú potrebu dôkladne skúmať fenomén domáceho násillia v poručníckych sporoch:

Konfliktné rozvody a vlečúce sa súdne spory ohľadne zverenia detí a styku s nimi sa často vyskytujú v prípadoch s históriou domáceho násillia. – Podľa výskumov je výskyt histórie násillia v párových vzťahoch v populácii rozvedených žien približne trikrát vyšší než u vydatých, ovdovených alebo nikdy nevydatých žien (Hardesty et al. 2012, s. 322). Zorza (2008a) uvádza, že domáce násillie sa vyskytuje u najmenej 50 až 70 % prípadov vlečúcich sa súdnych sporov. V priebehu súdnych ťahaníc môžu byť obeť patologizované alebo stigmatizované, ich rodičovská spôsobilosť môže byť spochybňovaná. Bez porozumenia dynamike domáceho násillia môžu súdy dospieť k nesprávnym rozhodnutiam, ktoré budú v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa (Susser 2015, s. 163).

Separáciou partnerov domáce násillie často nekončí. – Výskumy ukázali, že násillie a obťažovanie v rôznych podobách pokračuje vo výraznej miere v postseparačnom období, v niektorých prípadoch eskaluje, keďže násillný expartner má väčšiu potrebu demonštrácie kontroly (Doynes et al. 1999; Brownridge 2006; Brownridge et al. 2008; Jaffe et al. 2008; Vatnar a Bjørkly 2012), v iných prípadoch šartuje až po separácii. Napr. kanadská štúdia uvádza, že u 24 % obetí násillia v párových vzťahoch došlo po separácii k zintenzívneniu násillia, a u ďalších 39 % sa násillie

²² „Rodičia sa môžu dohodnúť o úprave styku s maloletým dieťaťom pred vyhlásením rozhodnutia, ktorým sa rozvádza manželstvo; dohoda o styku rodičov s maloletým dieťaťom sa stane súčasťou rozhodnutia o rozvode. – Ak sa rodičia nedohodnú o úprave styku s maloletým dieťaťom podľa odseku 1, súd upraví styk rodičov s maloletým dieťaťom v rozhodnutí o rozvode; to neplatí, ak rodičia úpravu styku žiadajú neupraviť“ (§ 25 ods. 1-2 *Zákona č. 36/2005 Z. z.*).

²³ „Súčasťou **rodičovských práv a povinností** sú najmä a) sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin maloletého dieťaťa, b) zastupovanie maloletého dieťaťa, c) správa majetku maloletého dieťaťa. – Rodičovské práva a povinnosti majú obaja rodičia. Pri ich výkone sú povinní chrániť záujmy maloletého dieťaťa. – Rodičovské práva a povinnosti vykonáva jeden z rodičov, ak druhý z rodičov (...) bol pozbavený rodičovských práv a povinností, ak mu bol výkon jeho rodičovských práv a povinností obmedzený alebo pozastavený“ (§ 28 ods. 1-3 *Zákona č. 36/2005 Z. z.*).

objavilo až po separácii (Hotton 2001). V postseparačnom období môže byť zneužívajúce správanie taktiež transformované do nových skrytejších podôb (Hayes 2012).

- **Styk s dieťaťom je hlavným ohniskom postseparačného násillia**, zvýšený kontakt medzi rodičmi v súvislosti s odovzdávaním detí vytvára páchatel'ovi príležitosti na pokračovanie v násillí a obťažovaní (Sheeran a Hampton 1999; Brownridge 2006; Elrod 2002; Jaffe et al. 2003; Howarth et al. 2009; Shepard a Hagemester 2013). Niekedy môže agresor používať deti na monitorovanie denného režimu a správania matky, vnímajúc to ako príležitosť udržiavať emocionálne putá zneužívania (Bent-Goodley et al. 2011, s. 204), môže tiež používať tému detí ako zámienku, aby sa dostal k žene a pokračoval v obťažovaní cez telefonáty, sms správy, emaily (Walker 2009, s. 251).
- **Samotné súdne konanie môže byť novým fórom pre zneužívajúce správanie** (Jaffe et al. 2009; Zeoli 2013). Mnoho agresorov využíva také **právne kanály**, ako je právo spolurozhodovať o podstatných veciach týkajúcich sa dieťaťa a právo na informácie (*legal custody*), aby pokračovali v obťažovaní, napr. vytvárajú umelé dôvody na "prediskutovanie" otázok ohľadne výchovy detí; trvajú na spoločnej účasti na školských podujatiach dieťaťa, rodičovských združeniach, návštevách lekára; nedajú súhlas na to, aby sa dieťa podrobilo poradenstvu, liečebným procedúram alebo účastnilo nejakej mimoškolskej aktivity (Saunders 2015, s. 83). Môžu sa tiež domáhať rozšírenia styku, striedavej starostlivosti alebo zverenia detí do ich výlučnej starostlivosti z iných motívov, než je najlepší záujem dieťaťa, napr. z túžby zraniť, vystrašiť alebo kontrolovať matku (Susser 2015, s. 169; Bancroft et al. 2012, s. 141-142; Zorza 2008a); z túžby získať sociálne uznanie, vyvinieť sa, resp. vyvrátiť tvrdenia o zneužívaní dokazovaním, že sú emočne zdravší než bývalá partnerka; z túžby získať ekonomický prospech (vyhnúť sa plateniu výživného) (Bancroft et al. 2012, s. 141-142; Walker 2009, s. 35). Lepšia ekonomická situácia často agresorovi umožňuje zaplatiť si kvalitného právnik'a alebo celý tím právnikov, ktorí ochotne pracujú na umelom naťahovaní súdneho sporu a kontinuálnom obťažovaní obeť (Moe 2008, s. 55). V súvislosti so súdnym konaním môže agresor uplatňovať také manipulačné taktiky, ako sú žiadosti o odročenie pojednávania; menenie právnych zástupcov; „vysielanie“ zastrašujúcich verbálnych a neverbálnych správ, ktoré sú zrozumiteľné pre obeť, ale nepovšimnuteľné pre ostatných; vodenie si príbuzných, priateľov a niekedy aj skupín aktivistov za práva otcov na pojednávania, aby zastrašovali obeť (a niekedy aj súd); využitie poškodenia plynúceho z násillia ako dôkazu o tom, že obeť nie je vhodným rodičom; iniciovanie odvetných súdnych sporov voči obeť alebo osobám, ktoré ju podporujú (Alberta Justice and Solicitor General 2014, s. 23-24). Spoločná rodičovská starostlivosť, ba dokonca aj jednoduchá komunikácia medzi bývalými partnermi môže byť náročná, ak nie nemožná, pokiaľ jeden rodič obťažuje, zneužíva či zastrašuje druhého (Conner 2011, s. 260). Pritom identifikáciu násillia môžu neraz sťažovať zručnosti pozitívnej seba-prezentácie agresora (Jaffe et al. 2009).

Násilie môže negatívne ovplyvňovať výkon rodičovskej roly obete. – Obete môžu trpieť celým radom negatívnych psychických následkov, ktoré ich môžu oslabovať vo výkone rodičovskej roly. U mnohých matiek môže separácia od agresora viesť k zlepšeniu všeobecného fungovania ako aj rodičovských funkcií, zvlášť ak majú k dispozícii primerané podporné intervencie. Počas súdnych konaní sa tieto matky môžu javiť negatívnejšie, než tomu bude v budúcnosti, len čo stres zo súdnych konaní a životných zmien ustúpi (Jaffe, Crooks a Bala 2009, s. 172). Ak nie sú problémy matky dané do adekvátneho súvisu s realitou násilia (či už minulou alebo stále pokračujúcou), výsledky psychodiagnostických testov získaných pri súdnoznaleckých vyšetreniach môžu byť nesprávne interpretované a z nich vyvedené odporúčania (súvisiace s formou postseparačnej rodičovskej starostlivosti o deti) môžu byť v rozpore s najlepším záujmom detí (Parkinson 2013).

Súvis medzi násilím v párových vzťahoch a násilím na deťoch. – Viac než 30 štúdií potvrdilo prienik násilia v partnerských vzťahoch s výskytom násilia na deťoch, pričom tento prienik sa pohybuje v rozpätí 30 – 60 % prípadov (Dallam a Silberg 2014). To znamená, že u mužov, ktorí sa dopúšťajú násilia na partnerkách, je zároveň značná pravdepodobnosť, že sa násilne prejavia aj voči vlastným deťom, či už v období pred alebo po separácii. Okrem toho skutočnosť, že deti boli alebo sú svedkami násilia medzi rodičmi, má sama osebe na nich potenciálne značne negatívny vplyv (podrobne sa ním zaoberá kapitola 3 tejto štúdie). Brať pri súdnoznaleckom vyšetrení do úvahy násilie a jeho vplyv na deti a na vzťah s agresorom má kľúčový význam pre správne posúdenie toho, čo je v ich najlepšom záujme pri riešení otázok v komplikovaných poručníckych sporoch (Logan et al. 2002, s. 735–737; Parkinson 2013).

2. DRUHY IPV A OTÁZKA ICH DIFERENCIOVANIA PRI ZNALECKOM POSUDZOVANÍ

V teórii o násilí v párových vzťahoch sa **spočiatku rozlišovali predovšetkým jeho formy**, t. j. konkrétne podoby násilia, ktoré násilná osoba uplatňovala. K týmto formám sa zaraďovalo: (1) **fyzické** násilie, ktoré spravidla zanecháva viditeľné stopy vo forme telesných poranení, (2) **psychické** alebo **emocionálne** násilie, označované tiež ako neviditeľné násilie, (3) **sexuálne** násilie prejavujúce sa obmedzovaním osobnej slobody až po znásilňovanie v partnerskom vzťahu, (4) **sociálne** násilie, t. j. kontrola a obmedzovanie sociálnych kontaktov obeť, jej sociálne izolovanie, (5) **ekonomické** násilie, pri ktorom ide o excesívnu, teda z normy vybočujúcu kontrolu alebo odnímanie finančných prostriedkov obeť, jej nútenie k tomu, aby násilníka finančne zaisťovala (Čírtková 2008, s. 10).

Novšie prístupy podrobnejšie vymedzujú repertoár foriem násilia. Rozlišujú násilie: (1) **emočné** (napr. obviňovanie obeť, podkopávanie jej sebadôvery a sebaúcty); (2) **verbálne** (napr. nadávky, ponižovanie); (3) **sociálne**; (4) **ekonomické**; (5) **psychologické** (napr. hrozby a zastráňovanie); (6) **spirituálne** (napr. zneužívanie náboženských alebo spirituálnych tradícií na ospravedlňovanie zneužívania); (7) **fyzické** (okrem priamych fyzických útokov napr. aj odopieranie jedla alebo spánku); (8) **sexuálne** (vynútený sex alebo sexuálna degradácia) (Mitchell 2011, s. 2-3).

V súvislosti s formami IPV treba podotknúť, že **mnoho páchatel'ov nikdy nepoužije fyzické násilie**. Niektorí použijú to, čo sa dá najlepšie opísať ako menšie útočné násilie, ako je tlačenie, schmatnutie, zdvihnutie ruky na obeť. Iní sa môžu vyhrážať fyzickým násilím. Niektorí tieto vyhrážky aj uskutočnia, ale iba keď strácajú kontrolu nad obeťou. Vo všeobecnosti obeť IPV uvádzajú, že sú to nefyzické zložky zneužívania, ktoré im spôsobujú najväčšiu bolesť a traumy tak v krátkodobom, ako aj dlhodobom horizonte (Jeffries 2016, s. 2).

Identifikácia foriem IPV v každom živom prípade poskytuje **základný obraz o správaní násilnej osoby**. Záujem o jemnejší a presnejší popis konkrétnych podôb, resp. vzorcov IPV bol podnietený vývojom problému v spoločnosti. V 70-tych a 80-tych rokoch minulého storočia hľadali útočisko v azylových domoch ženy, ktoré zažili extrémnu formu domáceho násilia. Profesionáli prichádzali do kontaktu iba s najťažšími prípadmi dlhodobého IPV, takže vznikla pomerne jednotná, stereotypná predstava o javových stránkach, ale tiež o profile obeť IPV. Tieto ženy boli silne traumatizované, so zníženou akcieschopnosťou. IPV bolo dobovo definované ako chronické, stupňujúce sa fyzické, psychické a eventuálne sexuálne násilie muža voči partnerke. Závažnosť (v intenzite a početnosti) útokov a s tým spojené následky slúžili ako argumenty pre kriminalizáciu IPV. Po zavedení nových zákonných opatrení na ochranu obeť domáceho násilia postupne prichádzali oficiálne inštitúcie do kontaktu s obeťami, ktoré prvotnému stereotypu týranej ženy nezodpovedali (Čírtková 2008, s. 10-11; 2015, s. 203). Teória o domácom násilí na to reagovala rozpracovaním viacerých typológií IPV, ktoré sa v zahraničí začali používať aj v súdnoznaleckých posudkoch v predmetných kauzách.

2.1 Typológia IPV

Spomedzi rôznych typológií je najviac používaná Johnsonova typológia. Americký sociológ Michael Johnson pracoval na typológii násilia od začiatku 90-tych rokov minulého storočia a postupne spolu so svojimi kolegami prepracovával a zdokonaľoval navrhnutú typológiu (Johnson 1995; Johnson 2008; Kelly a Johnson 2008). Jeho práca bola identifikovaná ako najvplyvnejšia typológia, aká bola dosiaľ ponúknutá (Anderson 2009; Langhinrichsen-Rohling 2010). Johnson tvrdí, že tak feministická perspektíva, ako aj perspektíva výskumníkov zameraných na rodinu môže byť primeraná pri vysvetľovaní IPV (Abbott et al. 1995). Feministická perspektíva identifikuje násilie ako taktiku používanú mužmi na to, aby kontrolovali a ovládali svoju partnerku v heterosexuálnom vzťahu, zatiaľ čo výskumníci uplatňujúci rodinnú perspektívu majú za to, že IPV je výsledkom konfliktu v páre a môže byť prítomné tak v heterosexuálnych vzťahoch, ako aj vo vzťahoch medzi partnermi rovnakého pohlavia. Navyše, podľa rodinnej perspektívy aj ženy sa môžu dopúšťať násilia voči ich mužským partnerom (Straus 2006).

Johnson (1995) pôvodne navrhol dve formy IPV: **patriarchálny terorizmus** (*patriarchal terrorism*) a **bežné párové násilie** (*common couple violence*). Typológia bola odvtedy rozšírená a podľa Johnsona a jeho kolegov (Abbott et al. 1995; Johnson 2000; Johnson a Ferraro 2000; Kelly a Johnson 2008) môže byť IPV zaradené do piatich kvalitatívne odlišných typov. Tieto zahŕňajú: (1) nátlakové a kontrolujúce násilie, (2) násilný odpor, (3) situačné párové násilie, (4) vzájomné násilné kontrolujúce násilie a (5) separáciou podnietené násilie (Beck et al. 2013). **Odlišenie** týchto typov nie je **založené** na jedinom incidente, ale **na všeobecnom vzorci kontroly** vo vzťahu medzi intímnymi partnermi (Johnson a Ferraro 2000).

1. **Nátlakové a kontrolujúce násilie** (*Coercive Controlling Violence, CCV*). – CCV sa vzťahuje na vzorec emočne zneužívajúceho zastrašovania, nátlaku, manipulácie a kontroly v kombinácii s fyzickým násilím páchaným voči intímnemu partnerovi alebo intímnej partnerke (Kelly a Johnson 2008, s. 478). Osoba kontroluje partnerovu činnosť, vzťahy a aktivity. Nátlakový partner udržuje obeť pod stálym dohľadom a nedodržiavanie ním stanovených pravidiel má často za následok trestajúce opatrenie (Beck et al. 2013; Kelly a Johnson 2008; Tanha et al. 2009). Hlavné formy násilia, aké sú znázornené v kolese moci a kontroly²⁴ (*power and control wheel*), zahŕňajú zastrašovanie, emocionálne zneužívanie, izoláciu, minimalizovanie, popieranie, obviňovanie, používanie detí, presadzovanie mužských privilégií, ekonomické zneužívanie, nátlak a hrozby (Pence a Paymar 1993). **Násilník môže používať jednu taktiku alebo kombináciu viacerých taktík**, aby udržal obeť pod kontrolou. Johnson (1995) pôvodne pre tento typ násilia použil označenie **patriarchálny terorizmus** (*Patriarchal Terrorism*). Neskôr použil termín **intímny terorizmus** (*Intimate Terrorism*) a tento napokon zmenil na **nátlakové a kontrolujúce násilie** (*Coercive Controlling Violence, CCV*). Tento typ násilia je

²⁴ Schému *kolesa moci a kontroly* pozri v prílohe na s. 97.

závažnejší, objavuje sa frekventovane a v priebehu času eskaluje (Johnson a Leone 2005; Kelly a Johnson 2008; Leone et al. 2004). CCV je typom domáceho násillia, s ktorým sa najčastejšie stretávajú inštitúcie, orgány činné v trestnom konaní, súdy, krízové centrá a nemocnice (Kelly a Johnson 2008). V heterosexuálnych vzťahoch sa ho najčastejšie dopúšťajú muži. Johnson (2006b) napríklad zistil, že v 97 % CCV v Pittsburskej vzorke boli páchatelmi muži, zatiaľ čo Graham-Kevan a Archer (2003) uvádzajú, že 87 % CCV v ich britskej vzorke bolo spáchaných mužmi. Skutočnosť, že CCV najčastejšie páchajú muži, potvrdzujú aj nedávne štúdie (Ansara a Hindin 2011; Beck et al. 2013; Gulliver a Fanslow 2015).

2. **Násilný odpor** (*Violent Resistance*) – Ide o druh násillia, ktoré použije obeť násillia, aby sa vzoprela násilliu zo strany nátlakového a kontrolujúceho partnera. Na opis tohto druhu násillia boli použité rôzne termíny, ako sú: **ženský odpor** (*Female Resistance*), **odporové/reaktívne násillie** (*Resistive/Reactive Violence*) a **sebaobrana** (*Self-Defense*) (Beck et al. 2013; Kelly a Johnson 2008). Na rozdiel od feministického poňatia, podľa ktorého sa k tomuto typu násillia uchylujú iba ženy, Johnson pripúšťa, že tak ženy, ako aj muži sa môžu uchýliť k násilliu v snahe zastaviť násillie alebo sa postaviť za seba (Kelly a Johnson 2008). Násilný odpor zo strany žien vedie iba zriedka k stretom s políciou, pretože má krátkodobý charakter. Mnoho žien siahne po sebaobrannom násillí takmer automaticky, len čo nátlakový a kontrolujúci partner začne byť násilný. Avšak v heterosexuálnych vzťahoch väčšina žien rýchlo zistí, že reagovať násillím je neúčinné a môže to v skutočnosti situáciu ešte zhoršiť. Hoci sa realizovalo veľa výskumov na prebádanie násilného odporu u žien, zvlášť tých, ktoré zavraždili svojho intímneho partnera, výskum o násilnom odpore zo strany mužov je stále obmedzený.
3. **Situčné párové násillie** (*Situational Couple Violence, SCV*) – SCV je definované ako druh násillia medzi partnermi, kedy jedinec môže byť násilný a nekontrolujúci vo vzťahu s nenásilným partnerom alebo násilným, ale nie kontrolujúcim partnerom (Johnson 2006b). Motívom tohto druhu násillia nie je moc, kontrola alebo nátlak; vyplýva zo situácií, hádok a konfliktov medzi partnermi, ktoré potom prerastú do fyzického násillia (Kelly a Johnson, 2008). Pramení z neschopnosti jedného alebo oboch partnerov zvládať konflikt alebo hnev (Ellis a Stuckless 1996; Johnson, 2006b). Frekvencia a intenzita násillia nemá tendenciu zvyšovať sa v priebehu času a násillie zvyčajne zahŕňa drobnejšie formy (než CCV). SCV môže zahŕňať verbálne zneužívanie, ako je preklínanie, kričanie, nadávky a obvinenia z nevery. Avšak nemá chronický vzorec kontrolovania, zastrašovania a prenasledovania, ktorý je charakteristický pre CCV (Kelly a Johnson 2008). Tento typ násillia bol pôvodne nazvaný ako **bežné párové násillie** (*Common Couple Violence*) a taktiež aj termíny ako **mužom kontrolované interaktívne násillie** (*Male-Controlling Interactive Violence*) a **konfliktom motivované násillie** (*Conflict Motivated Violence*) (Ellis a Stuckless 1996, 2006) boli použité na jeho označenie (Kelly a Johnson 2008). Johnson mal za to, že SCV je najbežnejší typ násillia vo všeobecnej populácii

a môžu sa ho dopúšťať muži alebo ženy voči svojim partnerom, pričom muži aj ženy iniciujú SCV v približne rovnakej miere.

4. **Vzájomné násilné kontrolujúce násilie** (*Mutual Violent Control Violence*) – Tento typ násilia sa vyskytuje, pokiaľ sú obaja partneri voči sebe navzájom násilní a kontrolujúci, sú to teda dvaja intímni teroristi (Beck et al. 2013). Tento druh násilia podporuje teóriu rodovej symetrie vo fenoméne IPV. Je považovaný za zriedkavý druh násilia, o jeho črtách, frekvencii a dôsledkoch sa toho vie málo (Johnson 2000; Johnson a Ferraro, 2000; Kelly a Johnson, 2008). V nedávnej štúdii bola táto kategória násilia identifikovaná len v 4 % výskumnej vzorky (Beck et al. 2013).
5. **Separáciou podnietené násilie** (*Separation-Instigated Violence*) – Takmer identický názov – **separáciou zapríčinené násilie** (*Separation-Engendered Violence*) dali tomuto typu násilia aj iní autori (Johnston a Campbell 1993). Ide o typ násilia, ktoré sa môže objaviť v pároch, ktoré sú v procese separácie a rozvodu. Tieto páry v ich intímnom vzťahu zvyčajne nemajú históriu násilia a násilné epizódy sa spustia v odozve na traumatické zážitky v čase odlúčenia. Takýmto zážitkom môže byť napr. to, že partner nájde dom prázdny potom, čo partnerka (možno aj s deťmi) od neho odišla, vystavenie poníženiu a urážkam v dôsledku odlúčenia a rozvodu (najmä v prípade, že ide o osobu, ktorá je verejne známa) či v dôsledku obvinenia zo sexuálneho zneužívania (Johnston a Campbell 1993). Násilie v takej situácii predstavuje atypickú a vážnu stratu psychologickéj kontroly. Obvykle je obmedzené na **jednu alebo dve mierne až ťažšie formy násilnej epizódy** počas obdobia separácie (Kelly a Johnson 2008, s. 487). Výskyt tohto typu násilia je u oboch pohlaví zastúpený symetricky, pričom s väčšou pravdepodobnosťou sa ho dopúšťa ten z partnerov, ktorý je opustený a/alebo šokovaný z návrhu na rozvod. Jedinec môže reagovať rôznymi spôsobmi násilia: osopí sa na partnera/partnerku, hádže po ňom/nej predmety, ničí majetok a snaží sa zastrašiť manžela/manželku alebo jeho/jej nového partnera pomocou rôznych akcií, napr. fyzickým napadnutím alebo poškodením ich auta (Kelly a Johnson 2008).

2.2 Kritika typológie IPV

Johnson (2008) opakovane zdôrazňoval, že o domácom násilí už viac nemožno hovoriť ako o *jednotnom (unitary)* fenoméne: keďže môže mať toľko rôznych foriem, treba vždy **rozlišovať, o aký typ násilia ide**. Tvrdil, že jeho teória je vedecky overená (Johnson 1993). Niektorí výskumníci jeho typológiu podporili (Ansara a Hindin 2011; Graham-Kevan a Archer 2003), iní odporúčajú na jej overenie ďalšie výskumy (Beck et al. 2013; Gulliver a Fanslow 2015) a napokon v ostatnom období zaznamenáva aj značnú kritiku vo vzťahu k metodológii realizovaného výskumu a tiež vo vzťahu k samotnej teórii (Zorza 2011; Meier, 2015).

No keďže **Johnsonova teória** budila dojem, že je empiricky overená, stretla sa s pozoruhodne rýchlym a rozsiahlym prijatím, najmä na súdoch. *Rozlišovanie (differentiation)* sa veľmi rýchlo stalo novou **mantrou v praxi rodinného práva**. Medzi jej najsilnejších prívržencov patria znalci, vyjadrujúci sa k otázkam ohľadne vhodnej formy porozvodovej starostlivosti o deti (*custody evaluators*), ktorí kategóriu „**situačné párové násilie**“ považujú za užitočnú pri vysvetľovaní, prečo nás drobné násilie nemusí znepokojovať. Johnsonovo (2008) tvrdenie, že tento typ tvorí drvivú väčšinu domáceho násillia, je obzvlášť príťažlivé pre rodinné súdy, ktoré často počujú obvinenia z domáceho násillia, ale zvyčajne ich nevnímajú ako niečo, čo by malo vzbudzovať vážne obavy v súvislosti s otázkou porozvodovej starostlivosti o deti (Meier 2015).

Johnson (2008, s. 23, 32, 33, 62) opísal *situačné párové násilie* ako menej závažné, menej frekventované a s menšou pravdepodobnosťou k eskalácii, hoci tiež priznal, že môže byť aj závažné a dokonca smrteľné. Veril, že v *intímnom terorizme* (typ neskôr označený ako *nátlakové a kontrolujúce násilie*) je násilie s najväčšou pravdepodobnosťou časté, brutálne a eskalujúce a jeho obeť majú viac telesných a psychických následkov (Johnson a Leone 2005). Zároveň ale tvrdil, že závažnosť a frekvencia nie sú tým, čo by exkluzívne definovalo jednotlivé typy, hoci “v priemere” sa tieto typy líšia (Johnson a Leone 2005). Zdôraznil, že rozlišujúcim kritériom medzi týmito typmi je prítomnosť alebo absencia *motívu ovládať (motive to keep control)* partnera, nie závažnosť násillia. Rozlišovanie medzi násillím, ktoré je použité na nastolenie režimu teroru a kontroly, a násillím, ktoré vyúsťuje z konfliktu, ale nenavodzuje trvajúci strach, je nepochybne hodnotným obohatením teórie. Avšak Johnsonovo odvážne **tvrdenie, že situačné párové násilie je vo všeobecnej populácii bežné a intímny terorizmus zas zriedkavý** (Johnson 2008, s. 11; Johnson a Leone 2005), viedlo k domnienke, že účastníci vlečúcich sa poručníckych sporov nie sú až tak odlišní od väčšiny ľudí, a preto obvinenia z násillia nie je potrebné považovať za závažné. Táto koncepcia spolu s kontroverznou teóriou tzv. “syndrómu zavrhnutého rodiča” **prispela k podceňovaniu obvinení z domáceho násillia v poručníckych sporoch** (Meier 2015).

Základným problémom Johnsonových tvrdení o prevalencii jednotlivých typov IPV je to, že k nim dospel **na základe chybných metodologických postupov**. Neanalyzoval dáta z vlastného výskumu, ale použil existujúce súbory dát zo starších výskumov, ktoré však nezamýšľali merať *kontrolu* a neboli (až na jednu výnimku) vytvorené s tým, že by mali na zreteli Johnsonovu typológiu. V rámci analýzy rozsiahleho súboru dát z Pittsburskej štúdie zo 70-tych rokov minulého storočia, ktorá obsahovala dáta od troch skupín respondentov – (1) od žien, ktoré hľadali právnu ochranu alebo útulok, (2) od žien, ktoré zareagovali na informačný leták o výskume a (3) od respondentov z porovnávej vzorky – zistil prekvapivé výsledky. V rozpore s jeho teóriou dáta indikovali, že takmer polovica žien, ktoré hľadali právnu ochranu alebo útulok, mu „spadla“ do kategórie *situačné párové násilie (SCV)*. Priznal teda, že zrejme aj SCV môže byť dostatočne hrozivé na to, aby ženy hľadali pomoc (Johnson 2008, s. 21). V skutočnosti môže tento prekvapivý výsledok znamenať ešte aj to, že Johnson nesprávne označil za SCV prípady, ktoré mali byť

zaradené do kategórie intímny terorizmus (IT), čo by celkom obrátilo jeho tvrdenia o prevalencii týchto typov IPV a zároveň malo významné implikácie pre poručnícke spory (Meier 2015).

Pri analýze dát z výskumov realizovaných na všeobecnej vzorke populácie Johnson nastavil neprimerane vysoký „prah“ pre rozlíšenie prípadov s „vysokou kontrolou“ (IT) od prípadov s „nízkou kontrolou“ (SCV). Vysokú kontrolu definoval ako prítomnosť troch alebo viacerých prejavov kontrolujúceho správania, pričom sa nijako nevysporiadal so skutočnosťou, že aj jeden spôsob kontroly (v závislosti od jeho závažnosti, kontextu a vplyvu) môže byť pri násilí dostatočne účinný na to, aby páchatel ovládal obeť, nehovoriac o tom, že výskumy nezahŕňali vyčerpávajúci repertoár spôsobov kontrolujúceho správania (Meier 2015). Nezávislý výskum naznačuje, že nižší rozlišovací prah môže byť výstižnejší, čo má za následok obrátenie Johnsonových tvrdení o prevalencii SCV oproti IT. Frye et al. (2006) realizovali výskum, v ktorom aplikovali Johnsonovu typológiu a zistili, že u 69 % násilných párov bolo prítomné len jedno kontrolujúce správanie. Skonštatovali, že **pri rozlišovaní IT a SCV nie je podstatný počet rôznych taktík zameraných na získanie kontroly, ale frekvencia, s akou je taktika používaná, a to, koľko kontroly ňou páchatel získa**. Podľa autorov je SCV najmenej sa vyskytujúcou formou domáceho násillia vo všeobecnej populácii, čo je v priamom rozpore s Johnsonovými tvrdeniami.

Hoci je Johnsonovo rozlíšenie typov IPV (najmä kategórie *situčné párové násillie a intímny terorizmus*) často citované, **z existujúcich dát nie je zrejmé, či násillie v blízkych vzťahoch možno najlepšie pochopiť v termínoch typológie versus kontinua**, ktoré sa pohybuje od žiadneho násillia až k častým a závažným formám agresie. Aby bolo možné určiť, či rozdiely v IPV odrážajú kvalitatívne rôzne typy alebo kontinuum závažnosti, je potrebné, aby výskumy zahŕňali veľké vzorky párov vykazujúcich široké spektrum agresívneho a násilného správania, aby mohli adekvátne reprezentovať predpokladané subtypy IPV. Okrem toho je potrebné vyhodnocovať správanie oboch partnerov a skúmať interakčný kontext, v ktorom sa násillie objavuje. Zatiaľ obmedzenia pri výskumnom meraní IPV prispievajú k nejasnosti v ich konceptualizácii (DeBoard-Lucas a Grych 2011, s. 164).

Podľa Čírtkovej (2015) je dôležité rozlišovať týranie od iných podôb násillia v partnerskom spoluzití: nie vždy ide o týranie a trestný čin. Posúdenie konkrétneho partnerského spoluzitia **vyžaduje analyzovať vývoj vzťahu** a správanie oboch partnerov v priebehu času (počnúc fázou zoznámenia a dvorenia, cez fázu vzniku prvých konfliktov, incidentov či inštalovania kontroly). Analýza má zachytiť, či, kedy a ako vzniká čiastočná alebo úplná vzťahová asymetria, či je prítomné jednoznačné a trvajúce rozdelenie rolí na páchatela a obeť. Čírtková (2015) zároveň podotýka, že systematické IPV môže spôsobiť obeť rôzne psychické ťažkosti – ale pre právne posúdenie nemusia byť tým najpádnejším argumentom – dôležité je **vyhodnotenie intenzity/miery duševného násillia, miery kontroly (a voľby) v životných aktivitách, miery zníženia kvality života**.

Osobitná pozornosť sa v ostatnom období venuje zdôrazňovaniu závažnosti nefyzických foriem násillia v párových vzťahoch. Ide tu najmä o fenomén označovaný ako **koercitívna kontrola** (*coercive control*). Myslí sa ním vzorec priebežne uplatňovanej zámernej despotickej taktiky, ktorú používa (zvyčajne mužský) páchatel' so zámerom ovládať myšlienky, presvedčenia či správanie ženskej obete a/alebo ju trestať za vzopretie sa nariadeniam. Termín *koercitívna kontrola* prvotne použil Stark v roku 2007. Odvtedy sa udomácnil vo vedeckej literatúre, ale aj v legislatíve niektorých štátov. V Anglicku je *kontrolujúce a/alebo nátlakové správanie* považované za závažný trestný čin (Home Office 2015). Nejde o jednorazový incident, ale o účelný vzorec správania, ktorý sa prejavuje v priebehu času tým, že jedna osoba uplatňuje moc, kontrolu alebo nátlak voči druhej osobe.

- *Kontrolujúcim správaním* sa rozumie súbor úkonov, ktorých účelom je urobiť osobu podriadenou a/alebo závislou prostredníctvom toho, že páchatel' ju izoluje od zdrojov podpory, využíva jej zdroje a kapacity na osobný zisk, odopiera jej prostriedky potrebné na nezávislosť, odpor a únik a reguluje jej každodenné správanie.
- *Nátlakovým správaním* sa rozumie pokračujúci úkon alebo vzorec úkonov napádania, vyhrážania sa, ponižovania a zastráňovania alebo iné zneužívanie, ktoré páchatel' používa na ublíženie, potrestanie alebo vystrašenie obete (Home Office 2015).

Páchatel' môže **rozličnými spôsobmi** obmedzovať obeti priestor na konanie a demonštrovať to, že mu patrí a má na ňu nárok, napr.: izoluje osobu od jej priateľov a rodiny; odopiera jej základné potreby; monitoruje jej čas; monitoruje ju cez prostriedky online komunikácie alebo používaním spywaru²⁵; kontroluje rozličné aspekty jej každodenného života (napr. kam môže ísť, koho môže navštíviť, čo si môže obliecť, kedy môže spať); odopiera jej prístup k podporným alebo zdravotným službám; opakovane ju zhadzuje (napr. jej hovorí, že je bezcenná); presadzuje pravidlá a aktivity, ktoré ponižujú, degradujú alebo dehumanizujú obeť; núti obeť k účasti na trestnej činnosti (ako je napr. krádež, zanedbávanie či zneužívanie detí, aby v nej podporoval sebaobviňovanie a predchádzal tak odhaleniu autoritám); finančne ju zneužíva; vyhráža sa, že ju zraní alebo zabije; ohrozuje deti; vyhráža sa, že odhalí alebo zverejní súkromné informácie; ničí majetok v domácnosti; znásilňuje; bráni obeti pracovať; bráni jej v prístupe k doprave. Kontrolujúce a/alebo nátlakové správanie sa nemusí diať len v domácnosti, obeť môže byť monitorovaná pomocou telefónu alebo sociálnych médií aj z väčšej vzdialenosti (Home Office 2015).

Každý prípad je individuálny. Kontrolujúce alebo nátlakové správanie nie je definované žiadnym konkrétnym počtom útokov, pri ktorých sa takéto správanie prejavilo. Správanie má však opakujúci sa alebo kontinuálny charakter. Časový rámec medzi jednotlivými incidentmi správania taktiež nie je určený, jednotlivé incidenty nemusia nasledovať bezprostredne po sebe. Avšak charakter

²⁵ Spyware: softvér, ktorý umožňuje užívateľovi získať skryté informácie o počítačovej aktivite inej osoby tajným prenosom dát z jej pevného disku.

správania je taký, že spôsobuje zmeny v spôsobe života obeť. Buď spôsobuje strach z násillia²⁶ alebo závažný distress v každodennom živote obeť. Pre kontrolujúce alebo nátlakové správanie ako typ IPV je príznačné, že páchatel' a obeť sú osobne prepojení, keď k incidentom dochádza, čo znamená, že sú buď súčasní, alebo minulí intímni partneri. Správanie sa môže prejavovať i v čase, kedy páchatel' a obeť už spolu nebývajú alebo nie sú vo vzťahu (Home Office 2015).

2.3 Syndróm týranej ženy – pôvodné a rozšírené ponímanie

Pojem syndróm týranej ženy (z angl. *Battered Woman Syndrom*, ďalej len BWS) je typicky používaný ako označenie určitých čŕt v prežívaní a správaní žien, ktoré sú dôsledkom týrania. **Pôvodná verzia BWS** sa vyvinula z termínov používaných na opis širokej škály správania obeť (*naučená bezmocnosť*) a správania agresora (*cyklus násillia*) až k psychickým symptómom, aké zakúšajú traumatizovaní jedinci (*posttraumatická stresová porucha*):

- **Naučená bezmocnosť** (*Learned Helplessness*). – Pôvodne bol BWS konceptualizovaný ako naučená bezmocnosť (Walker 1977). Toto slovné spojenie použili prvotne Seligman, Maier a Geer (1968) na označenie javu pozorovaného u psov, ktorí (pri experimentoch) neunikli z trestajúceho prostredia napriek tomu, že na to dostali príležitosť. Teória bola neskôr použitá na vysvetlenie depresie u ľudí (Miller a Seligman 1975). Walker (1977) aplikovala teóriu naučenej bezmocnosti na opis zdanlivo nedostatočného úsillia žien opustiť zneužívajúci vzťah alebo na ich zlyhanie či neschopnosť prijať opatrenia na ochranu seba a svojich detí. Domnievala sa, že keď ženy opakovane vnímajú, že žiadne ich pokusy nevedú k zmene správania u agresora, začnú akékoľvek pokusy považovať za márne, prežívajú bezmocnosť a správajú sa pasívne.
- **Cyklus (kruh) násillia** (*cycle of violence*). – Prvotný koncept sa neskôr rozšíril o popis dynamiky správania agresora, pozostávajúcej z troch fáz: (1) narastania napätia, (2) explózie násillia, (3) uzmierovania a pokoja – fázy označovanej aj ako medové týždne (Walker 1984). Táto teória poukazovala na to, že agresor udržiava obeť vo svojej moci najmä skrúšenými prejavmi lásky, ktoré nasledujú aj po veľmi drsnom prejave násillia. Autorka teórie sa domnievala, že kompletný cyklus sa musí zopakovať minimálne dvakrát, aby sa vyvinul BWS.
- **Psychické symptómy/posttraumatická stresová porucha**. – K spoločným znakom týraných žien Walker (1979, 1984) ďalej zaraďovala znížené sebavedomie a sebaobviňovanie (žena verí, že je to jej chyba a nie je schopná presunúť zodpovednosť za násillie inam), strach o svoj život aj o život detí a presvedčenie, že tyran je vševedúci (*omniscient*) a všadeprítomný (*omnipresent*). V neskoršej verzii konceptu Walker (2009) uvádzala medzi kritériami BWS

²⁶ Obeť môže mať strach, že násillia sa dopustí priamo páchatel', ale môže mať tiež strach, že páchatel' si na spáchanie násillia zabezpečí niekoho iného.

príznaky, ako sú narušené interpersonálne vzťahy, narušený telesný sebaobraz (*body image distortion*) a/alebo telesné ťažkosti, problémy v oblasti sexuálnej intimity. Ku kritériám BWS zaraďovala aj ďalšie príznaky, ktoré spadali pod obraz *posttraumatickej stresovej poruchy*: vtieravé spomienky na traumatické udalosti (intrúzie), napätie organizmu (hyperarousal) a vysoké úrovne úzkosti, vyhýbavé správanie a emočné znecitlivenie (*numbing*) zvyčajne sa prejavujúce v podobe depresie, disociácie, minimalizácie, potlačovania (*repression*) a popierania (*denial*).

Rozmach výskumu a evolúcia poznatkov o týraných ženách priniesli značné **posuny v ponímaní BWS**:

- Pôvodný stereotyp bezmocnej a akcie neschopnej obete bol masívne kritizovaný. V prvom rade preto, že **pasivita** týraných žien **môže byť niekedy inštrumentálna** (Peterson et al. 1993, s. 239), teda môže slúžiť ako nástroj k minimalizovaniu rizika násillia. Okrem toho výskumy preukázali, že ženy sú aktívnymi *agentmi* a využívajú rôznorodé stratégie, aby sa bránili násilliu a chránili seba a svoje deti, ba dokonca je možné, že čím viac násillia zažívajú, tým väčšmi zintenzívňujú a rozširujú spektrum stratégií (Gondolf a Fisher 1988; Goodman et al. 2003; Hamby 2014). Gondolf a Fisher (1988) nahradili teóriu naučenej bezmocnosti novou teóriou, ktorá nevníma týrané ženy len ako obeť, ale ako osoby, ktoré *prežili* násillie (**survivor theory**) – nevzdali sa, aktívne a perzistentne hľadajú pomoc a zdroje podpory, tak súkromné, ako i verejné a sú to práve tieto zdroje podpory, ktoré často zlyhávajú v poskytnutí pomoci. Goodman et al. (2003) rozlišujú viacero trsov stratégií, ktoré týrané ženy používajú: (1) **formálne siete** (napr. snaha hľadať pomoc u kňaza, u zamestnávateľa alebo u kolegu, rozhovor s lekárom alebo sestrou, vyhľadanie poradenstva pre seba, pokus dostať partnera na poradenstvo, kontaktovanie krízového centra a pod.), (2) **právne** (zavolanie polície, vyhľadanie právneho poradenstva, podanie trestného oznámenia), (3) **bezpečnostné opatrenia** (schovanie auta alebo kľúčov od domu, schovanie peňazí a iných cenností, schovanie dôležitých dokumentov, dohodnutie si kódu, podľa ktorého iní spoznajú, že je žena v nebezpečenstve, odstránenie alebo schovanie zbraní, uchovávanie dôležitých telefónnych čísel, kde možno hľadať pomoc a pod.), (4) **neformálne siete** (rozhovor s príbuznými alebo s priateľmi o probléme, uchýlenie sa k príbuzným alebo k priateľom, poslanie detí k príbuzným alebo priateľom a pod.), (5) **odpor** (napr. slovná obrana, fyzická obrana, oddelené spanie, odmietnutie vykonať, čo agresor povedal, odsťahovanie sa, skončenie alebo pokúšanie sa skončiť vzťah, použitie zbrane alebo pohrozenie jej použitia), (6) **upokojuvanie** (stíšenie, vyhovenie požiadavkám agresora, snaha neplakať počas násillia, snaha vyhnúť sa agresorovi, snaha vyhýbať sa hádke s ním). – Pre správne pochopenie variability reakcií konkrétnej týranej ženy voči násilliu je kriticky dôležité vnímať jej **konkrétny životný kontext**, v ktorom zohráva rolu napr. jej vzťah k agresorovi, jeho ostatné správanie, deti či dostupnosť ekonomických a sociálnych zdrojov (Sussman 2008a).

- Taktiež sa zistilo, že nie všetky týrané ženy zažívajú klasický *cyklus násilia* a že tento predstavuje len jednu z viacerých teórií týkajúcich sa dynamiky domáceho násilia. Akceptované sú napr. aj **teória moci a kontroly** (popisujúca fyzické, psychické, emočné, finančné a iné spôsoby, ktorými násilník kontroluje a udržiava moc nad svojou partnerkou) či **teória kontinua násilia** (popisujúca násilie v intímnom vzťahu, ktoré je konštantne prítomné a prejavuje sa v priebehu vzťahu v rôznych úrovniach, od slovného zneužívania cez mierne násilie až po vážne napadnutia). Zároveň sa zistilo, že **mnoho prípadov** násilia v párových vzťahoch **nezapadá do žiadneho vzorca alebo teórie** (Long 2007, s. 13-14).
- Posttraumatická stresová porucha (PTSD, z angl. *Posttraumatic Stress Disorder*) podľa súčasných názorov sama osebe na vysvetlenie účinkov týrania domácim násilím nepostačuje. Experti zdôrazňujú, že **PTSD nemá exkluzivitu pre právne či iné posúdenie prípadov**, teda nie je pri posudzovaní konkrétnych prípadov domáceho násilia dôležitejšia než iné typy psychologických reakcií na týranie. Z toho vyplýva, že absencia príznakov PTSD nesignalizuje, že obeť nie je traumatizovaná. Aj keď tieto príznaky chýbajú, môže obeť vykazovať *viktimitizačný syndróm*. V hre môžu byť aj iné diagnózy ako napr. akútna reakcia na stres, disociatívne poruchy, depresívne poruchy či neklinické diagnózy, ako sú napr. intenzívne pocity hanby alebo strachu z násilnej osoby, prechodné disociatívne reakcie, stavy hypervigilancie (t. j. zvýšená bdelosť a zameranosť na signály blížiaceho sa ohrozenia) a pod. (Čírtková 2008, s. 30).

2.4 Kritika syndrómu týranej ženy a jeho súčasný status

Používanie pojmu BWS bolo **kritizované z viacerých dôvodov**:

- Obzvlášť preto, že samotný pojem „**syndróm**“ má **konotáciu patológie alebo choroby**, t. j. môže vytvárať mylný dojem, že týraná žena „trpí“ duševnou poruchou a že jej kontraintuitívne reakcie na týranie boli choré, kým v skutočnosti jej správanie predstavuje bežné reakcie na traumy alebo racionálne reakcie na reálne tlaky, pasce a nebezpečenstvá spojené s domácim násilím (Long 2007, s. 14-15, 24). Vo väčšine prípadov je správanie ženy najlepšie charakterizované ako správanie, ktoré je logické v kontexte správania sa násilníka a funkčné v pokusoch o zastavenie násilia, nie ako produkt psychických problémov. Hoci môžu emočná závislosť a pocity beznádeje udržiavať ženu vo vzťahu s násilníkom, tieto emócie nie sú definované ako duševná porucha (Dutton et al. 2011). Dokonca aj keď sú ako dôsledok týrania psychické problémy (ako napr. PTSD a depresia) prítomné a ovplyvňujú rozhodnutia a správanie ženy, sú zvyčajne iba časťou z nich. Empirické dôkazy ukazujú, že u týraných žien je ich predikcia rizika budúceho násilia často správna (Bell et al. 2008; Cattaneo et al. 2007; Heckert a Gondolf, 2004; Weisz et al. 2000).

- Pojem „syndróm“ vzbudzuje tiež **dojem, že existuje jednotný súbor reakcií či následkov**, ktorý by charakterizoval všetky týrané ženy. Avšak žiadna „typická“ obeť domáceho násillia neexistuje (Long 2007, s. 44). Týrané ženy sa líšia nielen skúsenosťami s rôznorodými podobami domáceho násillia, ale líšia sa aj v miere svojej túžby zachovať alebo ukončiť vzťah a v miere, do akej sú traumatizované. To, ako konkrétna žena prežíva alebo reaguje na týranie, sa rôzni v závislosti od množstva okolností, ktoré na ňu vplývajú (Dutton et al. 2011). Pri znaleckom posudzovaní preto nepostačuje sústrediť sa len na psychiku obeť a prípadné psychické následky týrania, ale je potrebné zachytávať aj iné aspekty (napr. narušenie ekonomickej stability, telesné ťažkosti) a vnímať jej prežívanie a správanie v kontexte mnohorakých súvislostí, tlakov a pascí, napr. ekonomických, spirituálnych, sociálnych, inštitucionálnych (Anderson et al., 2003; Michančová 2011), bez zohľadnenia ktorých sa jej výpoveď môže javiť nevierohodná.

Pre konotácie pojmu „syndróm“ viacerí autori navrhovali, aby sa namiesto BWS používalo v právnej a klinickej praxi skôr slovné spojenie „týranie a jeho následky“ (*Battering and Its Effects*) pre opísanie povahy a následkov týrania na prežívanie a správanie obeť. No v praxi sa už BWS stal natoľko zaužívaným, že sa napriek spomenutým výhradám používa dodnes (Long 2007; Čírtková 2008; Dutton et al. 2011).

Aj keď BWS neponúka jednoliaty profil obeť, pojem „syndróm“ naznačuje, že **dôsledky** domáceho násillia na obeť sú **špecifické**. Viktimizácia v podobe domáceho násillia **produkuje totiž také psychické a behaviorálne javy, s akými sa u obeť iných kriminálnych činov nestretávame**. Okrem iného sem patrí i celý rad kontraintuitívnych reakcií (t. j. reakcií, ktoré nezodpovedajú očakávaniam či predstavám bežného človeka o tom, ako by mala „správna“ obeť reagovať) zvyšujúcich pravdepodobnosť toho, že obeť budú nepochopené a vnímané ako nevierohodné (Čírtková 2008, s. 26).

Aktuálne BWS síce nepredstavuje psychodiagnostický termín, t. j. diagnózu, ktorá by bola začlenená do oficiálnych diagnostických systémov MKCH-10 alebo DSM-V, **ale je považovaný za legitímny viktimizačný syndróm**,²⁷ obdobne ako syndróm týraného a zneužívaného dieťaťa (CAN, z angl. *Child Abuse and Neglect*), syndróm znásilnenej (*rape trauma syndrom*) či syndróm rukojemníkov (*hostage syndrom*). „Viktimizačný syndróm znamená, že daná osoba sa stala obeťou určitého druhu násillia a že jej duševný stav a mentálne pochody sú touto traumatizáciou pozmenené (poškodené). **Konštatovanie BWS** teda „iba“ **znamená, že zažitie násillie či týranie nezostalo bez psychických následkov** a že ovplyvnilo výkonnosť a fungovanie psychiky obeť.

²⁷ Na Slovensku sa posúdenie BWS doposiaľ orientovalo predovšetkým na psychodiagnostické vyšetrenia suspektnej obeť, bez náležitého zohľadnenia aktuálnych poznatkov forenznej psychológie, psychotraumatológie, viktimológie a ďalších vedných disciplín, ktoré prispeli k objasneniu problematiky domáceho násillia. Používanie zastaralého poňatia BWS nemožno považovať za prípustné. Náležité posúdenie BWS vyžaduje podrobné preskúmanie foriem a vzorcov násillia a zohľadnenie celého komplexu (nielen psychologických) faktorov objasňujúcich zdanlivo nelogické prežívanie a správanie obeť.

Vždy je nutné popísať a charakterizovať konkrétne príznaky BWS v živom prípade, t. j. ako sa u danej obeť domáceho násilia syndróm prejavuje“ (Čírtková 2008, s. 28). Konštatovanie prítomnosti viktimizačného syndrómu taktiež **pomáha vysvetliť zdanlivo nelogické, paradoxné či inak „nerozumné“ správanie obeť**, ktoré sa vyskytlo v priebehu konkrétnej viktimizácie alebo nasledovalo v postviktimizačnej fáze (Čírtková 2015, s. 218-219). Keďže o predmetnej problematike existuje značné množstvo vedeckých výskumov a akceptovaných poznatkov, použitie tohto viktimizačného syndrómu je prípustné ako dôkaz pred súdom (Long 2007, s. 25) za predpokladu, že vedomosti znalca zodpovedajú aktuálnemu stavu poznania problematiky BWS.

BWS zahŕňa varietu príznakov, ktoré sa u rôznych obeť domáceho násilia môžu rôzne kombinovať. Napriek tomu, že sa reakcie jedincov na týranie líšia, je možné vymedziť základné oblasti psychiky, v ktorých sa zmeny v dôsledku traumatizácie domácim násilím môžu prejaviť (Čírtková 2008, s. 28-31):

- **zmeny v emocionálnych reakciách** (pocity hanby, viny, strachu, smútku, zablokovanie vlastných negatívnych emócií, extrémna láskavosť a pod.);
- **zmeny v postojoch a hodnotení vlastnej osoby, ostatných ľudí, sveta** (sebaobviňovanie, ospravedlňovanie násilníka, minimalizácia intenzity incidentov násilia a striedmosť pri popise následkov týrania, nedôvera v možnosti riešenia, zovšeobecnená viera, že svet je nebezpečné miesto, presvedčenie, že násilník je všemocný, že môže napríklad ovplyvniť vo svoj prospech konanie polície a súdov a pod.);
- **symptómy distresu a psychotraumy** (napr. depresia, úzkosť, vtieravé spomienky na traumatické zážitky, vyhýbanie sa určitým situáciám a podnetom, ktoré sú s traumatickými zážitkami spojené, poruchy spánku a pozornosti, nadmerná ostražitosť, disociatívne poruchy, t. j. určité „rozpojenie“ psychických funkcií prejavujúce sa napr. funkčnou poruchou pamäti – obeť si vybavuje iba útržky traumatického deja, vo vážnych prípadoch aj disociatívna porucha identity, kedy jedinec vykazuje správanie a prežívanie zodpovedajúce rôznym osobnostiam).

Symptómy BWS sa týkajú vzťahu s násilníkom. Popisujú primárne to, ako sa obeť správa voči týrajúcemu partnerovi a ako prežíva svoj vzťah s ním. **Mimo tento vzťah však nemusia byť symptómy nutne výrazné či očividné.** BWS nevytvára nič o efektívite mentálnych funkcií v iných životných oblastiach, napr. vo vzťahu k deťom, k výkonu profesie atď. To tiež vysvetľuje, prečo niektoré týrané osoby môžu byť v inom kontexte (napr. v zamestnaní, v záujmovej činnosti) výkonné, efektívne a úspešné. Nezodpovedajú potom rozšírenému mylnému klišé o utrápenej a neschopnej „chudinke“ (Čírtková 2008, s. 31).

Vývoj, trvanie a odoznievanie (vyhojenie) BWS je podobný ako u akéhokoľvek iného viktimizačného syndrómu. **Závisí od rôznych faktorov**, vrátane typu zažitého domáceho násilia, typu

previktimnej osobnosti či následných reakcií okolia. „Ak dôjde k ukončeniu násilného vzťahu, príznaky BWS obvykle postupne miznú. Niektoré týrané osoby potrebujú profesionálnu poradenskú alebo psychoterapeutickú pomoc, u iných stačí podpora laického okolia či spontánne objavené cesty laickej terapie (zo svojich traumatických zážitkov sa napríklad vypíšu)“ (Čírtková 2008, s. 31).

Psychologická analýza domáceho násillia a BWS sa používa nielen v trestnoprávných konaniach, ale i v **civilných súdnych konaniach**. V USA sa takéto znalecké posudky vyžadujú zvlášť vtedy, keď sa prejednáva zverenie detí do starostlivosti alebo úprava styku násilného rodiča s deťmi alebo sa rieši otázka, či násilný expartner môže byť dobrým otcom alebo či jeho kontakt s deťmi neohrozuje bezpečnosť expartnerky. **Znalecký posudok sa neopiera iba o klasické klinické psychologické vyšetrenie a jeho metódy, ale kombinuje sa s foreznopsychologickým prístupom a jeho metódami**. Foreznopsychologický prístup rozširuje klinické závery, zameriava sa na stanovenie charakteru domáceho násillia a analýzu jeho dynamiky, na identifikáciu stratégií a pokusov o riešenie domáceho násillia, krátkodobé a dlhodobé výsledky týchto stratégií, na sociálny kontext domáceho násillia (vplyv ekonomických, kultúrnych či iných faktorov na priebeh násillia) a na stanovenie rizík súvisiacich s konkrétnym typom domáceho násillia (Čírtková 2008, s. 34).

3. DETI A IPV

Väčšinou sa obeťami domáceho násillia stávajú ženy, ktoré sú zároveň aj matkami. „V momente, keď na nich páchajú ich partneri násillie, sú deti vo väčšine prípadov priamymi svedkami alebo poslucháčmi“ (Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru, 2006/C 325/15, čl. 2.2.3).

Na označenie tejto situácie detí sa v odbornej a vedeckej literatúre používali najprv termíny ako *svedkovia násillia*, *pozorovatelia*, *nepriame obeť domáceho násillia*. Tieto boli neskôr nahradené širším termínom *deti vystavené násilliu*. Vystavením (*exposure*) sa rozumela primárne situácia, kedy niekto vidí alebo počuje násillie. Postupne sa však chápanie termínu rozšírilo, berúc do úvahy **kontinuum skúseností detí, žijúcich v domácnosti, kde dochádza k IPV**. Deti môžu byť očitými svedkami násillia; môžu začuť násillnú interakciu, no nepozorovať ju priamo; môžu o násillí počuť od rodiča, súrodencov alebo od niekoho iného; môžu byť nútené k tomu, aby sledovali útok voči matke alebo sa podieľali na zneužívaní; môžu byť zneužívané ako špióni tým, že si cez nich násillník zisťuje informácie o aktivitách matky; môžu byť zneužívané ako poslovia zastrášujúcich správ; môžu byť obviňované za násillie; agresor môže deti použiť ako rukojemníkov, aby vydesil matku, alebo dosiahol jej návrat domov; deti môžu tiež aktívne vyvíjať úsilie, aby zastavili násillie a bránili matku; vnímajú rôzne tváre agresora; môžu vnímať následky násillia vo forme prípadných telesných zranení matky a potreby lekárskeho ošetrovania, poškodeného majetku, zásahu polície či úteku z domu niekam do bezpečia. Deti tiež citlivo vnímajú psychické utrpenie matky a sami si uvedomujú, že na nich situácia vplýva (Holden 2003; Edleson et al. 2007, 2008; Callaghan et al. 2015; Jeffries 2016). IPV nie je fenomén, ktorý by bol oddelený od života detí, nie je to niečo, čo pozorujú zopodlia, ale skôr niečo, čo akútne prežívajú. Obeťou IPV nie je len dospelý člen intímnej dyády, ale aj dieťa.

Násillie voči matke je zároveň aj **formou násillia páchaného na deťoch** (Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru 2006/C 325/15, čl. 2.2.4; Jeffries 2016, s. 3; Eriksson et al. 2013, s.41). Niektorí autori, reflektujúc potenciál závažných negatívnych následkov IPV na centrálny nervový systém detí s ďalekosiahlymi následkami na ich fungovanie v spoločnosti, konštatujú, že páchanie IPV v prítomnosti detí by malo byť samo osebe považované za zločin (Tsavoussis et al. 2014). Vystavenie detí IPV bolo ako typ zlého zaobchádzania s dieťaťom rozpoznané iba nedávno. Empirické štúdie, ktoré sa zameriavali na tento typ zneužívania, sa začali objavovať až v 80-tych rokoch minulého storočia (Wekerle et al. 2008, s. 864). Zistilo sa, že ak sú deti hoci „len“ v pozícii svedkov IPV, môže to byť pre nich rovnako traumatizujúce a poškodzujúce, ako keď je zneužívanie zacielené priamo na nich (Fanetti et al. 2015, s. 119). V každom konkrétnom prípade, kde bolo dieťa vystavené IPV, je pri riešení otázok o forme postseparačnej rodičovskej starostlivosti nevyhnutné, aby boli tieto skutočnosti dôkladne skúmané a brané do úvahy.

3.1 Deti ako viac než svedkovia IPV

Callaghan et al. (2015, s. 2-6) kritizujú skutočnosť, že v akademickom a profesionálnom diškurze sa o deťoch v situácii IPV hovorí, **akoby boli pasívnymi svedkami** udalostí. Pri analýze 177 článkov publikovaných v období rokov 2002 – 2015, ktoré sa zameriavali na deti so skúsenosťou IPV, až 85 % článkov opisovalo tieto deti ako „vystavené“ (*exposed*) násiliu a 67 % článkov používalo termín „svedok“ (*witness*). Takáto terminológia síce uznáva, že deti sú ovplyvnené IPV, ale nepriznáva im status priamych obetí. Lenže IPV nie je niečo, čoho sú deti svedkami v tom význame, akoby to sledovali z určitej vzdialenosti. Tieto deti IPV vnímajú zmyslami, prežívajú ho, sú ním poškodzované a zároveň aktívne uplatňujú voči nemu celý repertoár zvládacích stratégií. Preto sa vo vnímaní detí, ktoré majú skúsenosť s IPV, musíme posunúť od ich vnímania ako nepriamych obetí k uznaniu, že deti **sú priamymi obetami IPV**. Pritom je **dôležité vnímať ich komplexne** – jednak **ako obeť** a jednak **ako aktívne bytosti**, ktoré sa svojim skúsenostiam s IPV snažia porozumieť a pracovať s nimi. **Ak sú deti vnímané len ako sekundárne obeť, ich vnímaniu situácie nie je venovaná dostatočná pozornosť**, napr. aj vtedy, keď sa o nich rozhoduje v poručníckych sporoch.

Kvalitatívny výskum, ktorý Callaghan et al. (2015) realizovali v Anglicku na vzorke 21 detí vo veku 8-18 rokov, ktoré mali skúsenosť s IPV, odкрýva viacero úrovní problematiky: (1) skúsenosť detí s IPV, (2) obmedzenia, ktoré im IPV spôsobovalo a (3) aktívne roly, ktoré deti čeliace IPV zaujímali.

- Pokiaľ ide o **skúsenosť detí s IPV**, rozhovory s nimi ukázali, že si uvedomovali tak zjavné prejavy fyzického násillia v rodinách, ako aj vzorce kontroly a zneužívania, ktoré sa v domácnosti uplatňovali. Taktiež si uvedomovali vplyv tejto kontroly a zneužívania na svoje matky, na nich samých a na ich súrodencov. Okrem kontrolujúceho správania, ktorého terčom boli ich matky, deti opisovali niektoré post-separačné kontakty so svojimi otcami ako zámerné pokusy o kontrolu a manipuláciu. Deti rozprávali o narušení (*disruption*) a distrese, ktoré prežívali v dôsledku koercitívnej kontroly a zneužívania v rodine (Callaghan et al. 2015, s. 10-13).
- IPV u detí tiež vzbudzovalo **pocit obmedzenia v živote**. V rozhovoroch popisovali vplyv psychického zneužívania a kontroly v termínoch obmedzeného užívania priestoru, obmedzeného sebavyjadrovania a ovplyvnenia vzťahov. Sebaobmedzovanie bolo vskutku jedným z najmarkantnejších spôsobov, akým deti prežívali a zvládali zneužívanie prítomné v domácnosti. Deti sa situácii prispôsobili tým, že sa naučili ovládať, čo kedy povedia a čo urobia, v snahe predchádzať tomu, aby boli príliš na očiach, príliš hlučné alebo ľahko povšimnuteľné, teda aby nepútali na seba pozornosť. Deti tiež popisovali, ako monitorovali a regulovali svoju reč, sebaaprezentáciu, sebavyjadrenie, aj svoje sociálne interakcie, ako jasné stratégie, ktorými udržiavali seba (a iných) v bezpečí. Pocit obmedzenia sa vzťahoval aj na užívanie fyzického priestoru. Deti si našli stratégie, ako sa pohybovať v domácnosti takým

spôsobom, aby neprišli do cesty násilnému otcovi a aby sa cítili bezpečnejšie a istejšie. Dokázali identifikovať „bezpečné“ a „rizikové“ miesta v domácnosti, hoci s vedomím, že priestorová dynamika sa môže zmeniť, že bezpečné miesto sa v určitom čase môže transformovať na riskantné. Spoločné priestory domácnosti boli všeobecne identifikované ako nebezpečné a deti popisovali, ako starostlivo sledovali a užívali tieto priestory, aby sami seba (a často aj súrodencov) udržali v bezpečí. Dôležitou súčasťou detských bezpečnostných stratégií bolo to, že registrovali, ktoré priestory násilný rodič užíval a ktoré nie. Poznať bezpečné a nebezpečné miesta a časy im umožnilo pohybovať sa v týchto priestoroch alebo sa im vyhýbať tak, aby sa chránili pred IPV. Po násilnom incidente, toto bdelé skenovanie a monitorovanie priestoru pokračovalo. Reflektujúc tieto zistenia, Callaghan et al. (2015, s. 14-16) konštatujú, že deti nie sú len „vystavené“ násiliu, oni s ním žijú, priamo ho zakúšajú a vedome hľadajú a uplatňujú stratégie, aby minimalizovali poškodenia.

- Deti sú v kontexte IPV taktiež aj **aktívnymi činiteľmi** (agents). Niekedy sa ich agresor snaží zatahnuť do fyzického alebo emočného ubližovania matke. Deti však často aktívne intervenujú, aby zabránili fyzickým útokom na matku (napr. prosia agresora, aby upustil od násilného konania, fyzicky ho blokujú). Uplatňujú tiež rôzne stratégie, aby odvrátili násilnú interakciu alebo predišli jej vyhroteniu (napr. si prídu pre pohár vody, aby zistili, čo je podstatou hádky a prípadne prerušili jej vývoj). Aktívne sa snažia zaangažovať do riešenia situácie tým, že sa zdôveria a hľadajú pomoc. Taktiež zohrávajú aktívnu rolu pri odolávaní pokusom o manipuláciu zo strany agresora (napr. odmietnu materiálne veci, ktorými si ich rodič chce „kupovať“ v postseparačnom období) (Callaghan et al. 2015, s. 17-18).

Z rozhovorov s deťmi vyplynulo, že vyvinuli celý rad priestorových, kognitívnych a vzťahových stratégií na riešenie následkov IPV v ich životoch. Callaghan et al. (2015, s. 20) konštatujú, že vzhľadom na to, ako si deti uvedomovali dynamiku násilia v rodine, ako rozumeli jej vplyvu na nich a na iných, ako aj vzhľadom na ich schopnosť hľadať a uplatňovať stratégie na zvládanie IPV a jeho vplyvu, predpoklad, že sú iba pasívnymi svedkami IPV sa javí ako neudržateľný. V kontexte IPV **deti nie sú vedľajšími poškodenými, sú skôr priamymi obeťami a zároveň preživšími (survivors).**

3.2 Možné následky IPV na deti

Bogat et al. (2011) realizovali longitudinálny výskum zameraný na vplyv IPV na charakter vzťahovej väzby (*attachment*) medzi matkou a dieťaťom. Vzťahová väzba je relevantným konceptom na pochopenie vzťahu medzi matkou a dieťaťom v rodinách, kde dochádza k IPV. IPV sa odohráva v kontexte významného vzťahu v živote matky (vzťahu s jej intímnym partnerom), a preto má potenciál ovplyvniť jej vnútorné obrazy o sebe a o iných, vrátane jej dieťaťa. Skúsenosť IPV počas tehotenstva i po pôrode môže byť pre matku psychicky aj fyzicky ohrozujúca, a preto môže narušiť

jej kapacitu rozvinúť primeraný vzťah s dieťaťom v rannom období jeho života. Znížená vnímavosť matky voči fyzickým potrebám dieťaťa a znížená schopnosť emočného vyladenia na dieťa môže negatívne ovplyvňovať formovanie vzťahovej väzby u dieťaťa. Tá má kritický význam pre jeho normálny sociálny a emočný vývin. Výskumníci sledovali vzorku 206 matiek, počnúc ich tehotenstvom až do 4 rokov veku detí. Zistili, že u detí matiek, ktoré boli vystavené IPV, sa s väčšou pravdepodobnosťou môže vyvinúť **neistá alebo nestabilná vzťahová väzba s matkou**. Dieťa zakúša frustráciu a zlosť, pokiaľ sa mu nedarí získať pozornosť matky. Tieto skúsenosti vytvárajú vzorce nedôvery, ktoré sa môžu prejavovať v neskorších vzťahoch. Dieťa očakáva vo vzťahoch bolesť a sklamanie a môže proaktívne reagovať tak, aby predišlo bolesti z odmietnutia alebo môže nesprávne interpretovať neškodné situácie a reagovať neprimerane. Pokiaľ nedôjde k pozitívnym zmenám okolností v prostredí, u dieťaťa môže neistá vzťahová väzba k matke pretrvávajúť aj vo veku 4 rokov. Avšak **u detí, ktorých matky opustili zneužívajúceho partnera, došlo k zotaveniu vzťahovej väzby**, čo znamená, že vo veku 4 rokov bola ich vzťahová väzba k matke bezpečná. Výskumníci však podotýkajú, že viac než polovica matiek a detí v ich výskumnej vzorke vykazovala odolnosť voči negatívnym vplyvom IPV na vzťah matka – dieťa. Matky týchto detí mali menej depresívnych symptómov, dostupnú a emočne podpornú sieť a napriek IPV bola ich vnútorná reprezentácia materstva vyvážená.

Následky IPV sa neprejavujú univerzálne u detí všetkých vekových kategórií, ale rôznia sa v závislosti od intenzity, histórie a typu násillia, zraniteľnosti detí v určitých vývinových obdobiach a interakcie medzi vývinovým štádiom a vystavením IPV. IPV je zvlášť stresujúce pre **deti predškolského veku**, pretože značnú časť času trávia s rodičmi. Nemôžu sa dištancovať od okolností a zážitkov, ktorým sú vystavené – nemôžu opustiť scénu, hľadať útočisko u priateľov, rozptýliť sa školou atď. Vystavenie IPV v ranných rokoch, kedy je ich pripútanie k rodičom najsilnejšie, má rozhodne vážne a dlhodobé negatívne vplyvy. U týchto detí sa môžu vyskytovať **príznaky posttraumatickej stresovej poruchy**, ktorá môže viesť k závažným anatomickým a fyziologickým zmenám v mozgovej štruktúre, zodpovedným okrem iného aj za reguláciu emócií či schopnosť sústredenia a učenia (Tsavoussis et al. 2014)²⁸. Značná časť detí, ktorá nevykazuje všetky kritériá tejto diagnózy, môže trpieť symptómami **posttraumatického stresu**. Tento sa u detí tejto vekovej kategórie môže prejavovať intrúziami (vtieravými myšlienkami o traume), rozprávaním o traumatických udalostiach, rozčúlenosťou v reakcii na spúšťače spomienok, problémami so spánkom, novými obavami o bezpečnosť, „znovuprehrávaním“ traumy v správaní alebo v hre (dieťa môže pri hre znázorňovať alebo vyjadrovať určité témy alebo aspekty traumy), pocitmi beznádeje vo vzťahu k budúcnosti, objavujú sa tiež regresívne symptómy, ako je znížená verbalizácia a nočné pomočovanie (Howell a Graham-Bermann 2011). Levendosky et al. (2013) skúmali deti vo veku do 7 rokov, ktoré boli vystavené násilliu na matke. Zistili, že približne u polovice

²⁸ Tsavoussis et al. (2014) uvádzajú, že prognóza optimalizácie neuroanatomického a biologického vývinu u detí trpiacich PTSD je najpriaznivejšia, pokiaľ intervencia prichádza ešte pred siedmym rokom veku dieťaťa.

týchto detí sa vyvinuli symptómy traumy. Čím častejšie boli deti svedkami takéhoto násillia, tým viac posttraumatických symptómov vykazovali. Posttraumatické symptómy prítomné u detí pritom korelovali s posttraumatickými symptómami matky, z čoho vyplýva, že malé deti sú osobitne zraniteľné voči utrpeniu osôb, ktoré sú im fyzicky a emočne blízko.

U detí predškolského veku bol zistený aj súvis medzi traumou z IPV a oslabenými **kognitívnymi funkciami**. Čím závažnejšiemu IPV boli deti vystavené, tým nižšie IQ skóre dosahovali v testoch. Oproti deťom, ktoré neboli vystavené IPV, deti vystavené závažným formám IPV mali až o 8 bodov nižšie skóre v IQ testoch. Tieto zmeny pripisujú výskumníci škodlivému vplyvu dlhodobého stresu na mozog a telesné funkcie (Koenen et al. 2003). Vzhľadom na interpersonálnu povahu IPV, je u detí vystavených takýmto skúsenostiam zvýšené riziko vytvorenia **škodlivých presvedčení o rodinných rolách a o stratégiách riešenia konfliktov**. Pri odlúčení môžu prežívať **intenzívnu úzkosť** a vykazovať **zvýšenú agresivitu**. Častejšie sa u nich vyskytujú **ťažkosti s regulovaním vlastných emócií, znížená sebaúcta a sebadôvera, depresivita a úzkosť** (Howell a Graham-Bermann 2011). Metaanalýza viacerých výskumov, ktorú realizovali Kitzmann et al. (2003), ale ukázala, že 37 % detí je voči vplyvom IPV odolných. Za **jeden z najvýznamnejších faktorov prispievajúcich k odolnosti** týchto detí sa pritom považuje silný **podporný vzťah** s nejakým dospelým, **predovšetkým s matkou**. V tejto súvislosti je obzvlášť dôležité pamätať na to, že kapacita matky pozitívne kompenzovať dieťaťu jeho skúsenosť s IPV závisí aj od toho, nakoľko je ošetrovaná jej vlastná traumatizácia, s čím je nevyhnutne späté aj to, nakoľko je pred násilníkom aktuálne v bezpečí. Čím menej depresívnych a posttraumatických symptómov matky vykazujú, tým lepšie fungujú v materskej role (Howell a Graham-Bermann 2011).

U detí školského veku predstavuje IPV významný rizikový faktor pre rozvoj **depresívnych a úzkostných porúch** a tiež **posttraumatickej stresovej poruchy** (DeBoard-Lucas a Grych 2011). V porovnaní s deťmi, ktoré neboli vystavené IPV, majú deti so skúsenosťou IPV **nižšie sebavedomie**, cítia sa byť **menej šťastné, menej úspešné** v škole, **menej sociálne akceptované** a menej obľúbené u rovesníkov a priateľov. Dievčatá so skúsenosťou IPV sa v bežných situáciách i v situáciách násillia správajú **menej asertívnejšie a viac pasívnejšie** než dievčatá, ktoré IPV nezažili. Chlapci so skúsenosťou IPV majú zas v bežných situáciách i v situáciách násillia zvýšenú **tendenciu k agresívnym reakciám**. Tieto deti majú v porovnaní s kontrolnou vzorkou taktiež väčšiu **potrebu ochraňovať matku** (Karkošková 2011). Skúsenosť s IPV môže u týchto detí negatívne ovplyvniť **schopnosť formovať blízke vzťahy s rovesníkmi a neskôr aj ľúbostné vzťahy** (DeBoard-Lucas a Grych 2011). Môžu byť samotárske, mať málo kamarátov, v sociálnych kontaktoch s rovesníkmi sú viac uzavreté než iné deti. O téme partnerského vzťahu a založení vlastnej rodiny v budúcnosti sa tieto deti majú tendenciu vyjadrovať odmietavo (Karkošková 2011). Približne 20 % detí v tejto vekovej kategórii sa javí byť odolných voči negatívnym vplyvom IPV. Resiliencia (odolnosť) týchto detí je podmienená tým, že boli v menšej miere vystavené násilliu, prežívali menej strachov a obáv, ich matky boli v lepšej psychickej kondícii a lepšie fungovali v rodičovskej role (Graham-Bermann et al. 2009).

Zdá sa, že **adolescenti** reagujú na IPV v mnohých ohľadoch rovnako ako mladšie deti. Je u nich zvýšené riziko **posttraumatickej stresovej poruchy, úzkostných porúch a depresíí**. Tieto psychické symptómy môžu ustúpiť, ak sú stresory, ktoré ich vyvolávajú odstránené. Avšak pokiaľ boli tieto deti vystavené IPV dlhodobejšie alebo v senzitivnom období ich vývinu, potom môžu symptómy pretrvávať a prispievať k ich väčšej zraniteľnosti voči stresu v budúcnosti. Adolescenti, ktorí boli „svedkami“ IPV, majú tiež **nižšie sebavedomie**, vyššiu pravdepodobnosť **agresívneho správania** voči rovesníkom a voči partnerom v lúboštných vzťahoch, rovnako ako aj vyššiu pravdepodobnosť, že zaútočia na rodiča. Taktiež je u nich zvýšené riziko **delikventného správania** (McCloskey 2011). **V dospelosti** je u dievčat, ktoré boli vystavené IPV, vyššia pravdepodobnosť, že budú v partnerskom vzťahu **v pozícií obetí** násillia, zatiaľ čo u chlapcov vystavených IPV je vyššie riziko, že budú v dospelosti v partnerskom vzťahu **v pozícií páchatel'ov** násillia (Whitfield et al. 2003). Zážitky IPV v detstve taktiež zvyšujú riziko, že v dospelosti budú títo jedinci vo väčšej miere užívateľmi systému **zdravotnej starostlivosti** (Cater et al. 2015).

Vzťah medzi IPV a jeho potenciálnymi negatívnymi následkami na deti je komplexný. Deti môžu byť touto skúsenosťou rôzne ovplyvnené v závislosti od počtu, typu a úrovne tak rizikových, ako aj ochranných faktorov prítomných v prostredí konkrétneho dieťaťa. Následky IPV na deti môžu byť podmienené pohlavím dieťaťa, jeho vekom, frekvenciou, vážnosťou a chronicitou násillia v domácnosti ako aj vzťahom dieťaťa k matke a k otcovi. K faktorom, ktoré môžu ovplyvňovať vplyv IPV na dieťa, možno zaradiť aj schopnosť dieťaťa vyrovnávať sa so stresujúcimi udalosťami, schopnosť sa upokojiť, spôsob, akým si dieťa vysvetľuje IPV a či sa necíti za IPV nejakým spôsobom zodpovedné (Edleson et al. 2007). **Závažnosť IPV v živote konkrétneho dieťaťa nemôže byť posudzovaná schematicky**. To, čo je pre konkrétne dieťa „najhoršie“, môže závisieť od povahy toho, čo sa stalo, a/alebo od toho, ako to konkrétne dieťa interpretovalo (Cater a Sjögren 2016). V každom prípade však majú byť výskumné zistenia o potenciálnom vplyve IPV na deti brané do úvahy pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa v kontexte poručníckych sporov (Hardesty et al. 2015, s. 48).

3.3 Deti so zážitkami IPV a ich otcovia

Cater a Forssell (2014) skúmali, ako deti, ktoré boli vystavené IPV, vnímajú **úroveň otcovskej starostlivosti**. Kvalitatívny výskum realizovali na vzorke 8-12-ročných detí, ktoré s matkami bývali v azylovom dome. Analýza ich výpovedí ukázala, že otcovská starostlivosť je na úrovni relatívneho zanedbávania. Deti opisovali otcov ako poväčšine sa nezapájajúcich a nezodpovedných v rodičovských aktivitách. Hovorili o otcoch, ktorí klamú, a otcoch, ktorí môžu byť fyzicky prítomní, ale ktorých prítomnosť je ťažko interpretovateľná: je to úkon pripravenosti postarať sa o dieťa alebo demonštrácia kontroly? Keď sa výskumníčky pýtali detí na otcov a matky všeobecne, popisovali, že potreby dieťaťa sú zabezpečované takmer výlučne matkou. Otec je nanajvýš „záloha“, a je v

tom nespoľahlivý. Výsledky výskumu nijako nenaznačovali, že by otcovia prispievali rovnako alebo aspoň podstatnou mierou k starostlivosti o deti, prinajmenšom z pohľadu detí.

V knihe, v ktorej sa autori Bancroft et al. (2012) sústredili na analýzu toho, ako muž, ktorý týra ženu, funguje vo svojej rodičovskej role, sa konštatuje, že páchatelia IPV majú **tendenciu byť zanedbávajúcimi a málo angažovanými rodičmi** a prejavujú deťom **menej fyzickej láskavosti** (less physically affectionate) než muži, ktorí sa IPV nedopúšťajú. Často nepoznajú mená učiteľov alebo opatrovateľov svojich detí, neovládajú podrobnosti o zdravotnom stave detí alebo mená ich lekárov, alebo nie sú schopní opísať záujmy, silné stránky alebo ambície svojich detí. Nedostatok ich vedomostí o deťoch sa často prejavuje v **očakávaní takého správania, aké nie je primerané veku detí**, najčastejšie v podobe očakávania, že deti sa budú správať ako zrelí dospelí jedinci. Okrem toho, títo otcovia si vo veľkej miere **neuvedomujú, aké účinky má na ich deti to, že sú vystavované IPV**, pričom ide o symptómy, ktoré sú bežne pozorované matkami a učiteľmi (Bancroft et al. 2012, s. 36-37).

Pokiaľ sa angažujú vo výchove detí, majú **tendenciu byť rigidnými a autoritárskymi rodičmi**. Často očakávajú bezpodmienečnú poslušnosť, netolerujú žiaden odpor alebo námietky zo strany detí. Autoritársky štýl výchovy poskytuje rýchly spôsob, ako vyriešiť problémy, bez časovo náročnej práce, ktorú vyžaduje seriózne zaoberanie sa myšlienkami, pocitmi a konfliktmi dieťaťa. Diktátorský štýl výchovy tiež odhaľuje, že otec vníma deti ako osobný majetok, s ktorým si môže robiť, čo uzná za vhodné (Bancroft et al. 2012, s. 34-35). Jeffries (2016, s. 4-5) uvádza, že **majetníckosť** týchto otcov sa často prejavuje aj tým, že sa častejšie (než otcovia, ktorí sa nedopúšťajú IPV) domáhajú zverenia detí do striedavej alebo výlučnej starostlivosti, hoci predtým o rodičovstvo prejavovali nepatrný záujem. Otcovia, ktorí sa dopúšťajú IPV, majú tendenciu byť vo vzťahu k deťom **sebeckými a zameranými na seba** a vykazujú **nedostatok empatie** voči deťom. Očakávajú, že deti budú napĺňať ich potreby. Toto obrátenie rolí môže spôsobiť, že deti budú mať pocit zodpovednosti za napĺňanie otcových potrieb a za zabezpečovanie jeho pocitu spokojnosti (Bancroft et al. 2012, s. 39; Jeffries 2016, s. 4-5).

U týchto otcov sa tiež objavuje tendencia prejavovať **záujem o deti vtedy, keď je to výhodné**, alebo ak sa naskytne príležitosť, aby zožali verejné uznanie za to, že práve oni sú otcami daných detí (napr. keď sú deti v nejakej aktivite úspešné). Príležitostne, keď sa rozhodnú zamerať pozornosť na deti, dokážu byť prítomní, interaktívni, zábavní a utrácať peniaze na deti, aby ukázali, akými dobrými otcami sú. Tieto interakcie môžu silne ovplyvňovať pocity detí a to najmä vzhľadom na to, že týrané ženy, riešiac vlastnú traumu, nemusia byť pri deťoch natoľko zábavné, násilník im môže brániť v tom, aby míňali peniaze na deti, a sú zaťažené bremenom každodennej starostlivosti o deti. Otcova zvyčajná nedostupnosť môže zvyšovať jeho cenu v očiach detí. Deti si môžu uvedomovať, že je dôležité využiť chvíle, keď má otec dobrú náladu a príležitosti byť s ním môžu byť pre ne vzrušujúce. Paradoxne práve jeho zanedbávajúce tendencie môžu prispieť k tomu, že bude ako rodič deťmi preferovaný. Často pozorovaným javom v postseparačnej dynamike u týchto

otcov je to, že sa domáhajú rozšírenia styku alebo dokonca zverenia detí do svojej starostlivosti, a potom nechajú deti sledovať televíziu alebo ich väčšinu času nechajú na starosť príbuzným (Bancroft et al. 2012, s. 37-39).

V súvislosti s problematikou pozorovania interakcie medzi otcom a dieťaťom pri znaleckom posudzovaní prípadov IPV sa zdôrazňuje, že deti žijúce v prostredí s IPV sa môžu naučiť veľmi dobre rozlišovať, ktoré situácie predstavujú nebezpečenstvo a môžu sa naučiť intuitívne „čítať“ posuny v otcovej nálade alebo postoji. V prítomnosti otca sú niektoré deti pomerne uvoľnené a v pohode, **pokiaľ** vedia, že **je prítomný aj vonkajší pozorovateľ**. U niektorých detí sú ich najlepšie spomienky na otca tie, ktoré zahŕňali interakcie s ním na verejnosti alebo v sociálnych situáciách. Títo otcovia môžu prejavovať najšarmantnejšie a najzábavnejšie správanie vtedy, keď sú pozorovaní, a tým vyvolávajú šťastnú a nadšenú odozvu u svojich detí, ktoré môžu lačniť po tejto kvalite interakcie s otcom. Preto by posudzovatelia mali byť opatrní, aby pozitívne reakcie detí voči otcom prebiehajúce pod dohľadom neinterpretovali príliš optimisticky (Bancroft et al. 2012, s. 41-42).

Deti otcov, ktorí sa dopúšťajú IPV, si k nim nemusia vytvoriť nutne dištancovaný, povrchný a ustráchaný vzťah. Zneužívanie akéhokoľvek druhu, zvlášť také, ktoré zahŕňa cykly prerušovaného strachu a láskavosti, môže viesť k vytvoreniu nezvyčajne silného ale nezdravého puta a môže podporiť rozvoj silnej závislosti obeť od násilníka. Dynamika tzv. **traumatického puta** (*traumatic bonding*) má viacero aspektov. Zneužívanie akéhokoľvek druhu môže vzbudiť v obeti silnú túžbu po láskavosti a pochopení a po úľave od zažívaného strachu alebo hrôzy. Osoba, ktorá v pravej chvíli poskytne upokojujúce ošetrovanie, bude obeťou vnímaná ako záchranca a ako niekto, komu patrí vďaka. V traumatickom pute je pôvodca ublíženia aj utešovateľ tou istou osobou. Po incidente IPV sa napríklad páchatel' môže ospravedlniť za to, čo sa stalo, prejaví záujem o to, ako sa dieťa cíti, a hovorí naň pokojným a teplým tónom. Dieťa mu bude vďačné za láskavosť, naklonené odpustiť a uveriť. Časom môže byť dieťa otcovi vďačné už len za to, že s násilím prestane, prejav láskavosti alebo pozornosti z jeho strany ani nemusí nasledovať. V psychike dieťaťa môže dôjsť k zmiešaniu lásky a zneužívania. Pozornosť, po ktorej dieťa tak lačnie, môže paradoxne prichádzať po incidentoch IPV (Bancroft et al 2012, s. 49-51). Dieťa si môže tiež uvedomiť, že jeden zo spôsobov, ako si uchovať relatívne bezpečie, je udržiavať blízky vzťah s otcom (Dalton et al. 2006, s. 19). Traumatické puto vedie k tomu, že dieťa sa čoraz viac zameriava na potreby, prania a emocionálne stavy násilníka, pretože táto stratégia zvyšuje šance na udržanie bezpečia (Bancroft et al 2012, s. 49-51).

Pocity detí voči otcovi, ktorý sa dopúšťa IPV, bývajú poznačené **ambivalenciou**. Pre deti je tento otec zvyčajne zdrojom sklamaní, horkosti a zmätku, ale tiež ho vnímajú ako zdroj zábavy a úľavy od napätia. Môžu fantazírovať o tom, ako ho napadnú alebo zabijú, a zároveň túžiť po užšom spojení s ním. Aspekty pozitívneho vzťahu s ním môžu byť kombinované s nezdravým pripútaním, ktoré je spôsobené traumatickým putom, jeho nevypočítateľnou dostupnosťou a manipuláciou. Agresori často dokážu vyvolať v deťoch zmätok ohľadne toho, aká je povaha násillia v domácnosti,

ktorý člen rodiny je zaň zodpovedný a ktorý je ten láskavejší. Deti sa môžu **identifikovať s agresorom**, minimalizovať alebo ospravedlňovať jeho násilie a môžu pociťovať ľútosť nad tým, že je potrestaný, alebo že sa rodina od neho separovala (Bancroft et al. 2012, s. 41, 66).

Bancroft et al. (2012) uvádzajú, že iba **málo detí preferuje celkom prerušiť kontakt** s otcom v postseparačnom období. Výnimkou sú tie deti, ktoré boli vystavené veľmi desivým formám IPV alebo deti, ktoré boli otcom aj priamo zneužívané. Ostatné deti chcú mať zvyčajne aj naďalej možnosti prejavovať otcovi lásku, chcú, aby ich poznal, majú záujem hovoriť mu o dôležitých životných udalostiach a môžu mať tiež potrebu sa uisťovať, že otec nie je v neovládanej citovej núdzi. Nedostatok štruktúry a dohľadu bežný počas návštev u týchto otcov môže byť pre deti vzrušujúci a zároveň zneisťujúci. Počas návštev môžu byť vystavené atmosfére negatívnych rečí na adresu matky (a niekedy na adresu žien a detí všeobecne), čo v nich môže vyvolávať zmätok. Vystavenie nadmernému množstvu sladkostí, počítačových hier, násilných filmov a iných podnetov (ktoré sú u rezidenčného rodiča obmedzované) môže spôsobovať, že počas návštev deti tieto stimuly užívajú adiktívnym spôsobom, aby znecitlivelí strach alebo neistotu z toho, že sú u otca. V mnohých prípadoch dochádza u detí k **postupnému poklesu ich záujmu o návštevy**, pretože počítačové zdroje vzrušenia strácajú účinnosť a znepokojujúce aspekty otcovho rodičovstva sa stávajú viac stresujúcimi (Bancroft et al. 2012, s. 130-138). Deti, ktoré majú voči násilníkovi nejakú pozitívnu dospelú alternatívu (napr. blízky vzťah s matkou), sa niekedy od otca **dištancujú** aj bezprostredne po separácii rodičov. Otcovia často zvalujú zodpovednosť za toto odcudzenie na matku, ignorujú to, ako svojím vlastným neadekvátnym správaním k matke alebo aj priamo k deťom od seba tieto deti emočne odpudili (Bancroft et al. 2012, s. 66-67; Dalton et al. 2006, s. 19)²⁹. Niektoré výskumy indikujú, že kontakt medzi dieťaťom a násilným otcom časom ochabuje preto, že títo otcovia stratia záujem o deti, pokiaľ im kontakt neposkytuje prístup k matkám (Forsell a Cater 2015, s. 339).

Okrem toho, že deti sú obeťami IPV tým, že ho vnímajú a hľadajú spôsob, ako v týchto okolnostiach prežiť, a že sú páchatel'om neraz aj priamo používané ako nástroje koercitívnej kontroly (Callaghan et al. 2015, s. 5; Forsell a Cater 2015, s.339), v nezanedbateľnom množstve prípadov sa stávajú ešte aj **obeťami iných foriem násilia** (Dallam a Silberg 2014; Jeffries 2016, s. 2). Výsledky výskumov napr. indikujú, že oproti mužom, ktorí sa IPV nedopúšťajú, je u páchatel'ov IPV najmenej štvornásobne väčšia pravdepodobnosť, že spáchajú incest, pričom niektoré štúdie zistili, že toto riziko je až deväťnásobne vyššie (Bancroft et al. 2012, s. 122). Pri kumulácii traumatických zážitkov dochádza aj k zosilneniu negatívnych následkov traumy.

²⁹ Výsledky výskumov ale nepotvrdili, že by ženy, ktoré sú obeťami domáceho násilia, mali tendenciu odcudzovať (*alienate*) deti od ich otca; u detí, ktoré boli nepriateľsky nastavené voči otcovi, mala ich **hostilita** viacero príčin, vrátane negatívneho správania odmietaného rodiča (akým je napr. aj ponížovanie matky pred deťmi) (Johnston et al. 2005).

3.4 Typológia IPV z pohľadu detí

Je istotne dôležité skúmať konkrétne podoby násilia, ale rovnako dôležité je skúmať aj to, ako deti vnímajú to, čo sa stalo, teda pokúsiť sa pochopiť zážitky IPV z ich vlastnej perspektívy. S týmto cieľom Cater a Sjögren (2016) realizovali unikátnu kvalitatívnu štúdiu, založenú na rozhovoroch s deťmi vo veku 8-12 rokov, ktoré bývali s matkami v azylových domoch pre týrané ženy vo Švédsku. Rozhovory s deťmi boli zamerané na tri hlavné témy charakterizované v otázkach: *Povedz mi prosím o svojom otcovi*, *Povedz mi prosím o otcoch (všeobecne)* a *Povedz mi prosím o násilí*. Analýza ich výpovedí odhalila, že **pre deti sú ich zážitky IPV úzko prepojené s tým, že páchatelom je ich otec**. Švédske výskumníčky identifikovali tri typy skúseností detí s IPV: (1) násilie vyžadujúce poslušnosť, (2) násilie, ktoré je chronické a podlé a (3) násilie, ktoré je zatižené rodičovstvom. Pri každom type násilia poukazujú aj na faktory, ktoré je potrebné brať do úvahy v súvislosti s rozhodovaním o postseparačnej starostlivosti o deti.

Násilie vyžadujúce poslušnosť (*Obedience-Demanding Violence*). – Násilie sa objavuje ako následok otcovej neschopnosti ovládať emócie, keď je opitý alebo keď stráca nervy vo chvíľach, keď sa niečo alebo niekto neradi podľa jeho vôle. Členovia rodiny sú pre otca ako otroci, nad ktorými uplatňuje svoju moc. Násilie je opisované ako následok praktických situácií v každodennom živote rodiny a deti ho do istej miery dokážu predvídať. Pokúšajú sa znížiť riziko násilia tým, že sa podriaďujú otcovým požiadavkám, snažia sa ho nerozčúliť. Otec je milý pod podmienkou, že sa matka a deti prispôsobujú jeho výslovným alebo predpokladaným potrebám a želaniam, že sa nič neprihodi a že je triezvy. Správanie a osobnosť takéhoto otca je podľa detí premenlivá, ale prevažne je vnímaný ako náročný, lenivý, nahneváný a nevrlý. Otec je "pasívne prítomný" v živote rodiny (napr. doma iba sleduje televíziu, fajčí, pije, leňoší a popritom ovláda ostatných členov rodiny) a jeho záujem o deti je obmedzený. Napriek tomu sa deti tešia interakcii s otcom v časoch, keď nie je násilný a oni nemusia byť vystrašené. Pretože násiliu sa dá čiastočne vyhnúť (poslušnosťou) a čiastočne sa dá očakávať (v prípade, že sa niečo prihodi), deti neprežívajú strach neustále, ale iba pri určitých príležitostiach. Zdá sa, že deti rozumejú funkcii a pretrvávajúcej povahe násilia a hľadajú spôsoby, ako sa správať tak, aby redukovali riziko výbuchu násilia. Po separácii rodičov majú niektorí otcovia zvýšený záujem kontaktovať deti, avšak deti tieto iniciatívy nevnímajú ako skutočný záujem otca o interakciu s nimi, ale skôr ako pokračujúce pokusy o ich kontrolu. Z popisov detí vyplýva, že otcovia sa snažia viniť matky a vštepovať pocit viny aj deťom, aby ich primáli k poslušnosti aj po rozchode (Cater a Sjögren 2016).

- Podľa autoriek výskumu tento typ násilia popisovaný deťmi pripomína *intímny terorizmus* (z Johnsonovej typológie IPV), keďže jeho podstatnou súčasťou je zabezpečovanie moci a kontroly nad inými. Zároveň ale pripomína aj *situčné párové násilie*, pretože sa objavuje ako následok situácií konfliktu alebo frustrácie. – Opísaný typ násilia má implikácie aj pre posudzovanie najlepšieho záujmu dieťaťa v postseparačnom období. To, aby dieťa prispôbovalo svoje správanie želaniam dospelých, môže byť sociálne žiaduce. Avšak také

prispôsobovanie, aké je príznačné pre vyššie opísaný typ násilia, môže **brániť správne morálnemu vývinu**, ktorý vyžaduje od jedinca, aby reflektoval, aké správanie je dobré alebo zlé, nielen robil to, čo mu iní ľudia povedia. Navyše tento typ násilia môže u dieťaťa **generovať pocity viny**, ak nie je schopné predchádzať násiliu neustálou snahou konať v súlade s otcovými želaniami (Cater a Sjögren 2016).

Násilie, ktoré je chronické a podlé (Chronic and Mean Violence). – Deti popisovali toto násilie (alebo jeho hrozbu) ako chronické a produkované otcom, ktorý je vo svojom srdci podlý. Z ich popisu bolo zjavné, že násilie je skôr výsledkom otcovej zlomyseľnej povahy než nejakých špecifických situácií. Pre deti bolo nemožné sa tomuto násiliu vyhnúť, ani poslušnosť nebola riešením. Otec bol pre nich zlý aj vtedy, keď násilie priamo nepáchal, aj počas násilného konania, ktoré bolo vážne, eskalujúce a malo súčasne viacero foriem. Tieto deti zažili napr. explicitné vyhrážky, psychické násilie, opakované fyzické týranie, prenasledovanie. Zároveň popisovali, že násilie sa vyskytovalo predovšetkým vtedy, keď bola otcova pozícia moci a kontroly nad rodinou ohrozená. V niektorých prípadoch viedla separácia rodičov k tomu, že otec obťažoval matku a deti a násilie nadobúdalo vážnejšie podoby, pretože otec „šalel“. Deti boli presvedčené, že pokiaľ ide o násilie, otec nemá žiadne limity, je schopný čohokoľvek. Následkom tohto typu násilia bolo, že deti žili v neustálom stave strachu. Násilie súviselo s takými vlastnosťami otca ako sú zbabelosť, žiarlivosť, obmedzená schopnosť komunikovať, konzumácia alkoholu. Deti opisovali otca ako fyzicky aj verbálne zneužívajúceho a ako podlého človeka, ktorý je zlý aj k deťom. Nijako neverili, že by sa otec mohol zmeniť k lepšiemu. Vysvetľovali, že ľudia, ktorí si myslia, že otec je dobrý, ho v skutočnosti nepoznajú. Tieto deti mali ťažkosti definovať význam otca pre rodinu, jeho potenciálne pozitívne funkcie boli pre nich neznáme, zatiaľ čo negatívne funkcie im boli zrejmé. Z opisov detí bolo evidentné, že interakciu s otcom majú asociovanú s násilím, ktorého sa dopúšťal, a že nestoja o žiaden ďalší kontakt s ním. Odmietanie kontaktu sa dá interpretovať ako ich jediná stratégia, ako sa chrániť pred otcovým násilím, a zároveň ako výraz toho, že nevidia dôvod kontaktovať sa s osobou, ktorú považujú za podlú (Cater a Sjögren 2016).

- Cater a Sjögren (2016) konštatujú, že tento typ násilia sa javí ako závažnejšia forma *intímneho terorizmu*, pri ktorej sa kombinuje koercitívna kontrola s častými a vážnymi prejavmi násilia, vytvárajúcimi konštantné riziko nebezpečenstva tak pre matku, ako aj pre deti, pričom separácia rodičov mieru nebezpečenstva ešte zvyšuje. – Pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa treba mať na pamäti, že **strach**, ktorý bol integrálnou súčasťou života týchto detí, **eliminuje možnosti ich pozitívneho kontaktu s otcom**. Jedným z behaviorálnych indikátorov traumatizácie je snaha vyhýbať sa spomienkam na traumatizujúce udalosti. **Vystavovanie spúšťačom spomienok** môže narúšať sústredenosť detí na iné veci, ktoré sú v detstve dôležité, ako je škola a socializácia s rovesníkmi. Profesionáli musia pamätať tiež na to, že tieto deti sa môžu vyhýbať aj samotnému rozprávaniu o svojich zážitkoch s IPV, preto musia byť ochranné opatrenia založené aj na informáciách z iných zdrojov (Cater a Sjögren 2016).

Násilie, ktoré je zatienené rodičovstvom (*Parenthood-Embedded Violence*). – Bez ohľadu na to, či je násilie opisované ako súvisiace s konzumáciou alkoholu, s hnevom, stresom alebo žiarlivosťou, deti pri tomto type násilia nechápu, akú funkciu vlastne má. Aj keď je pre nich skutočná príčina násilia záhadou, neznamená to, že si nie sú vedomé, že k násiliu dochádza. Avšak konanie svojho otca zriedka definujú ako násilie, skôr majú tendenciu rámcovať jeho konanie do neutrálnejších termínov. Ich opis skúseností s IPV nie je veľmi detailný a konkrétny, čo môže znamenať, že neboli príliš často svedkami násilia alebo že mu pripisujú obmedzený význam. Zdá sa, že incidenty násilia sú pre tieto deti menej dôležité než pozitívna funkcia, ktorú ich otec pre nich má, alebo by mohol mať. Vykresľujú obraz otca, ktorý je pre nich ako rodič dôležitý, ale ich rozprávanie o jeho charakteristikách sa javí byť protirečivé alebo ambivalentné vo vzťahu k dôležitosti, ktorú mu pripisujú. Napr. niektoré deti zdôrazňujú, že je to ich matka, ktorú si asociujú s bezpečím a tolerantným prístupom, ale pritom preferujú otca, ktorého opisujú ako vystresovaného, zlostného, zastrážujúceho a sotva o nich prejavujúceho záujem. Napriek skúsenostiam s IPV tieto deti považujú otca za dobrého, túžia po jeho láske a prítomnosti. Ich potreby, nádeje a túžby významovo presahujú jeho konkrétne činy. Význam vzťahu s otcom u nich zatienuje význam násilia, ktorého sa otec dopustil na matke. Tieto deti vyjadrujú túžbu tráviť s otcom viac času, ale zároveň priznávajú negatívne následky kontaktu s ním. Ich pozitívne očakávania sa v kontakte s otcom nenapĺňajú, v popisoch skúseností z kontaktu zmieňujú najmä otcovu lenivosť a nedostatok záujmu. Buď uvádzajú, že s ním chcú byť, aby nezranili jeho city, alebo nie sú schopné vysvetliť, prečo vlastne s ním chcú byť. Zdá sa, že ich túžby po väčšom kontakte s otcom súvisia viac s tým, že ho chcú chrániť pred samotou, než s pozitívnymi prínosmi pre nich samých. To, že uprednostňujú potreby otca pred svojimi vlastnými potrebami, vysvetľuje, prečo vyjadrujú túžbu po niečom, čo sa im spája so stresom, neistotou a možným násilím (Cater a Sjögren 2016).

- Skutočnosť, že tento typ násilia popisovaný deťmi pripomína *situčné párové násilie* z Johnsonovej typológie, môže viesť k podceneniu potreby hlbšieho preskúmania situácie dieťaťa. Sám Johnson (2006a) upozorňuje na to, že bez ohľadu na typ IPV môže byť úroveň rodičovskej kapacity veľmi rôznorodá a existuje tu nebezpečenstvo zjednodušenia a nesprávneho posúdenia. Aby bol prístup profesionálov zameraný na dieťa (a nie na práva rodiča) musia v každom prípade starostlivo zvažovať prínos jednotlivých rodičov pre dieťa. Názory dieťaťa (ohľadne kontaktu s rodičmi) môžu byť veľmi mätké, preto je potrebné **preskúmať všetky možné motívy, ktoré sa skrývajú za deklarovateľnými preferenciami dieťaťa**. – Cater a Sjögren (2016) uvádzajú, že pri type násilia, ktoré je zatienené rodičovstvom, môže mať túžba dieťaťa po kontakte s otcom viacero možných vysvetlení, napr.: (a) že otec je pre dieťa dôležitý napriek násiliu, (b) že dieťa túži po starostlivejšom otcovi, než akého v skutočnosti má, (c) že dieťa minimalizuje násilie a jeho následky podobným spôsobom, ako to robia násilníci.

4. IDENTIFIKOVANÉ PROBLÉMY ZNALECKÉHO POSUDZOVANIA

Zahraničné vedecké štúdie zamerané na kvalitu znaleckých posudkov v poručníckych sporoch, v kontexte ktorých sa objavilo podozrenie z IPV, dospeli k znepokojujúcim zisteniam. Odhalili, že pri znaleckých vyšetreniach **nie je téme IPV venovaná adekvátna pozornosť**. **Podozrenia** nie sú (cielenými otázkami) hlbšie preskúmané, ale skôr **ignorované, zľahčované alebo významovo prerámčované** – vnímané len ako ďalší prípad „vysoko konfliktného“ rozvodu (Moloney et al, 2007; Hart 2011, s. 37; Ferraro a Busch-Armendariz 2011; Saunders et al. 2012; Pepiton et al. 2014, s. 87; Saunders 2015, s. 72-73; Hardesty et al. 2015, s. 48-51; Jeffries 2016, s. 7, 13-14).

Vychádzajúc z toho, že konflikty medzi rodičmi po rozvode majú negatívny vplyv na deti, medzi profesionálmi zaoberajúcimi sa otázkami postseparačnej starostlivosti o deti, prevažujú tendencie sústrediť intervencie na redukovanie konfliktov medzi rodičmi a pomôcť rodičom k tomu, aby vzájomne spolupracovali, majú na zreteli najlepší záujem dieťaťa. – Je však otázne, či veľmi konfliktné vzťahy rodičov v čase rozchodu/rozvodu sú vôbec separátnou skupinou oproti rodinám s históriou domáceho násillia; to, čo sa často javí ako **vysoká konfliktnosť** alebo násillie, ktoré vyplynulo zo situácie rozchodu a súdneho procesu, môže byť v skutočnosti iba **eskaláciou zneužívajúcej moci a kontroly**, ktoré boli vo vzťahu uplatňované ešte pred rozchodom rodičovského páru (Walker a Shapiro 2010). Vlečúce sa poručnícke spory a problémy s realizáciou styku sa častejšie objavujú v prípadoch, kde je história domáceho násillia (American Psychological Association 1996; Zorza 2008a).

Ak sa podozrenia z IPV počas poručníckych sporov automaticky zaradia do kategórie „situačné párové násillie“ (z Johnsonovej typológie), možná nerovnováha moci, prítomnosť koercitívnej kontroly, následky a riziká plynúce z IPV pre matku a pre dieťa už nie sú skúmané (Hardesty et al. 2015, s. 48-51; Hart 2011, s. 37; Forssell a Cater 2015, s. 340; Jeffries 2016, s. 13-14). Týmto spôsobom môže **dochádzať k nesprávnemu posúdeniu toho, čo je v najlepšom záujme dieťaťa**.

Výsledky zahraničných výskumov ukazujú, že väčšina profesionálov vyjadrujúcich sa k vhodným formám postseparačnej starostlivosti o deti, nevie **rozlišovať medzi situačným párovým násillím a koercitívnou kontrolou** (Hans et al. 2014). Vzorce koercitívnej kontroly sú *neviditeľné* pre tých, ktorí nie sú dostatočne oboznámení s dynamikou IPV (Ferraro a Busch-Armendariz 2011, Jeffries 2016, s. 12, 14). V tomto ohľade sa zdôrazňuje, že **tradičná kvalifikácia znalcov** (psychológia alebo psychiatria) **nie je postačujúca** na posudzovanie prípadov, v ktorých sa objavuje podozrenie z IPV. IPV je natoľko špecifickou problematikou, že jej posudzovanie si vyžaduje **špecializované vzdelávanie a vedomosti** (Dalton et al. 2006, s. 16; Martindale et al. 2006, s. 16; Čírtková 2008,

s. 34; Pepiton et al. 2014, s. 84; Goldstein 2014, s. 315; Saunders 2015, s. 78; Hamranová 2016, s. 109).³⁰

Obsahom vzdelávania majú byť predovšetkým také témy ako: dynamika IPV, následky IPV a riziká vzťahujúce sa na matky a deti (aj v postseparačnom období) ako aj metódy ich skúmania, kontraintuitívne reakcie obetí IPV a ich vplyv na posudzovanie vierohodnosti obetí, predsudky o prípadoch podozrení z IPV (Saunders et al. 2013, s. 481; Hardesty et al. 2015, s. 66; Saunders 2015, s. 80) a legislatíva týkajúca sa postseparačnej starostlivosti o deti, domáceho násillia, násillia na deťoch a práv obetí (Pepiton et al. 2014, s. 84). Čírtková (2015, s. 216) uvádza, že znalecký posudok v kauzách zahŕňajúcich IPV predstavuje svojim spôsobom vedeckú forenzo-psychologickú štúdiu. K adekvátnemu zodpovedaniu kľúčových otázok je preto **nevyhnutné, aby sa znalec orientoval v súčasnom stave vedeckého poznania** a vo svojich postupoch a stanoviskách sa opieral iba o overené a/alebo vo vedeckej komunite všeobecne akceptované teórie³¹ (Ferraro a

³⁰ V tejto súvislosti je potrebné sa zamyslieť nad tým, nakoľko sú v slovenských podmienkach súdni znalci kvalifikovaní, resp. primerane odborne vybavení na to, aby posudzovali prípady, v ktorých sa objaví podozrenie z IPV. V slovenských podmienkach zoznam súdnych znalcov vedie Ministerstvo spravodlivosti SR, pričom tento zoznam je členený len **podľa odborov a odvetví**. V rámci členenia samozrejme neexistuje žiadna špecializácia na problematiku IPV. K predmetným kauzám sú zväčša ustanovení súdni znalci z odboru *psychológia*, odvetvie *klinická psychológia detí a klinická psychológia dospelých*. Ide o pomerne široko definovanú oblasť, v rámci ktorej nie je možné dôkladne ovládať každú špecifickú problematiku. Problematika IPV je komplexná, multidisciplinárna a vo vedeckom svete (ktorého primárnym jazykom je angličtina) intenzívne skúmaná. V tomto ohľade je nutné konštatovať, že pri slovenskom systéme výberu súdnych znalcov absentuje záruka, že znalec disponuje takými poznatkami o predmetnej problematike, ktoré zodpovedajú aktuálnemu stavu poznania vo vedeckom svete.

Publikácia vydaná Americkým výskumným ústavom prokurátorov (Long, 2007, s. 34, 61-63) v súvislosti s **výberom znalcov vhodných pre vyjadrovanie sa k prípadom IPV** uvádza, že by malo ísť o akademikov, ktorí majú prehľad v teórii, alebo o expertov, ktorí v praxi pracujú s obeťami, alebo o jedincov, u ktorých sa tieto aspekty kombinujú. O miere odbornej kompetencie vyjadrovať sa k takýmto špecifickým prípadom, ako je IPV, by malo rozhodovať nielen povolanie/pracovisko znalca; ale i to, s koľkými obeťami násillia/zneužívania ročne prichádza do kontaktu; či realizuje interview s obeťami; aké má najvyššie dosiahnuté vzdelanie; na čo sa špecializuje; či realizoval/a nejaký výskum v oblasti násillia; či výsledky štúdií uverejnil/a; s akými konkrétnymi štúdiami týkajúcimi sa IPV je oboznámený/á; či patrí do nejakej profesionálnej asociácie, ktorá sa venuje problematike IPV; či absolvoval/a nejaký výcvik ohľadne problematiky IPV; či sám/a vedie nejaké školenia v tejto oblasti; či sa zúčastnil/a konferencií súvisiacich s problematikou (a to nielen pasívne, ale aj aktívne – vo forme príspevku).

Pri výbere znalcov kompetentných vyjadrovať sa k problematike IPV je v niektorých krajinách prípustné, aby sa ako znalec k niektorým otázkam vyjadroval aj odborník, ktorý nie je psychológ alebo psychiater, ale vzhľadom na svoju prax, v ktorej prichádza do kontaktu s obeťami IPV, má dôkladné znalosti týkajúce sa predmetnej problematiky. Najčastejšie ide o pracovníkov poskytujúcich špecializované služby pre obeť násillia, napr. psychoterapeutov, sociálnych pracovníkov, advokátov (Long 2007, s. 29-32; Lemon 2013, s. 217-218, 221). Natíska sa tu otázka, či by legislatívne zmeny v tomto smere neboli prospešné aj pre SR. V tejto súvislosti Kurilovská (2016, s. 17) odporúča zaoberať sa prijatím procesnej úpravy kategórie tzv. „znaleckých svedkov“, resp. **svedkov – odborníkov**, ktorých výpoveď by zodpovedala povahe otázok, ku ktorým by boli vypočúvaní.

³¹ Zároveň je dôležité, aby znalec poznal aj kontroverzné teórie skresľujúce posudzovanie prípadov IPV a vedel na ne adekvátne poukázať s cieľom eliminovať riziko nesprávneho posúdenia.

Busch-Armendariz 2011; Dutton et al. 2011; Ireland 2012, s. 33; Hardesty et al. 2015, s. 66).

Pokiaľ znalcom chýbajú adekvátne vedomosti o IPV, nielenže je znemožnené dôkladné preskúmanie podozrení z IPV, ale otvára sa aj priestor pre také postupy a závery znaleckých vyšetrení, ktoré sú založené na predsudkoch a sú v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa.

4.1 Predsudky/predpojatosť

Výskumníkov obzvlášť znepokojuje výskyt rodových predsudkov u znalcov vyjadrujúcich sa k poručníckym sporom. V štúdiách zameraných na faktory ovplyvňujúce charakter odporúčaní znalcov odhalili prevládajúce tendencie neveriť ženám, ktoré oznamujú zneužívanie detí alebo IPV, zľahčovať tieto oznámenia a neprihliadať na ne. Profesionáli mali tendencie vnímať takéto obvinenia ako falošné. Ich odhady o výskyte krivých obvinení ďaleko presahovali vedecky podložené údaje o výskyte tohto javu (Saunders et al. 2012; Saunders et al. 2013, Saunders 2015, s. 72-73). **Predsudky o vysokom výskyte krivých obvinení sú „dedičstvom“** masívne propagovanej pseudovedeckej **teórie o tzv. syndróme zavrhnutého rodiča (SZR)**. Zistilo sa, že mnohí profesionáli túto teóriu nekriticky prijali a jej premisy považujú za smerodajné pri posudzovaní prípadov, s ktorými prichádzajú do kontaktu (Zorza 2008a; Pepiton et al. 2014, s. 93; Saunders 2015; Hardesty et al. 2015, s. 47-50). Gardner, tvorca konceptu SZR, hlásal, že 90 % obvinení zo zneužívania detí alebo z IPV v kontexte poručníckych sporov je falošných a že pomstychtivé matky ich používajú ako mocnú zbraň na potrestanie exmanžela, odrezanie ho od kontaktu s dieťaťom a získanie dieťaťa do svojej výlučnej starostlivosti. Vo viacerých svojich publikáciách zameraných na SZR Gardner vykresľoval ženy ako zlostné, sebecké, paranoidné, hyperprotektívne, iracionálne a psychopatické klamáčky. Argumentovanie pomocou SZR sa stalo v poručníckych sporoch v USA bežnou obrannou právnou taktikou, ktorú proti protektívnym matkám používali odmietaní otcovia, podozriví zo sexuálneho zneužívania svojich detí alebo z IPV; pomocou tejto taktiky sa pozornosť kompetentných účinne presmerovávala z podozrivého násilníka na obeť. Gardnerove tvrdenia o epidémii krivých obvinení silne ovplyvnili poručníckych sudcov, súdnych znalcov a kolíznych opatrovníkov. Vyjadrené podozrenia zo zneužívania boli automaticky vnímané ako značne pochybné a poukazujúce na prítomnosť SZR.^{32 33}

Hardesty et al. (2015) skúmali, ako niektoré presvedčenia znalcov ovplyvňujú ich úsudok ohľadne vierohodnosti výpovedí žien. Zistili, že **správanie matky (nepriateľské versus príjemné)** bolo

³² O tzv. SZR, jeho kontroverzných ideových východiskách, historickom kontexte a vplyve, metódach propagácie a najmä príčinách jeho zamietnutia vo vedeckej obci a relevantných profesných organizáciách podrobne pojednávajú štúdie Karkoškovej (2016a, 2016b).

³³ Jaffe et al. (2009, s. 170) podotýka, že hoci sú **krivé obvinenia** nepochybne závažným problémom, treba pamätať na to, že **popieranie a zľahčovanie zneužívania reálnymi páchatel'mi** je významne častejším javom než krivé alebo zveličené tvrdenia o IPV zo strany údajných obetí.

najkonzistentnejším prediktorom toho, ako znalci vyhodnocovali obvinenia z IPV a aké odporúčania následne v posudkoch uvádzali. Správanie matky zavážilo omnoho viac než charakteristiky údajného násillia (napr. závažnosť, typ). Konkrétne, príjemné správanie predikovalo pre matky priaznivejší výsledok, zatiaľ čo nepriateľské správanie malo konzistentný a veľmi negatívny vplyv. **Hostilné matky boli posudzované ako menej dôveryhodné** a s menšou pravdepodobnosťou získali odporúčania pre fyzickú rodičovskú starostlivosť (*physical custody*). Hostilita matiek vzbudzovala u znalcov obavy ohľadne motívov ich obvinenia a ohľadne ich schopnosti facilitovať vzťah medzi otcom a dieťaťom. Hoci závažnosť a typ násillia nemali vplyv na odporúčania znalcov ohľadne postseparačnej starostlivosti o deti, matky boli považované za vierohodnejšie, pokiaľ zmieňovali len nepatrné (*versus* závažné) a na konfliktoch založené (*versus* na kontrole založené) násillie. To naznačuje, že **v kontexte rozvodu znalci očakávajú len menšie, na konflikte založené násillie**, ale obvinenia z vážnejšieho násillia vnímajú ako zveličenie za účelom zisku, a teda menej dôveryhodné. Len čo sa objavili informácie o dostupnosti dokumentácie (vo vzťahu k násilliu), charakteristiky násillia už nezohrávali žiadnu rolu. Absentujúca dokumentácia údajného IPV negatívne ovplyvňovala dôveryhodnosť matiek, ale jestvujúca dokumentácia len málo zvýšila ich dôveryhodnosť. Matky, ktoré boli opísané ako príjemné (*versus* hostilné), boli aj naďalej vnímané ako dôveryhodnejšie. V súvislosti s údajným IPV sa v posudkoch znalcov iba zriedka objavilo odporúčanie, aby agresor podstúpil terapiu alebo aby stretnutia s dieťaťom prebiehali pod dohľadom (*supervised visitations*). Odporúčania, aby odovzdávanie detí prebiehalo pod dohľadom (*supervised exchanges*), sa v posudkoch objavovali s väčšou pravdepodobnosťou vtedy, pokiaľ sa obvinenia týkali násillia založeného na konfliktoch *versus* založeného na kontrole, čo naznačuje, že druhý typ násillia bol buď zamietnutý ako nevierohodný, alebo znalcom chýbali vedomosti o rizikách spojených s koercitívnou kontrolou. Matkám, ktoré vnímali ako hostilné, znalci odporúčali poradenstvo a terapiu zameranú na zvládanie hnevu, čo naznačuje absenciu vedomostí o potenciálnych psychických následkoch IPV na matky. Ženy so skúsenosťou IPV sa môžu prejavovať ako zlostné, nestabilné a vysoko úzkostné, zvlášť počas poručníckych sporov, kedy agresor využíva nové spôsoby na uplatňovanie koercitívnej kontroly. Znalci to však môžu mylne vnímať ako indikátor patológie (Hardest et al. 2015, s. 47-50, 64-65).

Dôraz na správanie matky pri posudzovaní dôveryhodnosti obvinení z IPV môže byť zapríčinený aj (v subkapitole 1.2 už spomínaným) konceptom *priateľského nastavenia rodiča* (**friendly parent**). Hoci sa tento koncept (ako kritérium najlepšieho záujmu dieťaťa) nemá uplatňovať v situáciách IPV, úsudok profesionálov môže i tak ovplyvňovať. Páchateľ IPV môže prejavovať záujem o kontakt s dieťaťom, môže sa javiť ako priateľský a vzbudzovať sympatie, kým obeť svojou hostilitou vzbudzuje opak. Treba však pamätať na to, že koncept priateľsky nastaveného rodiča je zavádzajúci v prípadoch, kde je nedostatok „priateľského nastavenia“ (a s tým spätá nechota matiek facilitovať kontakt medzi dieťaťom a druhým rodičom) zapríčinený legitímnymi obavami matiek (Hardesty et al. 2015, s. 65, Jaffe et al. 2009, s. 175). Ackerman a Gould (2015, s. 449)

odporúčajú pri analýze správania sa rodičov v poručníckych sporoch pracovať s konceptom tzv. *rodičovskej kontroly prístupu*.

Pojem **rodičovská kontrola prístupu** (*parental gatekeeping*) označuje rodičovské postoje a správanie, ktoré majú potenciál ovplyvniť kvalitu vzťahu druhého rodiča s dieťaťom a mieru jeho zapojenia (*involvement*) do života dieťaťa (Austin, Fieldstone a Pruett 2013; Austin et al. 2013). Kontrola prístupu sa pohybuje na kontinuu od otvorenia a podporovania prístupu (*gate opening* alebo *facilitative gatekeeping*) po jeho obmedzovanie (*gate closing* alebo *restrictive gatekeeping*) v rôznych stupňoch (veľmi podporujúci → kooperatívny → ľahostajný → obmedzujúci → veľmi obmedzujúci prístup).³⁴ Povrchné posudzovanie by mohlo zvädzať k predčasnému záveru, že iba jedna strana kontinua predstavuje správanie, ktoré je správne. V skutočnosti správanie rodiča, ktorý kontroluje prístup druhého rodiča k dieťaťu, môže byť na oboch stranách vyššie spomenutého kontinua buď **adaptívne** alebo **maladaptívne**. Adaptívne správanie sleduje ako cieľ to, čo je v najlepšom záujme dieťaťa – teda podporuje vzťah rodič – dieťa dovedy, kým je to bezpečné, a chráni dieťa pred druhým rodičom, ak dieťa potrebuje byť chránené. Naproti tomu pri maladaptívnej forme kontroly prístupu rodič neberie do úvahy najlepší záujem dieťaťa; jeho správanie sa môže orientovať podľa jeho vlastných potrieb, môže byť formou odplaty druhému rodičovi, alebo môže zahŕňať neprotektívne, potenciálne ohrozujúce správanie. Obzvlášť citlivo a obozretne je potrebné vnímať **protektívnu kontrolu prístupu** (*protective gatekeeping*). Ide o formu reštriktívneho správania, ktorá sa objavuje, keď jeden rodič v snahe chrániť dieťa pred možným poškodením obmedzuje druhému rodičovi prístup k dieťaťu a/alebo sa kriticky o ňom vyjadruje. Takéto správanie môže byť adaptívne, rozumné a odôvodnené napr. v prípadoch, kde je história IPV, história zneužívania alebo zanedbávania dieťaťa, drsný výchovný prístup, nedostatočné rodičovské zručnosti (zvlášť pri veľmi malých deťoch), závislosť od alkoholu alebo drog, závažná duševná porucha a pod. Rovnaké správanie môže byť maladaptívne, ak sú obavy o dieťa neopodstatnené (Austin, Fieldstone a Pruett 2013; Polak a Saini 2015).

Opodstatnenosť obáv sa však nemôže „merať“ podľa toho, či sa všetky obvinenia alebo podozrenia (vyslovované protektívnym rodičom alebo dieťaťom) podarí alebo už podarilo dokázať (Walker a Shapiro 2010). Skepticizmus voči obvineniam z IPV počas poručníckych sporov je posilňovaný **predpokladom, že „skutočná“ obeť IPV by už mala mať o IPV nejakú dokumentáciu**, dôkazový materiál. Ten ale môže chýbať preto, že žena predtým IPV (z množstva rôznych dôvodov) nijako zvlášť nezverejňovala, trestnostnoprávnymi cestami problém riešiť

³⁴ Pre **veľmi podporujúci prístup** je charakteristická proaktívnosť voči druhému rodičovi, zapájanie druhého rodiča do života dieťaťa, pokračujúce úsilie o komunikáciu, flexibilné zdieľanie času, zabezpečovanie príležitosti na to, aby dieťa mohlo rozvíjať vzťah s druhým rodičom. – Pre **veľmi obmedzujúci prístup** je typické značne odcudzujúce správanie, marginalizovanie druhého rodiča, podkopávanie významu druhého rodiča, odmietanie komunikovať, rigidné lipnutie na časových rámcach určených na styk, blokovanie všetkých pokusov druhého rodiča o priblíženie sa k dieťaťu (Austin, Fieldstone a Pruett 2013).

nechcela³⁵, alebo sa o to možno aj pokúšala, ale vec nebola náležite vyšetrená a preukázaná (Zorza 2008a, s. 162)³⁶. Vzhľadom na to, že až obavy matiek týkajúce sa následkov IPV na deti môžu byť často spúšťačom rozhodnutia sa pre separáciu od partnera, ženy môžu prvýkrát zverejniť IPV až počas poručníckych sporov.³⁷ Chýbajúca alebo chabá dokumentácia o IPV môže byť mylne

³⁵ Existenčná závislosť, pretrvávajúca láska, riziko sociálnej stigmatizácie pri odhalení IPV a celý rad iných vplyvov môže prispievať k tomu, že **v mnohých prípadoch matka nechce kriminalizovať správanie svojho partnera**. Môže však dospieť k momentu, kedy pocíti potrebu a povinnosť chrániť dieťa.

³⁶ Postupy policajného vyšetrovania i znaleckého dokazovania majú svoje limity, obzvlášť pokiaľ ide o skúmanie takých delikátnych prípadov, ako je IPV či sexuálne zneužívanie detí. Štátne inštitúcie majú tendenciu **označovať prípady ako nepodložené**, ak sa nepodarí zhromaždiť dostatok usvedčujúcich dôkazov. V takýchto prípadoch **nie je jednoznačne preukázané, že sa skutok stal, ale ani jednoznačne vylúčené, že sa nestal** (Walker a Shapiro 2010). – V tejto súvislosti stojí za zmienku poukázať na niektoré výsledky medzinárodného výskumného projektu č. *JLS/2008/CFP/DAP/2008-1-DAPHNE III Programme* s názvom „*An indirect harmful effect of violence: victimizing the child and re-victimizing the woman-mother through her child's exposure to violence against herself*“ (Viktimizácia dieťaťa a reviktimizácia ženy-matky prostredníctvom vystavenia jej dieťaťa násiliu voči nej). Výskum sa realizoval v období 12/2009 – 12/2011 a participovala som na ňom ako členka Slovenského výskumného tímu. V prvej fáze výskumu boli analyzované výpovede týraných žien zaznamenané v policajných spisoch (Karkošková 2012). Analýza odhalila zaujímavé skutočnosti: výpovede žien neboli zaznamenávané v ich autentickej reči, ale pretlmočené jazykom policajných vyšetrovateľov (výpovede uvedené v množstve rôznych spisov sa na seba nápadne podobali) a **väčšina prípadov bola vyhodnotená iba ako „priestupok“**, hoci obsahovali známky násillia spadajúceho do kategórie koercitívna kontrola. – V ďalšej fáze výskumu boli analyzované autentické výpovede žien získané z nahrávok pološtruktúrovaných rozhovorov s nimi. Analýza odhalila celý rad faktorov, ktoré prispievajú k tabuizácii a prolongácii IPV. Medzi nimi sa nachádzajú aj **faktory zamedzujúce náležitej dokumentácii IPV** (Michančová 2011):

- **Zlyhanie systému pomoci** – respondentky napr. uvádzali: • *Bolo obdobie, keď som hľadala nejakú pomoc a nevedela som sa k niečomu dopracovať – lebo aj keď ma poslali na sociálku, každý si ma vypočul a poslal ma ďalej, že mi nemôže pomôcť. A vlastne potom som sa toho vzdala – keď som videla, že rozprávam stále to isté dookola a žiadnej pomoci sa nedomôžem. Psychiatricka mi povedala, že manžel nemôžu zobrať na liečenie, pokiaľ niečo neurobí a súd to nenariadi, zatiaľ kým sám nechce, nič sa nedá. Myslím, že je veľká chyba, že sa čaká, až kým ten agresor nejako viditeľne neublíži žene alebo dieťaťu – až potom konečne sa rozhybu tie naše orgány. Ja mám takú skúsenosť, že rok trvalo, kým sa to pohlo nejako na políciu, stále to riešili len ako priestupok, až časom k prípadu prizvali súdneho znalca, a až na základe jeho podnetu sa to prekvalifikovalo na trestný čin.* • *U nás bola v poslednom čase na dennom poriadku aj polícia, ale oni ho nevzali – lebo „nič neurobil“.* *Tak som vravela „čo chcete aby ma zabil?!“ Človek sa nedovolá spravodlivosti.* • *V centre právnej pomoci na mňa zazerali, pretože som nespĺňala ich predstavu o týranej žene, prišla som upravená, a nie vo vyťahanych tepláčkoch.*
- **Legislatíva versus dôkazy** – predstavuje faktor, ktorý naznačuje, že hoci máme precízne definované zákony na ochranu obetí, to ešte nestačí na zabezpečenie spravodlivosti. Tento problém ilustruje skúsenosť jednej respondentky: • *Policaji ma obvinili, že si vymýšľam. Keď nemáte dôkazy, tak si len vymýšľate.*
- **Korupcia na úrovni orgánov činných v trestnom konaní** – je zdá sa možná i v prípadoch IPV. Dosvedčuje to nasledovný príklad: • *Manžel mal známych na polícii. Pozmenili moju výpoveď a prešlo mu to.*

³⁷ Vyššie zmieňovaný výskum realizovaný na vzorke Slovenských žien-matiek so skúsenosťou IPV odhalil, že medzi zlomovými životnými okamihmi, ktoré ich motivovali k separácii sa od násilného partnera, dominoval „okamih“, keď deti začali matku prosiť, aby odišla od otca, alebo sa rozviedla. Až do tohto momentu boli mnohé matky zvyčajne presvedčené, že stratégie, ktorými na problém reagujú, sú v záujme dobra detí (Michančová 2011).

vnímaná ako dôkaz, že obvinenia sú vykonštruované za účelom získania nejakej výhody (Hardesty et al. 2015, s. 49-50).³⁸

V tejto súvislosti treba tiež podotknúť, že profesionáli sa vo svojom úsudku často opierajú o tzv. **princíp prezumpcie nevinny** (chrániaci podozrivého), no opomínajú brať do úvahy **princíp prezumpcie statusu obeť** (chrániaci suspektnú obeť). Princíp *prezumpcie statusu obeť* (Jelínek et al. 2012, s. 26) vyplýva z ustanovenia obsiahnutého v *Smernici Európskeho parlamentu a rady 2012/29/ EÚ* (bod 19), podľa ktorého „osoba by sa mala považovať za obeť bez ohľadu na skutočnosť, či bol páchatel' identifikovaný, zaistený, stíhaný alebo odsúdený, a bez ohľadu na rodinný vzťah medzi nimi.“ Pokiaľ má jeden rodič priamu skúsenosť s manipuláciou a násilím zo strany druhého rodiča (skúsenosť, ktorá nemusela byť v minulosti trestnoprávne riešená alebo preukázaná), je pochopiteľné, ak má obavy o bezpečie dieťaťa a ak má „problém“ správať sa k druhému rodičovi „priateľsky“. Pokiaľ sa preskúmaniu dôvodov správania nevenuje náležitá pozornosť, matky sú pre svoje správanie patologizované, obviňované, napomínané i sankcionované (Karkošková 2014; Naughton et al. 2015).

Dôveryhodnosť obvinenia môže byť ďalej spochybňovaná aj tým, že matky, vyjadrujúce obvinenia z IPV v priebehu poručníckych sporov, nezapadajú do **stereotypnej predstavy o obetiach IPV ako o pasívnych a bezmocných** osobách (Hardesty et al. 2015, s. 49-50; Naughton et al. 2015). Tento stereotyp nezohľadňuje skutočnosť, že pasivita nemusí byť hlavnou črtou týraných žien a že týrané ženy sú často aktívne a využívajú rôznorodé stratégie, aby sa bránili násilliu a chránili seba a svoje deti (bližšie k tomu pozri rozšírené ponímanie *syndrómu týranej ženy*, zmieňované v subkapitole 2.3). Pre správne pochopenie variability reakcií konkrétnej týranej ženy voči násilliu je kriticky dôležité vnímať jej **konkrétny životný kontext**, v ktorom zohrávajú rolu aj reakcie detí či dostupnosť ekonomických zdrojov a sociálnej opory (Sussman 2008a). V štádiu separácie od týrajúceho partnera sa môžu ženy cítiť istejšie a byť viac motivované k tomu, aby chránili deti (Naughton et al. 2015).

Súdni znalci môžu asistovať sudcom pri hľadaní toho, čo je v najlepšom záujme detí, pokiaľ ide o formu postseparačnej starostlivosti o ne. No ak v posudkoch uvádzajú neadekvátne a nekompletné informácie a úvahy založené na predsudkoch, môžu prispieť k takým rozhodnutiam, ktoré budú pre obeť IPV ohrozujúce (Zorza 2008a; Beck et al. 2013, s. 744; Saunders 2015, s. 81). **Problematike predsudkov** sa v zahraničí v ostatnom období venuje **zvýšená pozornosť aj pri školeniach sudcov a súdnych znalcov**. Odporúča sa, aby profesionáli systematicky skúmali svoje osobné

³⁸ Bancroft et al. (2012, s. 149) poznamenávajú, že sudy aj znalci majú **tendenciu požadovať odlišnú úroveň dôkazov** na preukázanie obvinení z neprimeraného rodičovského prístupu otcov *verzus* matiek. Pri obvineniach z IPV sa požaduje vysoká úroveň podporných dôkazov, no pri obvineniach zo SZR sú niekedy akceptované nepatrné alebo žiadne dôkazy. Obdobná **diskrepancia** bola zaznamenaná aj **pri tom, aká váha sa prikladá názorom dieťaťa**: pokiaľ deti vyjadrujú záujem o kontakt s podozrivým rodičom, prikladá sa ich vyjadreniam značná váha, avšak pokiaľ deti vyjadrujú voči kontaktu zamietavé stanovisko, často sa naň neprihliada.

hodnoty a tendencie k predpojatosti. Osobitná pozornosť sa venuje oboznamovaniu s **fenoménom zaujatého potvrdzovania** (*confirmatory bias*), pri ktorom jedinec začína proces posudzovania s určitou hypotézou a celý čas hľadá iba fakty, ktoré ju budú potvrdzovať, súbežne ignorujúc všetky informácie, ktoré by ju mohli vyvracať (Saunders 2015, s. 79). Okrem rozvíjania schopnosti uvedomovať si vlastné predsudky sa profesionálom odporúča: (1) rutinne kontrolovať v myšlienkových procesoch a rozhodnutiach prítomnosť možných predsudkov (to znamená osvojiť si vedomý proces skúmania toho, akým spôsobom sa dospieva k rozhodnutiam); (2) identifikovať zdroje stresu a redukovať ich v prostredí, kde sú prijímané rozhodnutia; (3) identifikovať zdroje nejednoznačnosti a aplikovať viac štruktúrovaných postupov pri rozhodovaní; (4) uplatňovať inštitucionálne mechanizmy spätnej väzby; (5) zvýšiť vystavenie sa členom stereotypizovaných skupín (napríklad vyhľadávať viac kontaktu so stigmatizovanými skupinami v pozitívnom kontexte) (National Center for State Courts 2012, s. 15).

4.2 Vierohodnosť obetí IPV

Otázky týkajúce sa *vierohodnosti* suspektnej obete IPV a prítomnosti *syndrómu týranej ženy* (ako súčasť otázok, na ktoré majú súdni znalci odpovedať) sú v slovenských podmienkach kladené znalcom len v trestných konaniach. V poručníckych sporoch o deti sú otázky adresované znalcom zamerané skôr na to: aká je osobnostná štruktúra každého z rodičov, aké citové vzťahy má maloleté dieťa vytvorené s matkou a s otcom, či dieťa niektorého z rodičov preferuje, či nie je niektorým z rodičov manipulované, aká je odporúčaná forma postseparačnej rodičovskej starostlivosti o maloleté dieťa?

Avšak popri niektorých vlečúcich sa poručníckych sporoch, v rámci ktorých zaznievajú obvinenia z IPV alebo z násillia na deťoch, niekedy prebiehajú (viac-menej) paralelne s civilným konaním aj trestné konania. V niektorých prípadoch si spisový materiál z trestného konania vyžiada aj civilný súd riešiaci poručnícky spor, alebo časti spisového materiálu z trestného konania predkladajú do civilného konania samotní účastníci sporu. Otázka *vierohodnosti* suspektných obetí IPV a závery vyplývajúce z jej posúdenia (v trestnom konaní) môžu preto nepriamo ovplyvňovať aj úsudok profesionálov, ktorí sa zapodieávajú prípadom v civilinoprávnom konaní.

V problematike vierohodnosti sa rozlišuje vierohodnosť *všeobecná* a *špecifická*. **Všeobecná vierohodnosť** sa vzťahuje na komplexnú psychologickú charakteristiku **osobnosti** – vypovedá o tom, či má daná osoba zodpovedajúcu psychickú spôsobilosť k objektívnemu vnímaniu skutočnosti a k zapamätaniu a vybavovaniu prežitých udalostí. Zjednodušene sa dá povedať, že všeobecná vierohodnosť znamená svedeckú spôsobilosť, teda či je osoba po psychickej stránke priemerne v poriadku, aby mohla splniť rolu svedka (Čírtková 2004, 2016). Všeobecnú vierohodnosť ovplyvňujú intelektové schopnosti, štruktúra a integrita osobnosti, vrátane emocionálnych a mravných komponentov a prítomnosť, resp. neprítomnosť psychopatológie

(Heretik 2014). – **Špecifická vierohodnosť** sa vzťahuje na konkrétnu **výpoveď**. Hovorí o tom, či výpoveď osoby vo vzťahu k predmetnému prípadu odráža skutočne prežité udalosti (Čírtková 2004). Špecifickú vierohodnosť ovplyvňuje napr. aktuálny emočný stav, citové a príbuzenské vzťahy k osobám, ktorých sa výpoveď týka, vedomá/nevedomá tendencia poškodiť, či pomôcť týmto osobám, spustenie špecifických obranných mechanizmov, prostredie výpovede/výsluchu, spôsob vedenia výsluchu, osoby prítomné pri výsluchu (Heretik 2014).

Čírtková (2016) podotýka, že **ak je obeť násillia vyšetovaná na všeobecnú vierohodnosť, deje sa tak v dobe po zločine**. Svedecká spôsobilosť de facto predpokladá, že osoba je psychicky v pohode, že je intaktná. Na vyšetrení je podrobená rôznym testom (zameraným napr. na inteligenciu, na fungovanie pamäte), osobnostným dotazníkom, prípadne projektívnym testom. Zvlášť zraniteľné obeť³⁹ (vrátane obetí IPV) však **v mnohých prípadoch dopadnú v týchto testoch zle**. Sú totižto vyšetované v dobe po zločine, štandardnými postupmi, takže čím viac ich zločin psychicky zasiahol, tým horší výkon podajú. Čírtková (2016) upozorňuje, že vyšetovanie všeobecnej vierohodnosti vzniklo vo forenznej psychológii pre obyčajných svedkov, takže čím viac je svedok poškodený, tým problematickejší je koncept skúmania všeobecnej vierohodnosti. Čírtková (2016) poznamenáva, že v mnohých európskych krajinách nie je **všeobecná vierohodnosť** v trestných konaniach vyžadovaná, okrem iného aj preto, že **má nulovú väzbu na špecifickú vierohodnosť**. Navrhuje preto zmeniť prax a upustiť od mylného spájania všeobecnej vierohodnosti so špecifickou vierohodnosťou. Bežne sa totiž stáva, že ak je obeť opísaná ako všeobecne nevierohodná, súd jej výpovedi prakticky už neprikladá žiadny význam, hoci sa to neopiera o žiadny odborný argument.

Čírtková (2016) taktiež konštatuje, že **znalecké posudzovanie obetí má veľké rezervy**, ide totiž o relatívne novú oblasť (na rozdiel od znaleckého posudzovania páchatel'ov, ktoré má dlhú tradíciu). Dodáva, že na kľúčové otázky pre znalcov neexistujú jednoduché diagnostické metódy. Ani **na vyšetrenie špecifickej vierohodnosti neexistuje žiaden test**, používajú sa de facto interpretačné pochody, pracuje sa s tým, čo nazbierajú orgány činné v trestnom konaní, analyzuje sa vznik výpovede, komu, akým spôsobom a kedy bola výpoveď prvýkrát komunikovaná, či sa výpoveď mení v čase a či obsahuje určité známky, charakteristické pre popis skutočne zažitých udalostí.

Kubík (2012, s. 210) podotýka, že proces posudzovania vierohodnosti v sebe nesie prvky explicitnosti a implicitnosti, v dôsledku čoho vyvstáva **otázka, nakoľko sú závery posudzovateľa objektívne**. Konštatuje, že „v podmienkach slovenskej praxe sa expertom ponecháva pomerne veľký priestor na psychologické posudzovanie vierohodnosti. Pozornosť sa ale neorientuje na skutočnosti, ako k takémuto zisteniu (ne)vierohodnosti expert prišiel. (...) Výkon posudzovateľa

³⁹ K pojmu „zvlášť zraniteľné obeť“ pozri bližšie *Smernicu Európskeho parlamentu a rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov*.

zostáva bez výraznejšej spätnej väzby, čo môže na jednej strane vychádzať z domnienky neomylnosti experta alebo na strane druhej z časových a ekonomických dôvodov príslušných rozhodovacích orgánov. (...) Kde máme istotu, že takéto hodnotenie nie je len automatickou projekciou skúseností alebo implicitným usudzovaním posudzovateľa voči posudzovanému (...)? Kde máme istotu, že posudzovateľ nedospel k svojmu záveru na základe intuície?“ (Kubík 2012, s. 205-206).

Vierohodnosť svedectva, predovšetkým obeť a to najmä v súvislosti s trestnými činmi spáchanými v súkromí (vrátane IPV či sexuálnych trestných činov), je kľúčovým prvkom determinujúcim právne posúdenie prípadu. **Na vyhodnocovanie vierohodnosti** boli navrhnuté a testované viaceré **techniky** (postupy), pričom **najviac používanou je CBCA** (*Criteria-Based Content Analysis* – na kritériách založená obsahová analýza). Vychádza z hypotézy, že spomienky na osobne prežité udalosti sa v obsahu a kvalite líšia od spomienok na umelo vytvorené alebo fiktívne udalosti. Pôvodne bola CBCA navrhnutá na analýzu výpovedí maloletých suspektných obetí sexuálneho zneužívania, no neskôr sa jej používanie rozšírilo aj na dospelých a na iné kontexty (nielen sexuálne zneužívanie). CBCA metóda má svojich prívržencov i kritikov a výsledky výskumov zameraných na overovanie jej spoľahlivosti (na využitie vo forenznej praxi) sú rozporuplné (Faller 2007, s. 232-234, 244; Vrij 2005). Najnovšia metaanalýza relevantných výskumov ukázala, že **aplikácia CBCA na prípady IPV nie je spoľahlivou metódou na posúdenie vierohodnosti** (Amado et al. 2016). Heretik (2014) zdôrazňuje, že závery znalca ohľadne vierohodnosti výpovede konkrétnej osoby majú byť pravdepodobnostné, o pravdivosti výpovede vždy rozhoduje súd, nie znalec.

V zahraničnej literatúre sa v súvislosti s problematikou vierohodnosti obetí IPV dáva do pozornosti aj **fenomén tzv. kontraintuitívneho správania obetí** (*counterintuitive behavior*). Ide tu o také správanie, ktoré nezodpovedá očakávaniam priemerného človeka o tom, ako by obeť mala správne alebo logicky reagovať. Správanie obetí IPV je vzhľadom na kontext situácie a mechanizmy traumy nanajvýš opodstatnené, no priemerný človek (z radov laikov i profesionálov) nemá vedomosti o špecifikách traumy IPV, a preto hodnotí správanie obetí predpojaté. Vzorce kontraintuitívnych reakcií môžu byť pri nesprávnom nazeraní zneužitú ako dôkaz o nedôveryhodnosti obeť (Long 2007, s. 1, 8, 11-12). Ako už bolo zmienené v subkapitole 2.4, kontraintuitívne reakcie sa považujú za **súčasť syndrómu týranej ženy** (Čírtková 2008, s. 26), preto je potrebné ich pri znaleckom posudzovaní zachytiť a náležite objasniť.

Od obetí IPV bežný človek zvyčajne očakáva, že ohlásia IPV po prvom incidente, že podajú konzistentnú výpoveď, že opustia agresora a nevrátia sa k nemu, ani s ním nebudú udržiavať kontakt. **Navzdory očakávaniam mnohé obeť IPV:** neoznamujú IPV bezprostredne, často dlhú dobu zostávajú s agresorom, podávajú rôzne verzie toho, čo sa stalo v rôznom čase, odvolávajú výpoveď, odmietnu svedčiť alebo svedčia v prospech agresora, žiadajú jeho prepustenie (ak je odsúdený), pokračujú v kontakte s agresorom, resp. sa vrátia k agresorovi (National Crime Victim

Law Institute 2014; Lemon 2013, s. 218-219, 223-224; Long 2007). Za každou z takýchto kontraintuitívnych reakcií môže byť celý rad možných príčin (Alberta Justice and Solicitor General 2014, s. 20; National Crime Victim Law Institute 2014; El Moez et al. 2014, s. 109; Michančová 2011; Temple a Stuart 2008; Dempsey 2004, s. 35-37):

- **Neoznamovanie IPV** – môže byť zapríčinené napr.: minimalizovaním závažnosti násillia; emočným pripútaním k agresorovi; ľutovaním alebo ospravedlňovaním agresora a obviňovaním seba; dôverou v to, že agresor sa zmení; silnými presvedčeniami o tom, že rozvod je neprípustný a rodinu treba zachovať pokope (kvôli deťom); strachom ženy, že agresor sa pomstí na nej alebo na deťoch; hanbou a strachom zo sociálnej stigmatizácie; ekonomickou závislosťou od agresora; sociálnou izoláciou alebo nedostatkom sociálnej opory; neochotou kriminalizovať IPV (žena nechce, aby agresor odišiel z domu, bol vo väzení, mal záznam v registri trestov); nedôverou v to, že systém trestnej justície zastaví násillie, pomôže obeti, ochráni ju; predošlými negatívnymi skúsenosťami s trestnoprávnym systémom;
- **Zotrvávanie vo vzťahu** – môže byť zapríčinené napr. tým, že: opustenie agresora zvyšuje riziko vážneho ublíženia obeti; obeť môže byť tak finančne závislá od agresora, že opustenie je prakticky nemožné; silné náboženské presvedčenia obete činia opustenie vzťahu nepredstaviteľným a motivujú obeť k tomu, aby sa snažila vydržať⁴⁰; obeť sa môže cítiť zodpovedná za IPV; obeť má znížené sebavedomie, je zaneprázdnená a unavená každodennými povinnosťami; obeť nechce, aby deti vyrastali v neúplnej rodine; obeť si neuvedomuje alebo zľahčuje to, aké následky má IPV na deti;
- **Zmena výpovede** – môže byť zapríčinená napr. tým, že: agresor rafinovane apeluje na emócie obete; minimalizuje IPV; sťažuje sa na depresiu alebo sa vyjadruje, že postráda deti; obeť je finančne závislá od agresora; obeť je zastrášaná agresorom alebo jeho rodinou a priateľmi; rodina a priatelia obete opustia, alebo ju tlačia k tomu, aby vo vzťahu s agresorom zostala, alebo ospravedlňujú agresora a zľahčujú závažnosť IPV, obviňujú obeť; obeť v priebehu trestnoprávneho konania zažíva sekundárnu viktimizáciu necitlivým alebo neférovým prístupom profesionálov; obeť trpí posttraumatickou stresovou poruchou (zahŕňajúcou striedajúce sa stavy intrúzií a popierania);

⁴⁰ Rozhodnutie zotrvať alebo odísť z násilného vzťahu môže byť významne determinované kultúrnymi a náboženskými presvedčeniami obete. Náboženstvo môže byť pre ženu významnou súčasťou *copingových stratégií* (t. j. stratégií zvládania psychickej záťaže) a jej rozhodnutia môžu byť ovplyvňované aj odporúčaniami, ktoré sú jej adresované z radov členov alebo predstaviteľov príslušnej náboženskej komunity (Temple a Stuart 2008). – Výskum na vzorke slovenských žien-matiek so skúsenosťou IPV ukázal, že mnohé veriace ženy (hlásiace sa ku kresťanskému vierovyznaniu) mali v období zotrvávaní vo vzťahu s agresorom skreslené chápanie kľúčových náboženských hodnôt. Ich nesprávna interpretácia prispievala k zbytočnej prolongácii násillia. Išlo najmä o také hodnoty, ako sú manželská prisaha, láska k blížnemu, odpustenie, utrpenie, obeť, poslušnosť, Božia vôľa. Bližšiu analýzu predmetnej problematiky obsahujú publikácie: Michančová (2011) a Kovalčíková et al. (2013).

- **Pokračujúci kontakt s agresorom** – môže byť zapríčinený tým, že: obeť facilituje kontakt medzi deťmi a agresorom; obeť má pocit zodpovednosti za IPV a pocit viny za strávenie sa agresora, ktorý komunikuje pocity depresie alebo samovražedné úmysly, alebo vyjadruje ľútosť a túžbu po vyhľadání odbornej pomoci; obeť usúdi, že je bezpečnejšie byť v kontakte s agresorom než odísť, pokiaľ agresor pozná miesto jej pobytu, alebo usúdi, že môže znižovať riziko agresie, ak ona vie o mieste pobytu agresora;
- **Vrátenie sa k agresorovi** – môže byť zapríčinené tým, že: po tom, čo obeť agresora opustila, je jej finančná situácia neúnosná; obeť sa nechá agresorom presvedčiť, že incidenty sa už nikdy nebudú opakovať, pretože agresor vyjadruje ľútosť a sľubuje vyhľadať odbornú pomoc; samota pripadá obeti neznesiteľná.

Zlomovými životnými okamihmi motivujúcimi obeť IPV k opusteniu násilného partnera sú najmä: (1) okamih, keď deti začnú matku prosiť, aby odišla od otca, alebo sa rozviedla – až do tohto momentu sú matky zvyčajne presvedčené, že stratégie, ktorými na problém reagujú, sú v záujme dobra detí; (2) hranica nervového zrútenia, ktorú signalizujú napríklad samovražedné úmysly; žena si práve vtedy môže uvedomiť, že dosiaľ používané stratégie sú nezmyselné; (3) tragédia alebo bezprostredná hrozba tragédie – napr. keď následkom týrania tehotná žena potratí, alebo keď muž zaútočí na ženu v situácii, keď má v náručí malé dieťa; (4) existenčné ohrozenie – napr. v podobe hrozacej exekúcie, v dôsledku nezodpovedného konania agresora (Michančová 2011). Významnú **rolu v opustení partnera** zohráva aj konkrétna externá pomoc a podpora, nadobudnutie finančnej nezávislosti (osobný príjem, zamestnanie) či vyhasnutie pozitívnych citov k agresorovi (Temple a Stuart 2008).

Ako už bolo zmienené v subkapitole 2.4, psychologická analýza IPV a syndrómu týranej ženy sa používa nielen v trestnoprávných konaniach, ale i v civilných súdnych konaniach. V USA sa takéto znalecké posudky vyžadujú zvlášť vtedy, keď sa prejednáva zverenie detí do starostlivosti alebo úprava styku násilného rodiča s deťmi, alebo sa rieši otázka, či násilný expartner môže byť dobrým otcom, alebo či jeho kontakt s deťmi neohrozuje bezpečnosť expartnerky (Čírtková 2008, s. 34). Hardesty et al. (2015, s. 66) uvádzajú, že **posúdenie vierohodnosti** je nevyhnutnou súčasťou poručníckych sporov, v ktorých zaznieva obvinenie z IPV, a že závery a odporúčania znalca majú vychádzať z vedecky podložených indikátorov a nie z predsudkov.

V súdnom konaní o určenie starostlivosti, resp. o úpravu styku rodičov a maloletých detí je **primárnym cieľom ochrana a najlepší záujem dieťaťa, nie stíhanie páchatel'a**. Úlohou teda nie je dokázať, či k IPV došlo alebo nie, ale posúdiť riziko⁴¹. **Posúdenie rizika** (*risk assessment*)

⁴¹ **Riziko** je *inferenčné* (odvodené z dostupných informácií), *percepčné* (nemusí existovať fyzicky, ale má byť pozorovateľné), *kontextuálne* (v tom, že je závislé od špecifickej situácie alebo prostredia) a samo osebe je *dynamické* (zahŕňa posúdenie nebezpečenstva, situácií, informácií, záverov, ako funkcie zmien v priebehu času) (Lennings et al. 2011, s. 114).

predstavuje snahu štruktúrovať spôsoby vyrovnaní sa s neistotou. Vo svojej povahe je posúdenie rizika cvičením v pravdepodobnosti a nie je absolútne. Zahŕňa povahu, závažnosť, frekvenciu, hrozbu a pravdepodobnosť poškodenia. Existencia a rozsah rizika IPV je podstatná vec, ktorú by súd mal pri rozhodovaní brať do úvahy. Posúdenie rizika by malo súdu poskytnúť podstatné informácie a pomôcť determinovať najprimeranejšiu úroveň intervencie v záujme ochrany detí pred budúcim poškodením. To je však možné iba za predpokladu, že posudzovanie rizika sa realizuje spôsobom, pri ktorom sa minimalizujú subjektívne faktory na strane posudzovateľa/-ľov. Výskumy totiž neustále poukazujú na to, že u profesionálov je proces rozhodovania vo veciach ochrany detí predmetom skreslenia vyplývajúceho z osobitného motívu (*bias*) a významne sa líši dokonca aj medzi klinickými odborníkmi. Z toho vyplýva potreba účinného, konzistentného, obhájiteľného a transparentného procesu rozhodovania (jasné pravidlá rozhodovania) vo vzťahu k posudzovaniu rizika a manažmentu rizika (Lennings et al. 2011, s. 114). Bližšie sa tejto problematike venuje kapitola 5 tejto štúdie.

4.3 Dezinterpretácia výsledkov osobnostných testov

Medzi otázkami adresovanými znalcom v poručníckych sporoch o deti dominujú otázky: *Aká je osobnostná štruktúra každého z rodičov? a Ktorý z rodičov má lepšie predpoklady na výchovu dieťaťa?* Pri znaleckých vyšetreniach sa obvykle používajú štandardné psychologické testy, o výsledky ktorých sa znalci v značnej miere opierajú pri formulácii svojich záverov a odporúčaní.⁴²

V tejto súvislosti Bancroft et al. (2012, s. 145-147) poznamenáva, že neexistujú dôkazy o tom, že by psychologické testy mali schopnosť prispievať k lepším odporúčaniam ohľadne formy postseparačnej starostlivosti o deti. Neexistuje žiadna masívna línia výskumov, ktorá by opodstatňovala predikciu rodičovského správania na základe výsledkov tradičných osobnostných testov (Emery et al. 2005). Psychologické testy, vrátane štandardizovaných testov, ako je MMPI-2 (*Minnesota Multiphasic Personality Inventory*), a projektívnych testov, ako je TAT (Tematický apercepčný test) a Rorschach, sú chabými prediktormi rodičovskej kapacity. Niektorí jedinci so značnou psychopatológiou si ako rodičia počínajú celkom dobre, pretože majú zdravý hodnotový systém alebo preto, že sa snažia deti chrániť pred vplyvmi psychického ochorenia. Na druhej strane, niektorí psychicky normálni jedinci ako rodičia zlyhávajú, pretože sú zneužívajúci, sebeckí alebo majú nezdravý hodnotový systém (Bancroft et al. 2012, s. 147-148).

⁴² Ireland (2012, s. 30, 33), ktorá realizovala výskum zameraný na kvalitu psychologických znaleckých posudkov predkladaných rodinným súdom v Anglicku, uvádza medzi najčastejšími chybami v znaleckých posudkoch prílišné spoliehanie sa na psychometriku, používanie irelevantných a zastaralých psychodiagnostických testov a nedostatočné používanie uznávaných metód na posudzovanie rizika v prípadoch domáceho násillia. – Žiaľ, situácia na Slovensku nie je o nič priaznivejšia.

Navyše vzhľadom na to, že väčšina páchatel'ov IPV nevykazuje známky psychopatológie (zachytiteľné v štandardných psychologických testoch), kým väčšina obetí IPV trpí následkami traumy, páchatelia často dosahujú v psychologických testoch lepšie výsledky než obeť. U týraných žien (naproti ženám, ktoré IPV nezažili) sa zistil vyšší výskyt symptómov súvisiacich s celým radom psychických problémov, ktoré môžu byť nesprávne diagnostikované v prípade, že znalci nie sú dostatočne oboznámení s problematikou IPV alebo ju pri vyšetrení ignorujú (Bancroft et al. 2012, s. 146-147; Zorza 2008a; Saunders 2015, s. 76-78; Stark 2007, s. 68). Niektoré štandardné psychologické testy môžu merať a zamieňať psychický distress alebo dysfunkciu navodenú zážitkami IPV s osobnostnými poruchami alebo psychopatológiou. Hoci trauma navodená zneužívaním môže mať krátkodobý negatívny vplyv na výkon rodičovskej roly, je kriticky významné nepoužívať predčasne nálepku, ktorá by matku poškodzovala, pretože jej fungovanie sa môže dramaticky zlepšiť, len čo bude v bezpečí, akútny stres odoznie a trauma sa bude liečiť (Dalton et al. 2006, s. 18).

S použitím osobnostného dotazníka MMPI El Moez et al. (2014) skúmali psychologické charakteristiky žien, ktoré mali skúsenosť s fyzickým týraním a ich výsledky porovnávali s výsledkami žien, ktoré nemali žiadnu históriu IPV. Obdobne, ako preukázali už aj staršie štúdie, El Moez et al. (2014) zistili vo výsledkoch MMPI testu **u týraných žien výrazne vyššie skóre** na škále 2 (**depresia**), na škále 6 (**paranoidita**), škále 8 (**schizofrénia**) a škále 4 (**psychopatia**). – *Paranoja* je narušený myšlienkový proces charakterizovaný nadmernou úzkosťou a strachom, často sprevádzaný iracionalitou, bludmi, chorobnými predstavami ohrozenia a stihomamom. Strach a podozrievavosť voči iným môže byť vnímaná ako logický dôsledok zneužívania zo strany osoby, s ktorou mal jedinec intímny vzťah. Zneužívanie ničí dôveru, ktorá má byť základom intímneho vzťahu. – V súvislosti so zvýšenými hodnotami na škále 8 MMPI (schizofrénia) autori štúdie podotýkajú, že je potrebné porozumieť tomu, čo táto škála meria. Meria zmätok v myšlienkových procesoch a pocity zaplavenia. Na to, aby človek vykazoval zvýšené hodnoty na škále 8, nie je nevyhnutné, aby bol schizofrénny. Zneužívanie zo strany intímneho partnera môže nepochybne spôsobovať zmätok v myšlienkovom procese a pocity zaplavenia (*feelings of being overwhelmed*). – Škála 4 (psychopatia) bola v MMPI vytvorená, aby merala osobnostné charakteristiky nemorálnej a asociálnej skupiny so psychopatickými osobnostnými poruchami. Pokiaľ posudzovateľ hlbšie neskúma možné dôvody na zvýšené skóre na škále 4, môže z toho vyvodiť, že jedinec má vážne charakterové nedostatky, ako je impulzivnosť, chabý interpersonálny úsudok, znížený pocit zodpovednosti a morálky, tendenciu obetovať dlhodobé ciele pre krátkodobé túžby, povrchné sociálne vzťahy. – S odvolaním sa na výsledky starších výskumov v tejto oblasti El Moez et al. (2014) konštatujú, že psychické rozpoloženie týraných žien je reaktívnym stavom (reakciou na zneužívajúci vzťah) a nie charakterovými črtami. Výskum ohľadne MMPI skóre u týraných žien jasne naznačuje, že pred zneužívaním boli zvyčajne „normálne“, pretože ich zvýšené MMPI skóre sa znormalizuje v dobe, keď už viac zneužívané nie sú. – Ak posudzovateľ pri interpretácii výsledkov testov neprihliada na životný kontext obetí IPV, môžu byť obeť

neadekvátne patologizované. Zvýšené úrovne emočného zmätku, ťažkosti dôverovať iným, podozrievavosť atď. sú výrazom stresu, ktorý je celkom opodstatnený, ak sú obeť IPV s páchatelom v dennodennom alebo pravidelnom kontakte (El Moez et al. 2014).

Pico-Alfonso et al. (2008) za použitia MCMI-II (*Millon Clinical Multiaxial Inventory*) testu hodnotili symptómy osobnostných porúch u žien, ktoré boli obeťami rôznych foriem IPV. Zistili, že v porovnaní s kontrolnou vzorkou žien, ktoré IPV nezažili, ženy, ktoré zažili fyzické a psychické týranie zároveň, a ženy, ktoré boli psychicky týrané, mali **zvýšené skóre na schizoidnej, vyhýbavej (avoidant) a sebapoškodzujúcej (self-defeating) osobnostnej škále** ako aj v troch škálach osobnostnej patológie (**schizotypovej, hraničnej /borderline/ a paranoidnej**). Konkrétne, fyzicky a zároveň psychicky týrané ženy mali v porovnaní so ženami, ktoré IPV nezažili, vyššie skóre v schizoidnej, vyhýbavej, **narcistickej, antisociálnej, agresívnej, pasívno-agresívnej (negativistickej), sebapoškodzujúcej, schizotypovej, hraničnej a paranoidnej osobnostnej škále**. Naproti tomu, psychicky týrané ženy sa líšili od netýraných žien vo zvýšenom skóre na schizotypovej, vyhýbavej, sebapoškodzujúcej, schizotypovej, hraničnej a paranoidnej osobnostnej škále. Navyše, fyzicky a psychicky týrané ženy, ktoré boli tiež sexuálne zneužívané, mali skóre v schizoidnej a paranoidnej osobnostnej škále ešte viac zvýšené. Psychicky týrané ženy, ktoré boli aj sexuálne zneužívané, mali zvýšené skóre aj v **kompulzívnej osobnostnej škále**. Po tom, čo výskumníci v rámci analýzy získaných dát oddelili možný vplyv traumy zo zneužívania v detstve, IPV zostalo aj naďalej najsilnejším prediktorom zvýšených úrovní vo väčšine MCMI škál. Konštatovali teda, že existuje silná spojitosť medzi fyzickým a psychickým IPV a symptómami osobnostných porúch. Pri interpretácii výsledkov sa Pico-Alfonso et al. (2008) priklonili k tomu, že symptómy osobnostných porúch u týraných žien možno skôr pripísať reaktívnemu stavu voči IPV než podkladovému patologickému procesu (*underlying pathological process*).

Ukázalo sa, že znalci, ktorí sa v procese posudzovania primárne spoliehajú na všeobecné psychologické testy, **vykresľujú psychologický profil týraných žien negatívne, znevažujúco a s väčšou pravdepodobnosťou veria tomu, že ženy krivo obviňujú bývalých partnerov, aby získali deti iba pre seba** (Saunders 2015, s. 76-78; Bancroft et al. 2012, s. 146-147). Saunders (2015) uvádza, že interpretácia výsledkov psychologických testov ako aj správania matiek, ktoré zažili IPV, si vyžaduje nesmiernu obozretnosť.⁴³ Tieto **symptómy je možné adekvátne interpretovať len s ohľadom na traumu**, ktorou tieto ženy prešli a často ešte prechádzajú. Zneužívanie, ktoré bolo prítomné v partnerskom vzťahu, často pokračuje v nových podobách v postseparačnom období. Takéto psychické symptómy sa dajú v dôsledku enormného stresu očakávať (Saunders 2015, s. 76-78). Navyše, niektoré matky zažívajú traumu aj z toho, že sa dozvedia o sexuálnom

⁴³ Výsledky osobnostných testov aj napriek tomu, že sú opakovane potvrdzované, je potrebné interpretovať opatrne, pretože všetky vychádzajú z jednej koncepcie a to statického objektivistického chápania osobnosti, ktoré je typické pre psychológiu do 80. rokov minulého storočia (Mikulášková 2013), avšak **aktuálne smery v psychológii definujú osobnosť skôr ako entitu, ktorá je priebežne vyjednávaná** v konkrétnom sociálnom prostredí, **v konkrétnych sociálnych interakciách** (Bačová 2009).

zneužívání svojich detí, a ďalšiu traumy z toho, keď narážajú na to, ako systém v poskytovaní ochrany deťom zlyháva (Bancroft et al. 2012, s. 121,176-177).

Za odchýlky v osobnostných testoch u týraných žien môže byť vskutku zodpovedná **posttraumatická stresová porucha** (PTSD). Kriticky významné je pritom to, že PTSD je chápaná ako stav, ktorý sa následkom vystavenia traume môže vyvinúť u akéhokoľvek dovtedy zdravého jedinca (El Moez et al. 2014, s. 109; Stark 2007, s. 120, 126). Viaceré výskumy preukázali vyšší výskyt PTSD a PTSD symptómov u žien so skúsenosťou IPV, pričom aktuálnosť a závažnosť poslednej zneužívajúcej udalosti súvisí so závažnosťou PTSD symptómov, a psychické formy IPV majú silnejší vplyv na rozvoj PTSD než fyzické formy IPV (Levendosky et al. 2012, s. 409; Stark 2007, s. 126).⁴⁴

4.4 Zanedbané posudzovanie detí

V každom poručníckom spore, v priebehu ktorého zaznieva obvinenie z IPV alebo z iných foriem násillia na deťoch, je potrebné tieto obvinenia dôkladne preskúmať, pretože významne podmieňujú správne posúdenie najlepšieho záujmu dieťaťa. Takýto postoj však vonkoncom nie je samozrejmosťou. Zahraničné výskumy (Eriksson 2005 a Rejmer 2003 In: Eriksson et al. 2013) odhalili, že keď príde na to, že znalci majú posúdiť situáciu dieťaťa, objavujú sa **problémy** ako: rozdielna úroveň vedomostí o domácom násillí, vrátane jeho rizík pre deti; neexistujúce alebo nedostatočné skríningové metódy; nedostatočné posudzovanie rizík a tiež nevhodné metódy na posudzovanie skúseností dieťaťa a jeho pohľadov na násillie. Skúsenosti dieťaťa s násillím, jeho pocit bezpečia, strachy a zraniteľnosť sú v priebehu znaleckého skúmania marginalizované. O téme násillia majú znalci problém s dieťaťom vôbec začať hovoriť (Eriksson et al. 2013, 32-34). Otvorenie týchto tém v rozhovore s dieťaťom má však kritický význam.

Edleson et al. (2007) upozorňuje na to, že deti vypovedajú o svojich skúsenostiach odlišne ako ich rodičia alebo iné osoby: zistilo sa, že v prípadoch, v ktorých jeden alebo obaja rodičia uvádzali, že ich dieťa nebolo vystavené IPV, viac než 20 % detí dokázalo poskytnúť detailný opis IPV v ich domácnosti. Preto je potrebné čerpať informácie o situácii dieťaťa aj z jeho priamej výpovede. **Rozhovor s dieťaťom** by mal byť zameraný na zistenie, či a akým spôsobom bolo dieťa vystavené domácej násilliu (IPV alebo iným formám násillia), ako svojim zážitkom rozumie a ako sa s nimi vysporiadava (Jaffe et al. 2009, s. 176-179).

Dieťa by malo byť v rámci znaleckého vyšetrenia vystavené len nevyhnutnému počtu stretnutí a znalcov. Prilíš malý počet rozhovorov s dieťaťom však môže byť chybou. U suspektných

⁴⁴ U žien so skúsenosťou IPV sa tiež zistil vysoký výskyt úzkostných a depresívnych stavov (Levendosky et al. 2012, s. 407-408; Bancroft et al. 2012, s. 146-147).

detských obetí domáceho násillia sa všeobecne **vyžaduje viacero na seba nadväzujúcich rozhovorov**. Tento postup je nevyhnutný preto, že pri úvodnom kontakte deti často svoje skúsenosti s násillím poprú alebo ich odhalia len čiastočne, ale pri pokračujúcom kontakte (a aplikácii pokročilých techník vedenia rozhovoru) sú otvorenejšie (Lobel 2014, s. 366-368). Uvedené odporúčania v značnej miere kontrastujú s postupmi zaužívanými v slovenskej praxi, v rámci ktorých je bežné, že znalec sa s dieťaťom stretáva iba jednorazovo. Klinickí psychológovia pracujúci s deťmi pritom priznávajú, že informácie o traumatických zážitkoch mnoho detí odhaľuje v terapii až po niekoľkých terapeutických stretnutiach. Tieto poznatky je nevyhnutné reflektovať v postupoch znaleckého vyšetrovania detí, ktoré sú suspektnými obeťami násillia, vrátane IPV.

Pri znaleckom vyšetrovaní dieťaťa téma násillia rozhodne nemá byť obídená, ale cielene a dôkladne skúmaná. V aplikačnej praxi sa vyskytujú aj prípady, kedy znalci tému násillia v rozhovore s dieťaťom radšej ani neotvárajú, argumentujúc tým, že otváranie témy by mohlo dieťa retraumatizovať. V skutočnosti však **nie téma samotná, ale spôsob, akým odborník s témou zaobchádza, je tým, čo môže jedinca retraumatizovať**.⁴⁵ Citlivý a trpezlivý prístup, bez náhlenia, s možnosťou urobiť v rozhovore pauzu a nadviazať na tému pri ďalšom stretnutí, môže viesť k odhaleniu dôležitých informácií o zážitkoch dieťaťa, ich následkoch a z nich vyplývajúcich potrebách. **Tabuizácia traumy môže, naopak, pridať pôvodnej traume ďalší rozmer**. Záujem uchovať čo najsilnejšie možné vzťahy medzi dieťaťom a oboma rodičmi môže byť niekedy v kolízii s potrebou chrániť dieťa pred ublížením a podporovať jeho zotavenie sa z traumatických zážitkov, ktoré mohlo zažiť alebo stále zažíva. Ak sa súdy alebo znalci zdráhajú zaoberať sa implikáciami histórie domáceho násillia, v skutočnosti robia problém komplexnejším a neriešiteľným. Vlečúce sa poručnícke spory sú často výsledkom toho, že deštruktívne správanie a postoje agresora neboli odhalené a riešené a naďalej spôsobujú škody v živote matky a dieťaťa (Bancroft et al. 2012, s. 190).

Edleson et al. (2007, 2008) sa zaoberali vývojom dotazníka, pomocou ktorého by bolo možné bližšie preskúmať tému IPV u detí vo veku 10 až 16 rokov. Výsledkom ich úsillia je 42-položkový dotazník s názvom *Child Exposure to Domestic Violence (CEDV) scale*. Dotazník obsahuje niekoľko blokov otázok. Hlavný blok otázok je zameraný na **rôzne podoby IPV** (hádky, urážky, bránenie v činnosti, odopieranie jedla/spánku, rozbíjanie/ničenie vecí, vyhrážanie sa, fyzické

⁴⁵ **Retraumatizáciou** sa v oblasti psychotraumatológie rozumejú také situácie, ktoré sú vlastne opakovaním (replikáciou) pôvodnej traumatickej skúsenosti a pôvodných reakcií na ňu (*hyperarousalu* alebo *hypoarousalu* organizmu, t. j. prílišného nabudenia organizmu, ktoré umožňuje reagovať bojom alebo útekem, resp. ak tieto nie sú možné, tak „zmrznutím“ a disociáciou). K takýmto situáciám dochádza vtedy, keď sa do vedomia dostane viac spomienok – predstáv, faktov a/alebo telesných pocitov – ako ich klient dokáže naraz integrovať. Takéto situácie sa môžu objavovať v bežnom živote jedinca, ale je tu aj riziko, že sa objavia počas terapeutického sedenia či znaleckého vyšetrenia. Správny psychotraumatologický prístup však predpokladá, že odborník zvolí také tempo otvárania témy, aké udrží jedinca v tzv. okne tolerancie, v ktorom môžu byť afekty aj kognície (myšlienky, poznatky) tolerované, takže klient môže cítiť i myslieť zároveň (Fisher a Ogden 2007).

ublíženie), pričom v odpovediach sa zisťuje nielen **frekvencia vystavenia** jednotlivým druhom IPV (nikdy, niekedy alebo často), ale aj **úroveň vystavenia** (teda či dieťa videlo výsledok, počulo o IPV neskôr, počulo o IPV, keď k nemu dochádzalo, pozorovalo IPV z diaľky počas toho, ako k nemu dochádzalo, videlo IPV a pritom bolo blízko, keď sa to dialo). Ďalší významný blok otázok skúma, **či a ako často dieťa do IPV nejakým spôsobom vstupovalo** (napr. kričaním na rodičov, volaním o pomoc, fyzickou snahou zastaviť súboj) **alebo doň bolo zaťahované** (napr. agresor niečo urobil dieťaťu, aby vystrašil matku). Dotazník obsahuje aj otázky zamerané na **iné formy možnej viktimizácie dieťaťa** (psychické alebo telesné týranie, sexuálne zneužívanie) a otázky zamerané na **prítomnosť rizikových a ochranných faktorov**. Odpovede dieťaťa na otázky v dotazníku môžu byť podnetom na bližšie preskúmanie problematiky prostredníctvom rozhovoru. Subkapitoly 3.1 a 3.4 tejto štúdie ponúkajú taktiež celú paletu tém, ktoré môžu byť predmetom rozhovoru s dieťaťom so zážitkami IPV.

Znalecké vyšetrenie detí so zážitkami IPV by malo podrobne preskúmať aj **možné následky IPV na psychické zdravie dieťaťa**, najmä možnú prítomnosť depresie, úzkostí, posttraumatickej stresovej poruchy (PTSD) a disociácie. V tejto súvislosti stojí za zmienku, že v ponuke psychodiagnostických testov na Slovensku absentujú testy zamerané na PTSD a disociáciu u detí. V zahraničí sa používajú testy, majúce povahu kontrolného zoznamu správania detí, ktoré sú vyplňované rodičmi, ak je posudzované dieťa príliš malé na to, aby podalo výpoveď o sebe samom. Najpoužívanejšie sú: *Trauma Symptom Checklist for Young Children* (TSCYC™ – autor John Briere, PhD)⁴⁶ a *Child Dissociative Checklist* (CDC, Version 3 – autor Frank W. Putnam, MD).⁴⁷ U starších detí sa používajú testy, majúce povahu kontrolného zoznamu správania, ktoré sú vyplňované priamo dieťaťom. Najpoužívanejšie sú: *Trauma Symptom Checklist for Children* (TSCC – autor John Briere, PhD.)⁴⁸, *Adolescent Dissociative Experiences Scale* (A-DES – autori Judith Armstrong, Ph.D., Frank W. Putnam, M.D. a Eve Bernstein Carlson, Ph.D.)⁴⁹.

Hľadanie možných symptómov psychopatológie je dôležité, ale nepostačuje na zistenie komplexného stavu dieťaťa. DeBoard-Lucas a Grych (2011, s. 169-170) poznamenávajú, že IPV môže mať na deti aj **iné následky**, ktoré síce nepredstavujú symptómy psychopatológie, ale majú vplyv na zdravý vývin (napr. môžu narúšať schopnosť dieťaťa vytvárať blízke rovesnícke vzťahy, alebo v ňom formovať postoje akceptujúce násilie). Na preskúmanie postojov a presvedčení o akceptovanosti rodinného násillia Graham-Bermann et al. (2007) vytvorili dotazník *Attitudes*

⁴⁶ Ide o 90- položkový zoznam symptómov týkajúci sa detí vo veku 3-12 rokov. Má 8 klinických škál: posttraumatický stres – intrúzie, posttraumatický stres – vyhýbanie, posttraumatický stres – nabudenie (arousal), posttraumatický stres – celkovo, sexuálne obavy, disociácia, úzkosť, depresia, a zlosť/agresia.

⁴⁷ Test slúži ako klinický nástroj na identifikáciu disociatívnej patológie u detí.

⁴⁸ 54-položkový nástroj, pre deti 8 a viacročné. Má 6 subškál: úzkosť, depresia, posttraumatický stres, sexuálne obavy, disociácia a zlosť.

⁴⁹ Určený pre deti od 10 rokov.

About Family Violence (AAFV) scale určený deťom vo veku 6 až 13 rokov. Dieťaťu je predložených desať tvrdení a jeho úlohou je vyjadriť sa, nakoľko verí, že sú pravdivé. Akceptáciu násilia vyjadrujú napr. tvrdenia „keď niekto dostane bitku, tak si to zaslúžil“ alebo „boj je jediný spôsob ako riešiť problémy“.

V súvislosti s metódami znaleckého posudzovania detí, suspektných obetí násilia, viacerí autori upozorňujú na časté mylné závery znalcov vyvodzované z pozorovania interakcií medzi dieťaťom a rodičmi. Absencia negatívnych reakcií dieťaťa voči rodičovi, ktorý je podozrivý z IPV alebo iných foriem násilia na dieťaťu, nie je zárukou toho, že dieťaťu nebolo alebo nie je ubližované v iných kontextoch (Bancroft et al. 2012, s. 41-42). **Limity** akéhokoľvek **pozorovania** vyplývajú z toho, že povaha situácie automaticky ovplyvní správanie a interakcie. Napr. výskumy zamerané na problematiku sexuálneho zneužívania odhalili, že v bezpečnom prostredí, v pracovni znalca, počas toho, čo je znalec prítomný, môže dieťa vykazovať správanie, ktorému sa v inej situácii vyhýba. Nedostatočne erudovaný posudzovateľ sa môže mylne domnievať, že ak dieťa aktuálne objíma údajného páchatel'a alebo mu inak dáva najavo lásku, resp. túžbu po jeho milujúcej pozornosti, tak nemohlo byť zneužívané a odmietanie rodiča vyskytujúce sa v iných situáciách musí byť „programované“ matkou (Meier 2013; Pepiton et al. 2014, s. 89). Pri posudzovaní prejavov dieťaťa v kontakte so suspektným páchatel'om treba brať do úvahy také fenomény, ako je *ambivalencia*, *identifikácia s agresorom*, *traumatické puto* (zmieňované v subkapitole 3.3) či *disociácia*.⁵⁰

Problematika znaleckého posudzovania maloletých je aktuálne vnímaná ako oblasť, ktorá si vyžaduje úpravy, upresnenia, ba dokonca rozsiahlejšiu reformu smerujúcu k **multidisciplinárnemu posudzovaniu prípadov týkajúcich sa maloletých**. U detí, ktoré sú suspektnými obeťami násilia, sa často prelína psychologická, psychiatrická, somatická i sociálna symptomatika. Návšteva/ pozorovanie klienta v jeho prirodzenom sociálnom prostredí môže byť zdrojom informácií, ktoré v prostredí ambulancie nie je možné získať či overiť. Pedopsychiatri upozorňujú na skutočnosť, že mnoho detí má dnes psychiatrické diagnózy, a preto je **diskutabilné, či na posúdenie ich celkového stavu postačuje iba psychologické vyšetrenie**, zvlášť ak ho robí psychológ zaoberajúci sa v praxi dominantne problematikou dospelých. Pedopsychiatri majú z praxe mnoho skúseností s nepríjemnými terapeutickými komplikáciami po znaleckých posudkoch na deti, ktoré robia psychológovia, nepoznajúc zdravotný stav detí. Sťažujú sa na to, že výrazná väčšina znalcov

⁵⁰ Ak je obeť od páchatel'a existenčne závislá, potom je *zachovanie vzťahovej väzby* prioritnou potrebou a psychika obeť je nútená aktivovať obranné mechanizmy, ktoré obeť umožnia fungovať v prostredí presýtenom zradou. Základným psychickým obranným mechanizmom sa v týchto prípadoch javí byť *disociácia*, ktorá umožňuje vytesňovať z vedomia príliš ohrozujúce informácie. Zistilo sa, že *disociácia* sa vyskytuje častejšie u obeť trauma zo zrady než u obeť iných traum, ktoré neobsahujú prvok interpersonálnej zrady. Disociácia podporuje *slepotu voči zrade* tým, že drží stranou tie informácie, ktoré predstavujú ohrozenie jedincovho systému vzťahovej väzby. To umožní uchovať rodinné a emočné putá, ktoré (hoc ako ťažké) sú jediným, čo dieťa má. Výskumy odhalili, že silne disociatívni jedinci vykazujú zvýšenú schopnosť rozdeľovať pozornosť naprieč rôznymi aspektmi prostredia a tak kontrolovať tok informácií, ktoré vstupujú do vedomia a pamäti (Freyd a Birrell 2013).

– psychológov si skoro nikdy nežiada správy o zdravotnom stave detí aj napriek vedomosti o ich psychiatrickom vedení alebo hospitalizáciách na psychiatrii. Neúplné posúdenie stavu detí môže viesť k nesprávnym rozhodnutiam súdu, ktoré prispievajú k **narušeniu zdravotného stavu detí, neraz aj k závažným narušeniam vývinu, dekompenzáciám.**

Veľkú pozornosť je potrebné venovať deťom, u ktorých bola diagnostikovaná akákoľvek *pervazívna vývinová porucha (PVP)*.⁵¹ Výskyt tejto poruchy v populácii výrazne narastá. Bežnými psychologickými testami či neodborne kladenými otázkami dochádza ku výrazne skresleným výsledkom a záverom (aj preto, že deti často mechanicky opakujú otázky, nerozumejú verbálnym inštrukciám). Pri znaleckom vyšetrení týchto detí je vhodné požiadať o súčinnosť aj odborníkov, zaoberajúcich sa problematikou PVP, resp. vytvoriť manuál alternatívnych otázok použiteľných pri vyšetrení.

⁵¹ **Pervazívne vývinové poruchy (PVP).** – Ide o kategóriu závažných porúch mentálneho vývinu, ktoré sa objavujú v rannom detstve. Slovo „pervazívne“ znamená „hlboko prenikajúce“ a vystihuje ich fakt, že u detí s PVP je psychický vývoj narušený v kľúčových oblastiach. Zložité mozgové funkcie, ktoré sú zodpovedné za fungovanie komunikácie, sociálnej interakcie a predstavivosti sú u ľudí s PVP narušené, a to v rôznej miere, od ktorej sa následne odvíja stupeň poruchy. K najznámejším PVP patrí *detský autizmus* a *aspergerov syndróm*.

5. ODPORÚČANÉ POSTUPY A OBSAHY ZNALECKÉHO POSUDZOVANIA

V uplynulom desaťročí priniesol výskum týkajúci sa problematiky domáceho násillia enormné množstvo dôležitých poznatkov o tom, ako IPV nie je oddelené od prežívania detí, ako môže negatívne ovplyvňovať fyzické, psychické i behaviorálne zdravie a zdravý vývin detí, a ako môžu byť deti naďalej vystavené riziku IPV aj napriek tomu, že ich rodičia sa rozišli. Vzhľadom na tieto nespochybniteľné riziká je viac než žiaduce, aby súdy pri hľadaní najlepšieho záujmu dieťaťa v kontexte poručníckych sporov brali náležitý ohľad na IPV (Hardesty et al. 2015, s. 48).

„Používanie prístupu založeného na hodnotení najlepšieho záujmu dieťaťa v rozhodovaní znamená, že **bezpečnosť a integrita dieťaťa** sa musia posudzovať v danom čase; uplatňovanie zásady prevencie si však žiada aj **posúdenie možnosti rizika a ublíženia v budúcnosti** a ďalších následkov rozhodnutia pre bezpečnosť dieťaťa“ (Všeobecný komentár č. 14, čl. 74). V kapitole 1 tejto štúdie bolo zdôraznené, že kritériom pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa má byť aj zohľadnenie skutočnosti, že dieťa síce nie je priamou obeťou zásahov do jeho duševnej, telesnej a citovej integrity, ale je **ubližované osobe, ktorá je dieťaťu blízkou osobou**. Aj tzv. nepriame násillie je násillie spôsobilé negatívne zasiahnuť do dôstojnosti dieťaťa a ohroziť jeho vývin. Každé obvinenie z domáceho násillia, bez ohľadu na to, či je v priebehu poručníckeho sporu komunikované matkou alebo dieťaťom, má byť preto dôkladne preskúmané. V rodinnom práve pritom nie je nevyhnuté dokázať „nado všetku pochybnosť“, že dieťa bude poškodené konkrétnou formou postseparačnej starostlivosti alebo kontaktu; stačí, že existujú konkrétne okolnosti indikujúce riziko (Eriksson et al. 2013, s. 6, 32-34).

Pri odporúčaníach ohľadne vhodnej formy a rozsahu postseparačnej starostlivosti o deti sa profesionáli zvykli opierať predovšetkým o svoj klinický úsudok vychádzajúci zo skúseností z praxe. Výskumy však odhalili, že **klinický úsudok sám osebe je pri odhade rizika veľmi nespoľahlivou metódou**, pretože je ovplyvnený celým radom kontextuálnych a individuálnych faktorov (vrátane predsudkov), ktoré môžu narúšať objektivitu. Chybné posúdenie situácie môže vystaviť deti a rodičov rizikovým situáciám, ktoré budú príležitosťou na pokračovanie v násillí a/alebo zneužívaní (Saini a Birnbaum 2015, s. 340). Ukázalo sa, že **najspoľahlivejšími metódami pri posudzovaní rizika sú systematické štruktúrované postupy**, štandardy, ktoré jasne ukazujú, čo má byť obsahom skúmania, aké ukazovatele sa majú sledovať a aké postupy majú byť uplatnené pri posudzovaní (Jaffe et al. 2009; Ireland 2012, s. 19, 34; Saunders et al. 2013, s. 481; Saunders 2015, s. 82; Ackerman a Gould 2015, s. 457). V zahraničí bolo v uplynulých rokoch vypracovaných mnoho návodov/protokolov, ktoré sa používajú na dôkladné preskúmanie problematiky IPV v kontexte poručníckych sporov. Všetky sa zhodujú v tom, že na domáce násillie je nutné pýtať sa priamo a podrobne (Ackerman a Gould 2015, s. 444; Saunders 2015).

5.1 Identifikácia násillia, definovanie jeho povahy a kontextu

Prvým krokom procesu posudzovania je identifikácia domáceho násillia. Je potrebné pokúsiť sa zistiť, či domáce násillie je alebo môže byť problémom v konkrétnom prípade. Pritom treba pamätať na to, že obeť sa z rôznych dôvodov môžu zdráhať zdôveriť o zneužívaní (napr. aj kvôli nedôvere voči posudzovateľovi) a že rozprávanie o skúsenostiach s domácim násillím môže byť aj značne emočne vyčerpávajúce. Taktiež treba mať na pamäti, že riziko súvisiace s domácim násillím nie je nikdy statické, je ťažké ho predvídať, v priebehu času môže kolísat' a často eskaluje potom, čo bolo odhalené. **Skríning** zameraný na domáce násillie preto nemôže byť jednorazovou záležitosťou, ale **vyžaduje si viacero stretnutí** (Jaffe et al. 2009, s. 177-178; Davis et al. 2015, s. 11).⁵²

Znalec by mal realizovať štruktúrovaný rozhovor zameraný na identifikáciu možnej prítomnosti domáceho násillia **s oboma rodičmi** (Davis et al. 2015). Niektorí znalci majú v praxi zaužívané spoločné stretnutia s oboma rodičmi, pretože chcú pozorovať interakcie medzi nimi a tiež ich schopnosť komunikovať o dieťati. Avšak v prípadoch, kde sa jedna strana spoločnému stretnutiu bráni, alebo kde už existuje obvinenie z domáceho násillia, sa spoločné stretnutie absolútne neodporúča (Stahl 2011).

Keďže výskumy ukázali, že množstvo získaných informácií sa zvyšuje, pokiaľ sú **otázky behaviorálne špecifické**, je dôležité, aby znalec kládol konkrétne otázky a postupne prešiel jednotlivými potenciálne problémovými oblasťami (Beck et al. 2013, s. 751). Pokiaľ sa v jednotlivých oblastiach objavia skúsenosti s akoukoľvek formou domáceho násillia, v nadväznej diskusii je potrebné zistiť o ňom podrobnosti, aby bolo možné porozumieť jeho povahe, kontextu, závažnosti a implikáciám. V nasledujúcej časti textu uvádzame sedem tematických okruhov, ktoré by mali byť súčasťou predmetného skríningu, pričom v každom okruhu uvádzame aj podnety na hlbšiu diskusiu a taktiež ukazovatele, ktoré by mal posudzovateľ sledovať pri vyhodnocovaní obsahu výpovede posudzovaných jedincov (Davis et al. 2015, s.13-18):

(1) **Osobné interakcie**: Nakoľko komfortné je pre vás v súčasnej dobe byť v interakcii s XY – osamote, pri stretnutí tvárou v tvár, v telefonickú komunikácii, v písomnej komunikácii, na verejnosti? Máte nejaké obavy, strachy, úzkosti, o ktorých by som mal/a vedieť? Čoho sa najviac obávate?

- Témami na hlbšiu diskusiu v tejto oblasti môže byť: (A) **kvalita interakcií** (schopnosť vyjadriť názor, dôvera v tvrdenia druhého, možnosť spoľahnúť sa na jeho slovo, daň za

⁵² Jaffe et al. (2009, s. 177-178) v tejto súvislosti tiež podotýka, že kým pri jednej-dvoch príležitostiach sa páchatelia môžu javiť ako veľmi rozumní jedinci, ďalší nadväzný rozhovor, pri ktorom je na základe iných zhromaždených informácií spochybňovaná ich perspektíva, môže znalcovi poskytnúť príležitosť „vidieť pod povrchovú vrstvu”.

nesúhlas, postseparačné zmeny), (B) predošlé **separácie**, (C) **spomienky** (na najšťastnejšie, najhoršie, najdesivejšie momenty), (D) história **prijímania rozhodnutí**, (E) **stresory** (zneužívanie, alkohol, drogy, telesné alebo psychické ochorenie, kriminálna aktivita, chudoba).

- Posudzovateľ by mal v rozprávaní klienta načúvať tomu, aká je **povaha osobných interakcií**, na jednotlivých škálach: bezpečná ↔ nebezpečná, istá ↔ ustráchaná, autonómna ↔ kontrolujúca, rešpektujúca ↔ ofenzívna, úprimná ↔ záludná, spoľahlivá ↔ nespoľahlivá, konzistentná ↔ nestála, podporná ↔ poškodzujúca, kooperatívna ↔ koercitívna, rovnocenná ↔ dominantná, dôverujúca ↔ podozrievavá, otvorená ↔ izolujúca.

(2) **Prístup k zdrojom**: Máte prístup k vlastným zdrojom (ako sú peniaze, bankové účty, strava, bývanie, preprava a zdravotná starostlivosť)? Kto rozhoduje o tom, ako utrácate peniaze a spravujete finančné záležitosti?

- Témami na hlbšiu diskusiu v tejto oblasti je **história a detaily** ohľadne prístupu k zdrojom, schopnosť naplňať základné **potreby**, schopnosť plniť **záväzky, zmeny** v poslednom období.
- Posudzovateľ by mal v rozprávaní klienta načúvať tomu, aká je úroveň ekonomického blaha: nakoľko sú zdroje dostupné ↔ nedostupné, nakoľko sú rozhodnutia medzi rodičmi založené na spolupráci alebo na kontrole, nakoľko má v oblasti financií klient istotu či neistotu, a nakoľko (ako často) sú jeho potreby naplnené ↔ nenaplnené.

(3) **Deti a rodičovstvo**: Máte nejaké obavy o svoje deti alebo obavy o ich bezpečnosť? Aké je aktuálne rozdelenie rodičovských povinností? Kto má aké rodičovské zručnosti/kapacity? Máte v oblasti rodičovstva nejaké obavy/konflikty? Ako prebieha styk s deťmi/výmena detí medzi rodičmi? Použil niekedy druhý rodič alebo sa vyhrážal, že použije deti k tomu, aby vás manipuloval, kontroloval alebo monitoroval? Ako deti zvládajú situáciu?

- Témy na hlbšiu diskusiu v tejto oblasti sú: Čo vás **najviac trápí**? Aká je **kapacita na spoločné rozhodovanie** (spoločné presvedčenia/hodnoty, rodičovská zaangažovanosť, dôvera v rodičovský úsudok, podporovanie druhého rodiča, rešpektovanie druhého rodiča, starostlivosť o deti, schopnosť riešiť konflikty, vývinové štádium detí)? Vyskytuje sa zasahovanie do starostlivosti/podkopávanie autority? Hrozí odvedenie detí/ublíženie deťom? Došlo v postseparačnom období v tejto oblasti k nejakým zmenám?
- Posudzovateľ by mal v rozprávaní klienta načúvať tomu, aká je **povaha rodičovstva** na strane údajného agresora (bezpečná ↔ nebezpečná, istá ↔ nestála, podporujúca ↔ zanedbávajúca, zameraná na dieťa ↔ zameraná na seba, obsahujúca náležité zručnosti

↔ nezručná, ochraňujúca ↔ deštruktívna), aká je **úroveň blaha dieťaťa** (v oblasti vývinovej, behaviorálnej, emočnej, kognitívnej, sociálnej, fyzickej, ekonomickej), **do akej miery rodičia dokážu spoločne** komunikovať, robiť rozhodnutia, dodržiavať hranice, podporovať sa.

(4) **Miera kontroly v každodennom živote:** Koľko slobody máte v každodennom živote, najmä v takých oblastiach ako – prísť/odísť kedy chcete, manažovať si svoj vlastný čas, robiť vlastné rozhodnutia, stanoviť si vlastné priority, byť v kontakte s inými ľuďmi? Môžete mi to priblížiť? Je niečo, čo vám bráni robiť veci, ktoré chcete alebo potrebujete urobiť? Stalo sa niekedy, že vás XY: Sledoval? Často kontroloval? Skúmal vám poštu alebo emaily? Skúmal záznamy telefonických hovorov? Nabúral sa vám do emailového konta? Časoval vám aktivity? Používal iných, aby vás špehovali? Vkrádal sa vám do súkromia? Stalo sa niekedy, že vás XY: fyzicky zadržoval, zakazoval vám odísť, nútil vás robiť veci, ktoré ste nechceli robiť, alebo vás potrestal za to, že ste sa vzopreli jeho želaniu? Stalo sa niekedy, že XY sa ukázal bez ohlásenia, kontaktoval vás proti vašej vôli, alebo vám niečo nechal, aby vás vydesil alebo zastránil?

- Ak sa v tejto oblasti ukážu nejaké formy násilia, v rozhovore by mal posudzovateľ zistiť: **details, frekvenciu, závažnosť, zámer** konania agresora, **význam** konania pre obeť, **následky** (na interakcie, vzťahy, komunikáciu, následky na obeť/deti, následky na rodičovské capacity/schopnosti), **zmeny** v priebehu času, pred/po tehotenstve, pred/po separácii.
- Posudzovateľ by mal načúvať tomu, aký je **charakter kontroly** v každodennom živote na jednotlivých škálach: autonómia ↔ kontrola, sloboda ↔ obmedzovanie/nátlak, podpora ↔ obštrukcie, dôvera ↔ žiarlivosť, spolupráca ↔ donucovanie, súkromie ↔ prenikanie do súkromia, predvídateľnosť ↔ nestabilita, vzájomná rovnosť ↔ dominancia, bezpečie ↔ strach/hrôza, otvorenosť ↔ izolácia, prepustenie (*letting go*) ↔ prenasledovanie (*stalking*), kompromisy ↔ vytváranie predpisov. Okrem toho by mal posudzovateľ načúvať tomu, či v danom prípade sú prítomné **osobitné rizikové faktory**, ako je prístup k zbraňam, použitie alebo vyhrážanie sa použitím zbrane, vyhrážanie sa zabitím, kontrola každodenných aktivít, násilná alebo neustála žiarlivosť, vyhrážanie sa samovraždou alebo pokus o samovraždu, presvedčenie o tom, že agresor je schopný zabiť, stalking.

(5) **Sexuálne zneužívanie:** Je síce nepríjemné hovoriť o týchto veciach, ale je pre mňa dôležité vedieť, či vás XY niekedy nútil k sexuálnym aktivitám, ktoré ste nechceli robiť, alebo ktoré vás desili, navodzovali vám nepohodlie, alebo pocit zahanbenia. Stalo sa niekedy niečo také? Konal niekedy XY proti vášmu rozhodnutiu, ktoré sa týkalo kontroly pôrodnosti, tehotenstva alebo bezpečného sexu? Použil niekedy XY vaše fotky alebo vás nútil použiť vaše fotky na

účely sextingu⁵³ alebo pornografie? Je niečo, o čom si myslíte, že by som mal/a vedieť ohľadne sexuálneho správania sa XY voči vám?

- Ak sa v tejto oblasti ukážu nejaké formy násilia, v rozhovore by mal posudzovateľ zistiť: **details**, či k násiliu dochádzalo pred **svedkami** (deťmi, rodinou, priateľmi, kolegami, na verejnosti), **frekvenciu**, **závažnosť**, **zámer** konania agresora, **význam** konania pre obeť, **následky** (na interakcie, vzťahy, komunikáciu, následky na obeť/deti, následky na rodičovské kapacity/schopnosti), **zmeny** v priebehu času, pred/po tehotenstve, pred/po separácii, či násilie spôsobilo **zranenia**, či si vyžiadalo lekársku pozornosť, návštevu v nemocnici, či bola privolaná **polícia**, či agresor dostal sankcie alebo podmienky a či ich dodržiaval.
- Posudzovateľ by mal na základe rozprávania klienta definovať **charakter intímneho vzťahu** na škálach: bezpečný ↔ ubližujúci, súhlasný ↔ vynútený, vzájomný ↔ dominujúci, rešpektujúci ↔ degradujúci, dôverujúci ↔ žiarlivý, dobrovoľný ↔ nátlakový, pokojný ↔ znepokojujúci. – Taktiež by mal posudzovateľ identifikovať **druh inštinktívnej obrannej reakcie** na sexuálne zneužívanie (boj, útek, zmrznutie). Dôležité je tiež registrovať prítomnosť možných **rizikových faktorov**, akými sú: použitie alebo vyhrážanie sa použitím zbrane, vyhrážanie sa zabitím, vynútený sex, pokus o škrtenie, násilná žiarlivosť, útok počas tehotenstva, vyhrážanie sa samovraždou alebo pokus o samovraždu, vyhrážanie sa ublížením deťom, presvedčenie o tom, že agresor je schopný zabiť, stalking, užívanie drog, alkoholová závislosť.

(6) **Fyzické zneužívanie:** Prejdime na tému osobného bezpečia. Stalo sa niekedy, že XY proti vám alebo proti deťom použil fyzickú silu, alebo sa vyhrážal ju použiť? Držal vás? Sotil na zem? Kľačal, stál alebo sedel na vás? Poviazal vás? Zapchal vám ústa? Tlačil na vás? Postrkoval vás? Triasol vami? Vykrútil rameno? Fackoval vás? Udieral vás? Kopal do vás? Dupal po vás? Vytrhol vám vlasy? Oholil ich? Pohrýzol vás? Pľuval na vás? Vymočil sa na vás? Hádzal po vás predmetmi? Škrtil vás? Pálil? Bodal? Rezal? Odopieral vám jedlo alebo lieky? Zničil zdravotnícke pomôcky? Čo je vôbec najhoršia vec, akú vám kedy urobil? Čo z toho, čo vám urobil vás najviac vydesilo?

- Ak sa v tejto oblasti ukážu nejaké formy násilia, v rozhovore by mal posudzovateľ zisťovať **podrobnosti** takého charakteru, ako boli uvedené vyššie pri sexuálnom zneužívaní.
- Posudzovateľ by mal na základe rozprávania klienta definovať povahu fyzického násilia na škálach: veľmi zriedkavé ↔ každodenné, nepatrné ↔ veľmi závažné, nespôsobujúce

⁵³ *Sexting* je posielanie, prijímanie alebo preposielanie správ so sexuálne explicitným obsahom, vrátane fotografií alebo obrázkov, primárne medzi mobilnými telefónmi. Môže tiež zahŕňať používanie počítača alebo iných digitálnych zariadení.

poškodenie ↔ veľmi poškodzujúce. – Taktiež by mal posudzovateľ identifikovať **druh inštinktívnej obrannej reakcie** obeť a prítomnosť možných **rizikových faktorov**, ku ktorým (okrem položiek spomenutých už pri sexuálnom zneužívaní) patrí aj zvyšujúca sa frekvencia a závažnosť násillia.

(7) **Emočné zneužívanie**: Môžete popísať, ako sa k vám XY správal ako k osobe? Urážal vás alebo zhadzoval? Vysmieval sa z vás na verejnosti? Zámerne vás ponižoval? Hral s vami myšlienkové hry?⁵⁴ Zastráňoval vás? Kričal alebo vrieskal na vás? Bol žiarlivý a majetnícky? Obviňoval vás z nevery? Zasahoval vám do – vašej práce/vzdelávania / do sociálneho života / do spánku / do zdravotnej starostlivosti/liečby? Vyhrážal sa niekedy, že – zabije vás, deti alebo seba / ublíži vám alebo deťom / ublíži niekomu, na kom vám záleží / ublíži domácim miláčikom alebo ich zabije? Stalo sa niekedy, že XY zničil váš majetok / ohrozoval vás zbraňou / vystavil váš život nebezpečenstvu / vyradil z činnosti auto alebo nejakú techniku / šoféroval nedbalo, aby vás vydesil?

- Ak sa v tejto oblasti ukážu nejaké formy násillia, v rozhovore by mal posudzovateľ zisťovať **podrobnosti** takého charakteru, ako boli uvedené vyššie pri sexuálnom zneužívaní – počnúc detailami a končiac zmenami v priebehu času.
- Posudzovateľ by mal na základe rozprávania klienta definovať **charakteristiky emočného vzťahu** na škálach: bezpečný ↔ ustrašený, rešpektujúci ↔ degradujúci, nádejny ↔ beznádejny, podporujúci ↔ podkopávajúci (*undermining*), úprimný ↔ manipulujúci, láskavý ↔ krutý, bezstarostný ↔ traumatizujúci, ochraňujúci ↔ vykorisťujúci. – Taktiež by mal posudzovateľ identifikovať **druh inštinktívnej obrannej reakcie** obeť a prítomnosť možných **rizikových faktorov** (aké už boli spomenuté vyššie).

IPV nie je jednoliaty fenomén. Ako bolo uvedené v subkapitolách 2.1 a 2.2 v niektorých prípadoch sa môže násillie vyskytovať zriedkavo, obaja partneri môžu byť voči sebe násillní a/alebo násillie nemusí spôsobovať žiadnej zo strán ujmu. Pri posudzovaní IPV je potrebné **rozlišovať** stupeň jeho **závažnosti** a potenciálne **riziká**, mieru, do akej je násillie súčasťou **vzorca** (skôr než izolovaným incidentom) a či je jeden z partnerov v pozícii **primárneho páchatel'a** a druhý v pozícii obeť (Godbout et al. 2015, s. 286).

Posudzovateľ musí taktiež **dbať na to, aby si na základe predsudkov nevytvoril o prípade predčasné závery**. Najefektívnejší spôsob, ako sa vyhnúť predpojatým záverom, je brať do úvahy

⁵⁴ *Myšlienkové hry* v intímnych vzťahoch predstavujú techniku, ktorej účelom je získať alebo demonštrovať pocit nadradenosti nad druhou osobou, podkopať jej dôveru vo validitu vlastného vnímania, myslenia, prežívania. Agresor trivializuje to, čo obeť považuje za významné, popiera jej životnú realitu.

viacero hypotéz (alternatívnych vysvetlení) a preskúmať opodstatnenosť každej z nich. Na priblíženie postupu uvedieme niekoľko príkladov (Davis et al. 2015, s. 20-22):

konštatovanie	hypotéza 1	hypotéza 2	hypotéza 3
O domácom násilí neexistuje žiadna dokumentácia.	K domácomu násiliu nikdy nedošlo.	K domácomu násiliu došlo, ale nikdy nebolo oznámené.	K domácomu násiliu došlo a bolo aj oznámené, ale nebolo náležite zdokumentované.
Obe strany boli voči sebe násilné.	Násilie je vzájomné. Obe strany sú za násilie zodpovedné.	Násilie nie je vzájomné. Jedna strana je za násilie zodpovedná.	Násilie nie je vzájomné. Jedna strana je za násilie zodpovedná. Druhá strana konala v sebaobrane alebo v snahe predchádzať zneužívaniu.
Výpoveď obeť o zneužívaní sa neustále mení.	Obeť klame. K zneužívaniu nikdy nedošlo.	K zneužívaniu došlo, ale obeť sa bojí alebo si nie je istá, čo má odhaliť.	Výpoveď obeť je typickou traumatickou reakciou na zneužívanie.
Obeť je hostilná a nespolupracujúca.	K zneužívaniu nikdy nedošlo.	K zneužívaniu došlo a obeť má negativistickú povahu.	K zneužívaniu došlo a obeť je frustrovaná, vydesená, alebo sa cíti manipulovaná záležitosťami, ktoré sú mimo jej kontroly.
Zdá sa, že dieťa má k údajnému páchatelovi blízky vzťah.	K zneužívaniu nikdy nedošlo.	Správanie voči páchatelovi je stratégia, akou si dieťa zaisťuje bezpečie alebo znižuje riziká.	Správanie dieťaťa voči páchatelovi je výsledkom traumatického putá.
Rodič, ktorý je obeťou, s dieťaťom diskutoval o zneužívaní.	Rodič zahaňuje dieťa do „záležitostí dospelých“.	Rodič sa snaží pomôcť dieťaťu zvládnuť jeho vlastné reakcie na zneužívanie.	Rodič sa snaží chrániť dieťa pred ďalším zneužívaním.
Zdá sa, že dieťaťu sa darí dobre aj napriek zneužívaniu.	Dieťa nie je zneužívaním zasiahnuté.	Dieťa je obratné v tom, ako skrýva alebo popiera zneužívanie.	Dieťa sa vyrovnáva s traumou vďaka úspechom v škole, v športe alebo v iných oblastiach.

Znalec má v posudku formulovať pravdepodobnostné závery a tiež aj alternatívne hypotézy. Informácie, na základe ktorých dospel k svojim záverom, majú byť súdu jasne uvedené (Ireland 2012, s. 33).

5.2 Posúdenie rodičovstva v kontexte domáceho násillia

Ak bolo v predošlom kroku identifikované domáce násillie, definovaná jeho povaha a kontext, a výsledkom analýzy bolo, že jeden z rodičov je páchatelom domáceho násillia, potom je v ďalšom kroku potrebné bližšie preskúmať, aké dôsledky má domáce násillie na výkon rodičovskej roly u oboch rodičov. Pozornosť by sa najprv mala zamerať na **posúdenie rodičovských kapacít**

agresora, a to **v ôsmich oblastiach**, ktorých názvy vymedzujú hraničné oblasti **kontinua** (Davis et al. 2015, s. 24-27):

- (1) **Fyzické bezpečie ↔ zanedbávanie, fyzické alebo sexuálne zneužívanie**: Rozhodnutia a správanie, ktoré priamo poškodzujú fyzické bezpečie a blaho dieťaťa, zahŕňajú najmä: odopieranie stravy, ošatenia, potrebnej zdravotníckej starostlivosti, uplatňovanie telesných trestov, netolerovanie správania, ktoré je primerané veku dieťaťa, nútenie druhého rodiča k participácii na zneužívaní dieťaťa, vyhrážanie sa únosom dieťaťa, nabádanie dieťaťa k trestnej činnosti, podporovanie záškoláctva, vystavenie dieťaťa drogám, sexuálne zneužívanie dieťaťa.
- (2) **Emočná podpora ↔ emočné zneužívanie**: Rozhodnutia alebo správanie, ktoré priamo alebo nepriamo poškodzujú emočné bezpečie, vývin a blaho dieťaťa, zahŕňajú najmä: odmietanie dieťaťa, kritizovanie pocitov dieťaťa, prezyvanie dieťaťa, navodzovanie dieťaťu pocitu, že je hlúpe alebo neadekvátne, vyžadovanie prejavov náklonnosti/lojality, izolovanie dieťaťa od priateľov alebo rodiny, strápňovanie, zahanbovanie alebo ponížovanie dieťaťa, prejavovanie rodových predsudkov alebo neúcty k ženám, odmietanie naplniť základné citové potreby dieťaťa, vytváranie chaotického a nepredvídateľného života v domácnosti, opomenutie návštev alebo stretnutí (s dieťaťom), vystavenie dieťaťa zneužívaniu, modelovanie nevhodného správania, ubližovanie alebo vyhrážanie sa ublížením domácim miláčikom, porušovanie sľubov, kolísanie medzi rôznymi štýlmi výchovy, narúšanie hraníc dieťaťa, odopieranie podpory alebo náklonnosti dieťaťa, mikroriadenie alebo monitorovanie dieťaťa, narúšanie štruktúry alebo rutinných aktivít dieťaťa, ničenie hračiek dieťaťa alebo vecí osobnej potreby, vysmievanie sa zo záujmov alebo ambícií dieťaťa, kolísajúca angažovanosť v živote dieťaťa, vyhrážanie sa ublížením dieťaťu alebo druhému rodičovi, morálne korumpovanie dieťaťa, vyvolávanie strachu a hrôzy, vyhrážanie sa samovraždou.
- (3) **Ekonomická podpora ↔ ekonomické zneužívanie**: Rozhodnutia alebo správanie, ktoré nevyhnutne poškodzujú ekonomickú stabilitu alebo istotu dieťaťa, zahŕňajú najmä: odmietanie poskytnúť dostupnú finančnú podporu, zasahovanie do práce druhého rodiča, zadržiavanie/utajovanie dôležitých finančných informácií, kupovanie si času tráveného s dieťaťom (*trading money or support for time with child*), odstavenie od energií a zdrojov (*shutting of utilities*), znefunkčnenie vozidla, kradnutie majetku dieťaťa alebo druhého rodiča, odopieranie druhému rodičovi prístup k zdrojom, vyprázdnenie bankového účtu druhého rodiča, zamedzenie druhému rodičovi v prístupe k účtu, zrušenie poistenia, predaj majetku druhého rodiča alebo dieťaťa.
- (4) **Ochrana dieťaťa pred konfliktom a zneužívaním ↔ používanie dieťaťa ako nástroj zneužívania**: Rozhodnutia alebo správanie, prostredníctvom ktorého je dieťa používané na manipuláciu, kontrolovanie, zastráňovanie alebo ubližovanie druhému rodičovi, zahŕňajú

najmä: zaťažovanie dieťaťa do zneužívania, používanie dieťaťa na sledovanie druhého rodiča, povzbudzovanie dieťaťa k nerešpektovaniu druhého rodiča, odmeňovanie dieťaťa za odmietanie druhého rodiča, vyhrážanie sa ublížením dieťaťu, vyhrážanie sa odňatím dieťaťa od druhého rodiča, používanie dieťaťa na vyjednávanie s druhým rodičom, používanie dieťaťa k donúteniu druhého rodiča k niečomu, ubližovanie dieťaťu s cieľom ublížiť druhému rodičovi, využívanie postseparačnej úpravy styku s dieťaťom na obťažovanie druhého rodiča alebo na prístup k druhému rodičovi, porušovanie stanoveného plánu návštev, vyhrážanie sa získaním dieťaťa do výlučnej starostlivosti s cieľom ublížiť druhému rodičovi, ponížovanie druhého rodiča pred dieťaťom, zanedbávanie dieťaťa počas návštev.

- (5) **Akceptovanie zodpovednosti za následky zneužívania ↔ popieranie zodpovednosti za následky zneužívania:** Rozhodnutia alebo správanie prezrádzajúce, že agresor nechce uznať a napraviť škody, ktoré spôsobil, zahŕňajú najmä: nevedomovanie si škôd spôsobených násilím, zasahovanie do liečebného úsilia druhého rodiča, odmietanie podrobiť sa poradenstvu, zasahovanie do starostlivosti druhého rodiča o dieťa, zasahovanie do terapie/liečby dieťaťa, ospravedlňovanie zneužívania, netolerovanie kritiky za zneužívanie, vyžadovanie rešpektu napriek zneužívaniu, neuznávanie potrieb dieťaťa, nereagovanie na potreby dieťaťa, prehliadanie potrieb dieťaťa, odmietanie ospravedlniť sa za zneužívanie, nútenie dieťaťa do kontaktu napriek jeho odmietaniu, obviňovanie iných za zneužívanie.
- (6) **Reagovanie na individuálne potreby dieťaťa ↔ ignorovanie individuálnych potrieb dieťaťa:** Presvedčenia, že záujmy, potreby a vnímanie dieťaťa sú buď (a) neodlíšiteľné od záujmov, potrieb a vnímania rodiča, alebo (b) prisúditeľné druhému rodičovi, zahŕňajú najmä: povyšovanie vlastných potrieb nad potreby dieťaťa, presvedčenie, že vlastné potreby a potreby dieťaťa sú identické, presvedčenie, že dieťa myslí a cíti rovnako ako on, presvedčenie, že výhradne on vie, čo je pre dieťa najlepšie, obsesívne pripútanie sa k dieťaťu, presvedčenie, že myseľ dieťaťa je otrávená druhým rodičom, presvedčenie, že druhý rodič a dieťa sa sprisahali.
- (7) **Podporovanie rodičovstva a vzťahov druhého ↔ podkopávanie rodičovstva a vzťahov druhého:** Rozhodnutia alebo správanie, ktoré buď (a) narúšajú výkon rodičovskej roly druhého rodiča, alebo (b) narúšajú alebo poškodzujú vzťah dieťaťa s druhým rodičom, zahŕňajú najmä: odmietanie vyžadovať dodržiavanie stanovených pravidiel, nedodržiavanie uzatvorenej rodičovskej dohody, zadržiavanie informácií o dieťati, zdieľanie príliš mnohých informácií s dieťaťom, narúšanie plánov alebo rutinných aktivít dieťaťa, ignorovanie alergií alebo chorôb dieťaťa, nepodávanie alebo prehnané dávkovanie liekov, ktoré má dieťa užívať, vyrábanie krivých obvinení, znevažovanie druhého rodiča pred dieťaťom, umelé vyrábanie napätia.
- (8) **Rešpektovanie autonómie druhého rodiča ↔ vytrvalé obťažovanie:** Rozhodnutia alebo správanie, ktoré dieťaťu a/alebo druhému rodičovi narúšajú každodenný život alebo vytvárajú trvalú nestabilitu, neistotu a nepredvídateľnosť, zvyčajne pod zámienkou zdanlivo

legitímnych dôvodov, zahŕňajú napr.: neustále narušovanie programu a rutinných aktivít dieťaťa, vytváranie neprimeraných nárokov na čas, neustále menenie pravidiel alebo požiadaviek, rušenie alebo menenie plánu stretnutí, vynechávanie návštev, prenasledovanie (*stalking*) druhého rodiča alebo dieťaťa, objavenie sa bez ohlásenia, znevažovanie rodiny a priateľov druhého rodiča, robenie všemožných naschválů, vrátane obťažovania prostredníctvom súdnych konaní.

Ďalej by mala byť pozornosť venovaná posúdeniu toho, aký **vplyv** má rodičovské správanie a rozhodnutia zneužívajúceho rodiča **na výkon rodičovskej roly druhého rodiča**. Lapierre (2010a, 2010b) na základe výskumov zameraných na správanie sa matiek, ktoré boli obeťami IPV, konštatuje, že matky majú zvyčajne túžbu byť dobrými matkami a rôznymi stratégiami sa o to aj usilujú, no zároveň môžu pri výkone svojej materskej roly v kontexte IPV narážať na prekážky. Posudzovateľ by mal tieto skutočnosti zachytiť:

- **Zvýšená zodpovednosť za ochranu dieťaťa:** monitorovanie nálady a správania násilníka, upokojovanie násilníka, regulovanie aktivít dieťaťa, aby sa predišlo zneužívaniu, bránenie (krytie) dieťaťa pred násilím, zasahovanie, keď je dieťa zneužívané, priame konfrontovanie násilníka, odídenie s dieťaťom (opustenie násilníka).
- **Zvýšená zodpovednosť za starostlivosť o dieťa:** neschopnosť dôverovať alebo sa spoľahnúť na násilníka (že sa postará o dieťa), dekódovanie signálov dieťaťa týkajúcich sa potrieb dieťaťa, učenie dieťaťa, že zneužívanie je neakceptovateľné, zabezpečovanie každodenných potrieb dieťaťa.
- **Strata kontroly nad vlastným rodičovstvom:** manévrovanie okolo násilníkových pokusov o kontrolu (*navigating around abuser's control*), vystavenie kontrolám zo strany súdov a úradov, zabezpečovanie prístupu k zdrojom alebo podpore, zabezpečovanie bezpečia uprostred chaosu.

Taktiež je potrebné preskúmať, ako rodič, ktorý je obeťou IPV, vníma **vplyv IPV na vzájomný rodičovský vzťah** (Davis et al. 2015, s. 36), a to v troch oblastiach:

- (1) **rodičovská komunikácia a interakcie:** uvážená ↔ ľahkomyselná, konštruktívna ↔ neproduktívna, zameraná na dieťa ↔ zameraná na rodiča, konkrétna ↔ neurčitá, dôveryhodná ↔ nespoľahlivá, bezpečná ↔ nebezpečná,
- (2) **robenie rodičovských rozhodnutí:** praktické ↔ nepraktické, zamerané na dieťa ↔ zamerané na rodiča, zodpovedné ↔ nezodpovedné,
- (3) **rodičovské roly a hranice:** dobre zadefinované ↔ nejasné, zamerané na dieťa ↔ zamerané na rodiča.

5.3 Posúdenie skúseností dieťaťa s IPV a jeho reakcií naň

V rámci skúmania, ako IPV ovplyvňuje možnosti a podoby postseparačnej starostlivosti o deti, je veľmi dôležité zistiť, aké má dieťa skúsenosti s IPV a aký vplyv na neho tieto skúsenosti majú. Čiastočným zdrojom informácií v tejto oblasti môžu byť rodičia. Pokiaľ je však dieťa schopné verbalizovať svoju skúsenosť, dôležitým zdrojom informácií bude aj **priamy rozhovor s dieťaťom**. Znalec by mal pritom rešpektovať skutočnosť, že dôkladné preskúmanie zážitkov dieťaťa si spravidla vyžaduje **viacero na seba nadväzujúcich rozhovorov** (Lobel 2014, s. 366-368).

Rozhovor s dieťaťom by mal byť zameraný na zistenie, či a akým spôsobom bolo dieťa vystavené domácemu násiliu (IPV alebo iným formám násilia), ako svojim zážitkom rozumie a ako sa s nimi vysporiadava (Jaffe et al. 2009, s. 176-179). **Kontinuum skúseností detí žijúcich v domácnosti, kde dochádza(lo) k IPV**, bolo uvedené na začiatku kapitoly 3 tejto štúdie.

Bezprostredné aj dlhodobé reakcie dieťaťa na IPV sú veľmi rôznorodé (pozri subkapitola 3.2). Dôležité je preskúmať **prítomnosť možných problémov** (vývinových, behaviorálnych, emocionálnych, kognitívnych, vzťahových, zdravotných), ale aj prítomnosť **možných pozitívnych zvládacích stratégií** a **ochranných faktorov** prispievajúcich k resiliencii dieťaťa, vrátane kvality vzťahu s viktimizovaným rodičom.

V subkapitole 3.4 bolo zdôraznené, že **pre deti sú ich zážitky IPV úzko prepojené s tým, že páchatelom je ich otec**. Preto je potrebné preskúmať aj to, ako deti vnímajú násilného rodiča v jeho rodičovskej role, ako sa k nemu vzťahujú a čím je ich správanie vo vzťahu motivované, aké sú ich želania a obavy súvisiace s formou postseparačnej starostlivosti. Osobitne dôležité je preskúmať, čím sú želania dieťaťa podmienené (Susser 2015, s. 167-168; Jaffe et al. 2009, s. 178-179).

5.4 Najlepší záujem dieťaťa v kontexte IPV

V záverečnej analýze by mali byť zodpovedané predovšetkým **otázky**:

- a) Odhalil podrobný rozhovor s rodičmi a s dieťaťom (a/alebo ďalšie dostupné zdroje informácií) nejaké znaky alebo indikátory fyzického, sexuálneho, emočného, ekonomického násilia alebo koercitívnej kontroly? Ak áno, je jeden z partnerov primárnym páchatelom a druhý obeťou? Ak áno, aké implikácie má táto skutočnosť?
- b) Ako sa IPV premieťa do kvality vzájomných interakcií rodičov?
- c) Aká je kvalita interakcií rodičov s dieťaťom v kontexte IPV? Aké sú rodičovské deficity násilníka?

- d) Ako je dieťa zasiahnuté IPV? Aké sú terapeutické potreby dieťaťa?
- e) Predstavuje násilník riziko pre bezpečie a blaho dieťaťa a/alebo druhého rodiča? Existujú dôvody na obmedzenie alebo monitorovanie prístupu násilného rodiča k dieťaťu alebo k druhému rodičovi? Sú s ohľadom na najlepší záujem dieťaťa potrebné aj iné opatrenia v postseparačnom období?

Cieľom posledného kroku procesu posudzovania IPV v kontexte poručníckych sporov je hľadať riešenia, ktoré znížia riziko postseparačného zneužívania, pokračujúcej koercitívnej kontroly alebo rodičovských praktík, ktoré ohrozujú bezpečie a blaho dieťaťa alebo bezpečie a blaho týraného rodiča. IPV je dôležitým faktorom pri určovaní adekvátnej podoby postseparačnej starostlivosti o dieťa. Odporúčania v tomto ohľade majú byť „šité na mieru“ pre každý konkrétny prípad tak, aby zohľadňovali najlepší záujem dieťaťa (Davis et al. 2015; Sussman 2008b, s. 403).

Posudzovatelia často čelia dileme, kde na jednej strane stojí právo na uchovanie vzťahovej väzby dieťaťa s rodičom a na druhej strane potreba zabezpečiť, aby obeť boli chránené (Godbout et al. 2015, s. 286). V tejto súvislosti Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „*Deti ako nepriame obeť domáceho násillia*“ (2006/C 325/15) podotýka, že: „Ustanovenia týkajúce sa práv dieťaťa sa v jednotlivých členských štátoch často riadia vzorom spoločného kooperatívneho rodičovstva a spoločnej zodpovednosti matky a otca za dieťa aj po rozchode, ako aj s tým spojenou perspektívou vlastného práva dieťaťa na styky s obidvomi rodičmi. V prípade domáceho násillia, kedy násilnícky rodič zväčša dlhodobejšie neustále porušoval práva partnerky a dieťaťa, prekročoval hranice a fyzicky a psychicky im ubližoval, však chýbajú akékoľvek predpoklady, ktoré si takéto právo na styk s dieťaťom pre oboch rodičov vyžaduje, a to: zodpovedné partnerstvo založené na vzájomnej úcte a s ním spojená schopnosť oddeľovať konflikty na partnerskej úrovni od rodičovskej úrovne. Preto musia byť viac než doteraz pri rozhodovaní o rodičovských právach zohľadňované aj aspekty ohrozenia typické pre domáce násillie, najmä vysoká pravdepodobnosť, že nebezpečenstvo násillností rozchodom ešte neskončilo. Ochrana a bezpečnosť žien a detí musia byť rozhodujúcimi aspektmi tohto rozhodnutia. Pri zvažovaní práv na ochranu a podporu žien, ochrany a najlepšieho záujmu dieťaťa a práv muža musí mať **ochrana pred násillím vždy prednosť pred právom na styk**“ (čl. 2.4.9) „Keď sa neberie ohľad na ohrozenie a týranie matky, môžu rozhodnutia o práve na styk a o zverení do výchovy nútiť ženy ešte aj po rozchode mať kontakt s partnerom, ktorý sa dopúšťal násillia, a viesť k ohrozeniu a zraneniu žien a detí“ (čl. 2.4.8.3).

Spoločná rodičovská starostlivosť (*co-parenting*) o dieťa v postseparačnom období je **vhodná** iba vtedy, **ak sú splnené** nasledujúce **podmienky** (Davis et al. 2015, s. 53-54):

- (1) **bezpečný výkon rodičovskej roly** – ide o taký rodičovský prístup k dieťaťu, ktorý: (a) neobsahuje násillie, hrozbu násillia a/alebo koercitívnu kontrolu, (b) je primeraný veku a úrovni

vývinu dieťaťa, (c) je zameraný na dieťa a poskytuje mu podporu, (d) je založený na zvládaní základných rodičovských zručností a (e) je v súlade so zavedenými pravidlami a očakávaniami,

- (2) **bezpečný vzťah medzi rodičmi** – ide o taký vzťah, ktorý: (a) neobsahuje násilie, hrozbu násilia a/alebo koercitívnu kontrolu, (b) je stabilný a predvídateľný, (c) je zameraný a reagujúci na potreby dieťaťa,
- (3) **spolupráca medzi rodičmi** – vyžaduje: (a) vzájomnú zodpovednosť a zdieľanú autoritu, (b) absenciu násilia, hrozieb násilia a/alebo koercitívnej kontroly, (c) ochotu brať do úvahy alternatívne názory, (d) kapacitu rozpoznávať a reagovať na potreby iného (emočnú zrelosť), (e) schopnosť kompromisu a dosiahnutia dohody v dôležitých otázkach,
- (4) **efektívna komunikácia medzi rodičmi** – teda taká, ktorá je: (a) otvorená a priama, (b) zdvorilá a obojsmerná, (c) konštruktívna (nie ubližujúca alebo poškodzujúca a viac než len zdieľanie informácií), (d) sústredená na dieťa,
- (5) **jasné hranice medzi partnerskými a rodičovskými rolami** – čo znamená, že: (a) rodičia sú schopní oddeľovať svoju rolu partnerov od roly rodičov a (b) hranice medzi partnerskými a rodičovskými rolami sú jasné a jednoznačné.

Vo všeobecnosti sa IPV považuje za kontraindikáciu spoločného rodičovstva (*co-parenting*) v postseparačnom období. Zatiaľ čo pre väčšinu rodín môžu byť prínosné edukačné programy a mediácia⁵⁵, v prípadoch zahrňajúcich IPV je potrebná **špecializovaná intervencia**, vrátane (1)

⁵⁵ Davis et al. 2015 (s. 48-49) uvádzajú, že **mediácia** ako metóda na riešenie nezhôd medzi rodičmi prichádza do úvahy iba: (1) ak je **bezpečná** – t. j. vo vzťahu medzi bývalými partnermi aktuálne nie je prítomné násilie, hrozba násilia alebo koercitívna kontrola, a ani žiaden z účastníkov netrpí následkami traumy z IPV (ako napr. PTSD, depresia), ktoré by sa mohli zhoršovať pri vystavení podnetom pripomínajúcim minulé traumatické zážitky vo vzťahu, (2) ak je účasť na nej **slobodná a dobrovoľná** – účasť na mediácii nemôže byť výsledkom nátlaku alebo zastrasovania, (3) ak je potenciálny účastník schopný robiť **autonómne rozhodnutia** bez obáv z odvetu, bez zastrasovania, nátlaku, manipulácie, (4) ak sú obaja rodičia ochotní a schopní pristupovať k druhému **čestne, férovo a rešpektovať** základné **pravidlá a dohody**. – IPV predstavuje potenciálnu **prekážku** pre aplikáciu **mediácie** v poručníckych sporoch. Mediácia predpokladá, že zvýšenie komunikácie je dobrým krokom pre rodičov aj pre deti. Avšak zvýšená komunikácia môže umožňovať násilníkovi, aby používal komunikáciu na zastrasovanie, ponižovanie, hanenie alebo zneužívanie obete alebo na tlačenie k zmiereniu. Nerovnováha moci nastolená prostredníctvom IPV vytvára podmienky pre neférové vyjednávanie. Kvôli strachu z odplaty, zastrasovaniu alebo nedostatku zručností vo vyjednávaní s násilníkom, môžu byť obeť manipulované k tomu, aby akceptovali rodičovskú dohodu o postseparačnej starostlivosti v takej podobe, ktorá môže ohrozovať ich bezpečie alebo bezpečie detí. Tieto riziká nie je možné sanovať, ak mediátori nemajú špeciálny výcvik týkajúci sa problematiky IPV a nie sú na problematiku adekvátne scitlivení (Zorza 2008b, s. 448; Greene et al. 2008, s. 846; Jaffe et al. 2009, s. 179; Beck et al. 2013, s. 743, 745, 751; Swanová et al. 2016, s. 95). Navyše mediátori majú často aj silnú predpojatosť (*bias*) v smere preferovania striedavej osobnej starostlivosti. Mediácia často vedie k tomu, že násilníci získavajú viac osobnej starostlivosti a menej supervidovaných vizitácií (Zorza 2008b). Ak sa v prípadoch s históriou IPV vôbec má aplikovať mediácia, odporúčajú sa jej bezpečné alternatívne podoby, ako je napr. **oddelené stretnutia**, nazývané aj „kyvadlová“ (*shuttle*) mediácia, pri ktorej účastníci nekomunikujú tvárou v tvár, nie sú v tej istej miestnosti, ale mediátor „pendluje“ medzi miestnosťami a sprostredkúva informácie (Walker 2009, s. 330; Beck et al. 2013; Swanová et al. 2016, s. 100). – Treba tiež

obmedzenia alebo odňatia práva na styk, (2) terapie násilníka a (3) podporných služieb pre deti (Jaffe et al. 2009, s. 179; Zorza 2008a, s. 161-162).

Obmedzenie alebo odňatie práva na styk. – Rodič, ktorému nie je dieťa zverené do výchovy, má právo osobne sa stykať s dieťaťom. Toto právo možno obmedziť alebo odňať, len ak existujú závažné dôvody. Násilie otca voči matke je takýmto dôvodom (hoci súdna prax sa toho bežne nepridržiava). Posudky znalcov preukazujúce, že také opatrenie je nevyhnutné v záujme fyzického a psychického zdravia dieťaťa, môžu súdu pomôcť pri rozhodovaní o obmedzení alebo zákaze styku s dieťaťom (Andruchová a Laňová 2009, s. 38). Kontakt otca s dieťaťom nesmie zasahovať do jeho potrieb súvisiacich so zotavením sa z negatívnych vplyvov IPV, pričom kľúčovým prvkom prispievajúcim k zotaveniu je posilňovanie pozitívneho vzťahu dieťaťa s matkou. V tomto ohľade je veľmi dôležité, aby matka bola v bezpečí, t. j. aby bola chránená pred pokračovaním IPV v postseparačnom období (Bancroft et al. 2012, s. 129-131; Jeffries 2016, s. 5; Hardesty et al. 2012, s. 326). Traumatizované deti potrebujú byť s rodičom, ktorý je schopný rozpoznať a uznať ich bolesť a byť im nablízku (Bancroft et al. 2012, s. 129-130). Aj v prípadoch, kedy IPV pominulo (neobjavuje sa v postseparačnom období), môže byť pre deti potrebná **časová pauza v kontakte** s násilníkom. Niektoré deti totiž IPV natoľko traumatizovalo, že akýkoľvek spúšťač spomienok na minulosť, tzv. flešbekov⁵⁶ (napr. kontakt s násilníkom, alebo prítomnosť oboch rodičov na rovnakom mieste) môže vyvolať výraznú úzkosť a distres (Jeffries 2016, s. 5). Nútenie dieťaťa podvoliť sa styku s odmietaným rodičom v sebe skrýva značné riziko reviktimizácie (Platt et al. 2016). **Ak bolo dieťa traumatizované**, potrebuje predovšetkým zaistenie bezpečia a spracovanie traumatických zážitkov, skôr než vôbec dôjde k obnoveniu kontaktu s pôvodcom ublíženia. Pokračujúce vystavovanie sa spúšťačom spomienok prispeje iba k rozvoju posttraumatickej stresovej poruchy (PTSD), teda bude posilňovať a nie eliminovať strach a odpor. Jedinci trpiaci PTSD totiž nie sú schopní vnímať neutrálne: buď je druhý vnímaný ako niekto, kto im poskytuje ochranu, alebo ako niekto, kto im spôsobuje ublíženie. Je takmer nemožné neutralizovať spúšťače traumatických spomienok bez toho, aby bola dieťaťu poskytnutá pomoc pri liečbe PTSD zo všetkých tráum, ktorým bolo vystavené. To zvyčajne vyžaduje prerušenie styku s odmietaným

poznámenáť, že **aj keď rodičia dospeli k dohode** o postseparačnej starostlivosti o deti **mimo mediácie**, v prípadoch, kde je podozrenie z IPV, je **potrebné preskúmať, či s „dohodou“ obeť nesúhlasila pod vnútorným alebo vonkajším nátlakom** (Susser 2015, s. 168).

⁵⁶ **Flešbek** doslova znamená retrospektívny záber. V psychológii označuje záblesk oživenia traumatickej skúsenosti. Spomienky na traumu obeť zakúšajú v podobe zmyslových útržkov udalosti, ako sú zrakové obrazy, čuchové, zvukové a pohybové vnemy a intenzívne vlny emócií. Flešbky nepodliehajú vôľovej kontrole, ale vynárajú sa automaticky pri strete s podnetmi, ktoré nejakým spôsobom pripomínajú zážitok pôvodnej traumy. Opätovné prežívanie traumatických udalostí počas flešbekov a s tým spojené opätovné vylučovanie stresových hormónov pamäťové stopy na traumu ešte väčšmi prehľbuje. Flešbky sú typickým príznakom posttraumatickej stresovej poruchy, ktorú charakterizuje striedanie sa období intruzívneho (t. j. vtieravého) pripomínania sa traumy s obdobiami popierania alebo znečítlivenia. Referencie na výskumy týkajúce sa zákonitostí fungovania traumatickej pamäte pozri v publikácii Karkoškovéj (2014, s. 72-74, 97-99).

rodičom počas trvania liečby (Walker a Shapiro 2010; Walker 2009, s. 273).⁵⁷

Kontakt pod dohľadom (*supervised visitation*). – Bancroft et al. (2012, s. 138-139, 215-217) uvádzajú, že kontakt pod dohľadom by mal byť azda považovaný za normu v prípadoch IPV, zvlášť prvý rok až dva po separácii, resp. do doby, pokiaľ nie sú splnené určité podmienky (zvlášť účasť a výrazný progres násilníka v terapii zameranej na jeho násilné správanie a postoje). Vo väčšine prípadov môže kontakt pod dohľadom adekvátne naplniť potrebu dieťaťa po vzťahu s otcom a zároveň eliminovať riziká kontaktu s ním. V prípadoch, kde je nízke riziko fyzického násillia voči matke alebo únosu dieťaťa, kontakt nemusí prebiehať v špecializovanom zariadení (*visitation center*), ale môže sa realizovať aj na iných miestach za prítomnosti profesionálneho supervízora. **Avšak supervidovaný kontakt sám osebe nie je zárukou emočného bezpečia a blaha dieťaťa.** Podstatné je to, či bol supervízor dôkladne vyškolený v problematike IPV, či pozná následky IPV na rodinné fungovanie a celý rad rizík spojených s rodičovstvom násilníkov, vrátane rafinovanej manipulácie a narušania hraníc, ku ktorým môže dochádzať. Poskytovanie profesionálneho dohľadu je náročná rola, vyžadujúca rozsiahle zručnosti, citlivosť a ostražitosť; násilníci sa totiž môžu pokúšať o skryté deštruktívne správanie aj počas supervidovaného kontaktu.⁵⁸ – Bancroft et al. (2012, s.217) odporúčajú odstupňovaný prístup k styku, čo znamená, že násilník, ktorý sa správa primerane a zodpovedne sa podrobuje terapii, sa postupne posúva smerom k normálnejšiemu kontaktu s dieťaťom (deťmi). Jednotlivé stupne zahŕňajú: (a) supervidovaný kontakt v špecializovanom zariadení, (b) kontakt v komunite supervidovaný vyškoleným odborníkom, (c) kontakt supervidovaný priateľmi alebo príbuznými, (d) kontakt bez dohľadu v trvaní 2-4 hodín, (e) celodenný kontakt bez dohľadu, (f) pobyt spojený s nocľahom. – Nocľah sa však odporúča, iba ak je splnených niekoľko podmienok: (a) k separácii došlo pred viac než dvomi rokmi; (b) dieťa má 10 alebo viac rokov, (c) násilník na základe znaleckého posudku nepredstavuje vážne riziko pre narušenie rodičovskej roly matky alebo pre zneužívanie detí; (d) násilník úspešne absolvuje alebo absolvoval terapiu a (e) dieťa si praje zostať na noc. Výnimka z prvých dvoch podmienok prichádza do úvahy v prípadoch, keď geografická vzdialenosť činí denné návštevy nepraktickými alebo pokiaľ bol násilník primárnou osobou, ktorá zabezpečovala starostlivosť o dieťa. – **Ku kontaktu s násilníkom nesmie byť dieťa nútené.** Deti, ktoré boli vystavené IPV, nemajú byť vedené k tomu, že nesmú spochybňovať správanie a autoritu násilníka a majú sa iba

⁵⁷ Lemon (2013, s. 225) uvádza, že ako znalkyňa vysvetľovala súdu napr. aj to, prečo – ak sa matka obáva násilníka, je celkom odôvodnené, ak sa **prest'ahuje** aj dve hodiny jazdy autom **d'aleko**, a nemala by byť nútená vrátiť sa späť do lokality, kde pôsobí otec, pretože by mohol mať častejší kontakt s dieťaťom.

⁵⁸ V praxi sa neraz stáva, že profesionáli prehliadajú zjavné i skryté formy násilného a manipulatívneho správania otcov a z rôznych dôvodov sa ich zastávajú, napr. kvôli vlastným predsudkom o rodičovstve, kvôli obave o ich vlastnú bezpečnosť v prípade, že sú vystavení zastrašovaniu (Farmer 2006) alebo azda aj kvôli korupcii. – Viacerí slovenskí psychológovia a psychiatri pracujúci s deťmi evidujú prípady, kedy organizácie (poverené súdom, aby dohliadali na realizáciu práva styku otca s dieťaťom) neboli bezpečným miestom pre deti, ale miestom ich ďalšej traumatizácie. Apelujú preto na potrebu špecializovaného školenia pracovníkov zabezpečujúcich supervidovaný kontakt ako aj na to, aby poverené organizácie boli personálne vybavené nielen sociálnymi pracovníkmi, ale aj psychológom.

bezmyšlienkovite riadiť jeho vzorom alebo inštrukciami. Vyžadovanie od detí, aby sa stretávali s násilníkom proti ich vôli, ich môže povzbudzovať k zaujatiu pasívneho postoja smerom k násilníkovi. Taktiež môže neúmyselne naznačovať, že spoločnosť násilné správanie akceptuje a nevníma ho ako niečo, čo má byť predmetom nápravy. Navyše, nútenie dieťaťa do kontaktu s násilníkom môže vraziť klin do vzťahu medzi matkou a dieťaťom, pretože dieťa ju bude viniť za emocionálnu ujmu, ktorú trpí počas stretnutí s otcom a môže sa cítiť opustené matkou, keď ho ona žiada, aby na stretnutie išlo (Bancroft et al. 2012, s. 215-218).

Podrobenie násilníka špecializovanému poradenstvu alebo terapii. – Podľa § 37 ods. 2 písm.

d) Zákona o rodine môže súd, ak je to potrebné v záujme maloletého dieťaťa, uložiť rodičovi povinnosť podrobiť sa sociálnemu poradenstvu alebo inému odbornému poradenstvu. V poručníckych sporoch s históriou IPV je nanajvýš žiaduce, aby sa násilník podrobil špecializovanému poradenskému alebo terapeutickému programu, ktorý je obsahovo zameraný na zvládanie hnevu, eliminovanie sexistických postojov a uplatňovania akéhokoľvek násillia (Shepard a Farrell 2015, s. 108; Walker 2009, s. 273). Budovanie silného vzťahu s otcom môže byť prínosné iba za predpokladu, že sa špecializovaného programu účastní a jeho napredovanie smerom k pozitívnej zmene je evidentné (Bancroft et al. 2012, s. 214, 218). Posudzovanie rodičovských schopností násilníka sa musí zamerať aj na to, ako je schopný naplňať špecifické potreby dieťaťa. Treba sa vystríhať takých povrchných hodnotení, pri ktorých je jednoduchá absencia násillia považovaná za „dostatočne dobrý“ stav. Posudzovanie rodičovskej roly násilníka má brať do úvahy predošlé poškodenie, ktoré spôsobil matke, dieťaťu, vzťahu dieťa-otec a vzťahu otec-matka. Ak má mať dieťa s násilným otcom po separácii kontakt, potom treba od otca **požadovať viac než len to, aby sa v čase stretnutí dostavil a nebol násilný** (Forssell 2016, s. 129, 142). Mať tieto požiadavky na otca má aj ďalšiu prednosť – a síce, že sa neočakáva od matky a od dieťaťa, aby „zmenili svoj uhol pohľadu“ alebo sa jednoducho zmierili s potenciálne nebezpečnými situáciami. Tvrdenie, že dieťa je (alebo sa aspoň cíti) zodpovedné za svoje vlastné blaho a za vzťah s jeho (násilným) rodičom, sa môže zdať absurdné, ale takéto tvrdenia sa v praxi vyskytujú. Existujú prípady, kedy dieťa bolo posúdené tak, že má „príliš negatívnu alebo čierno-bielu predstavu“ o svojom otcovi, a sociálne úrady alebo súdy preto požadovali pokračovanie kontaktu (proti vôli dieťaťa), aby zmenili postoj dieťaťa k otcovi. Omnoho rozumnejšie by však bolo uprednostniť ochranu obetí pred násillím a požadovať po násilníkovi, aby prijal zodpovednosť za následky svojho konania, než žiadať, aby sa deti so situáciou vyrovnali (Forssell 2016, s. 148). Ak je kontakt s otcom založený na predpoklade, že matka a dieťa majú hlavnú zodpovednosť za zachovanie (alebo vytvorenie) vzťahu s ním, potom sú implicitne robení zodpovednými za následky násillia. Otázkou nie je, či dieťa má alebo nemá mať kontakt s násilným otcom – ale kedy, v akých formách a za akých podmienok má ku kontaktu dochádzať? Zodpovednosť treba umiestniť na dospelého – predovšetkým na násilníka – a zásadou rozhodovania v týchto prípadoch by malo byť radšej bezpečie než ľútosť (*better safe than sorry*) (Forssell 2016, s. 149).

Podporné služby pre obeť. – Hlavným cieľom, ktorý by mal byť neustále na zreteli, pokiaľ ide o deti, je ich emocionálne zotavenie, rozvoj ich schopnosti netolerovať zneužívanie, rozvoj ich analytických schopností, ktoré im umožnia vyhýbať sa negatívnemu vplyvu násilníka na ich vnímanie a hodnoty. Za týmto účelom sa odporúča jednak individuálna terapeutická starostlivosť, jednak skupinová forma terapie (určená pre deti so zážitkami IPV). Terapia by mala byť zabezpečovaná odborníkom, ktorý je špeciálne vyškolený v problematike IPV (Bancroft et al. 2012, s. 219; Walker 2009, s. 273). Výskumníci zistili, že deťom sa v terapii darí lepšie, ak súbežne s nimi matka absolvuje individuálne poradenstvo a spoločnú terapiu matka-dieťa, v ktorej sú matky posilňované v tom, aby rozprávali so svojimi deťmi o IPV a zaoberali sa obavami, ktoré deti v tejto súvislosti majú (DeBoard-Lucas a Grych 2011, s. 161). Progres v zotavovaní sa detí z vystavenia IPV (a zo separácie rodičov) by mal byť monitorovaný súbežne s tým, ako otec postupuje nižšie v stupňoch dohľadu nad kontaktom. Ak sa u dieťaťa vyskytnú akékoľvek problémy, malo by sa skúmať, či nesúvisia s plánom stretnutí s otcom, a v prípade potreby by v tomto ohľade mali byť prijaté náležité úpravy (Bancroft et al. 2012, s. 219).

ZÁVER

Zahraničné výskumy ukazujú, že čím je skúmanie podozrení z domáceho násillia dôkladnejšie, tým väčšie percento podozrení sa ukáže ako podložených (Bancroft et al. 2012, s. 120). Naopak, povrchné skúmanie vedie k sekundárnej viktimizácii žien a detí, ktoré boli vystavené domácemu násilliu. Dôkladné skúmanie však predpokladá dôkladné vedomosti o predmetnej problematike. Prvoradou výzvou je preto systematické **špecializované vzdelávanie** dotknutých profesií (predovšetkým súdnych znalcov a sudcov). Pokiaľ znalci takéto špecializované vzdelávanie nemajú, mali by sa prípadu vzdať, alebo ho konzultovať s profesionálmi, ktorí sa problematike venujú (Martindale et al. 2006, s. 17; Pepiton et al. 2014, s. 84) či už na poli vedy, výskumu a vzdelávania, v poradenskej praxi v špecializovaných zariadeniach poskytujúcich pomoc obetiam násillia alebo v psychoterapeutickej praxi, zameranej na pomoc jedincom, ktorí zažili traumy interpersonálneho charakteru.

Vzhladom na rozsah vedomostí potrebných na adekvátne porozumenie problematike domáceho násillia, ako i vzhladom na to, že vo vedeckom svete (ktorého primárnym jazykom je angličtina) je táto problematika predmetom masívneho, kontinuálneho a multidisciplinárneho výskumu, je žiaduce, aby sa slovenská **klasifikácia znaleckých odborov a odvetví** rozšírila o nové odbory a odvetvia, najmä: (a) odvetvie *Psychológia domáceho násillia a násillia na ženách* v odbore *Psychológia*, (b) odvetvie *Det'ská a dorastová psychiatria* v odbore *Zdravotníctvo a farmácia*, (c) odvetvie *Forenzná sociálna práca* v odbore *Sociálna práca*. – V tak delikátnych a komplikovaných sporoch, ako sú poručnícke spory, v ktorých sa objavujú podozrenia z domáceho násillia, je nanajvýš žiaduce zaviesť do praxe **multidisciplinárne posudzovanie** predmetných podozrení **podľa jednotného protokolu**, vyžadujúceho systematický prístup k zisťovaniu a vyhodnocovaniu informácií, dôležitých pre správne posúdenie predmetných káz. **Základné otázky**, na ktoré by mali znalecké posudky (vyhotovované v poručníckych sporoch obsahujúcich podozrenia z domáceho násillia) odpovedať, sú uvedené na začiatku subkapitoly 5.4 tejto štúdie. Tieto otázky by mali byť znalcom aj zadávané zo strany kompetentných orgánov.

Zahraničné výskumy i slovenská aplikačná prax ukazujú, že ak súdnoznalecké posudky vyhotovujú jednotlivci – riziko, že proces posudzovania je ovplyvnený predsudkami a neadekvátnymi postupmi, je značne vysoké. Pokiaľ nebude proces posudzovania poručníckych káz zahŕňajúcich problematiku domáceho násillia multidisciplinárny a znalci nebudú v predmetnej problematike kontinuálne školení, je potrebné zaviesť mechanizmus pravidelného, nezávislého a interdisciplinárneho **kontrolovania kvality** predmetných súdnoznaleckých posudkov (Ireland 2012, s. 32-33; Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násillie 2016).

Osobitným problémom je aj **nedostatok kvalitných špecializovaných služieb**, ktoré by mali byť súčasťou intervencií zacielených na ochranu bezpečia a blaha dieťaťa (Jaffe et al. 2009, s. 184).

Ide najmä o nedostatok profesionálov, ktorí by disponovali adekvátnymi vedomosťami a zručnosťami, potrebnými pre zamedzenie tomu, aby bol supervidovaný styk príležitosťou pre pokračujúce traumatizovanie obetí IPV, tak dieťaťa ako i matky. Je tiež otázne, či by na účely zabezpečenia nezávislého hodnotenia priebehu supervidovaných stretnutí nebolo žiaduce zaviesť do praxe povinnosť tieto stretnutia zaznamenávať na kameru. V prípade sporných správ (o priebehu a výsledku supervidovaných stretnutí) predkladaných súdom by skupina znalcov, resp. klinických pracovníkov, ktorí v každodennej praxi vyšetrujú a liečia traumatizované deti, mohla podať súdu nezávislé hodnotenie predmetných záznamov supervidovaných stretnutí. – V praxi je tiež akútny nedostatok klinických psychológov, psychiatrov a psychoterapeutov, špecializujúcich sa na prácu s deťmi. – Rovnako chýbajú aj špecialisti na zabezpečovanie terapeutických programov pre jedincov, ktorí sa dopúšťali alebo dopúšťajú domáceho násillia.

Napokon s ohľadom na skutočnosť, že poručnícke spory, v ktorých zaznievajú podozrenia či obvinenia z domáceho násillia, sú neraz aj niekoľko rokov sa vlečúcimi spormi, je otázne, či by súdni znalci špecializovaní na predmetnú problematiku nemali byť stálymi zamestnancami súdov. Fakt, že súdnoznalecká prax sa v našich podmienkach vykonáva ako vedľajšia činnosť popri inej práci na plný úväzok, potenciálne prispieva nielen k časovým prieťahom, ale aj k povrchnému posudzovaniu týchto delikátnych prípadov.

Kiež je nelichotivý stav aktuálneho znaleckého posudzovania domáceho násillia v kontexte poručníckych sporov motiváciou k naštartovaniu systémových zmien, ktoré budú v najlepšom záujme dotknutých detí.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- ABBOTT, J., JOHNSON, R., KOZIOL-McLAIN, J. a LOWENSTEIN, S. R. (1995). Domestic violence against women: Incidence and prevalence in an emergency department population. *JAMA*, 273(22), 1763-1767.
- ACKERMAN, M. J. a GOULD, J. W. 2015. Child Custody and Access. In: Cutler, B.L. a Zapf, P.A. (eds.). (2015). *APA handbook of forensic psychology, Vol. 1: Individual and situational influences in criminal and civil contexts. APA handbooks in psychology*. Washington, DC, US: American Psychological Association, s. 425-469.
- ALBERTA JUSTICE AND SOLICITOR GENERAL, ALBERTA CROWN PROSECUTION SERVICE (2014). *A Domestic Violence Handbook For Police Services and Crown Prosecutors in Alberta*. Edmonton, Alberta: Alberta Justice Communications, ISBN 0-7785-4152-5.
- AMADO, B. G., ARCE, R., FARIÑA, F. a VILARIÑO, M. (2016). Criteria-Based Content Analysis (CBCA) reality criteria in adults: A meta-analytic review. *International Journal of Clinical and Health Psychology* 16(2): 201-210.
- AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION (APA). (1996). *Report of the APA Presidential Task Force on Violence and the Family*. Washington: APA.
- ANDERSON, K. L. (2009). Book Review: A Typology of Domestic Violence: Intimate Terrorism, Violent Resistance, and Situational Couple Violence. *Contemporary Sociology: A Journal of Reviews*, 38(6), 532-533.
- ANDERSON, M. A., GILLIG, P. M., SITAKER, M., McCLOSKEY, K., MALLOY, K. a GRIGSBY, N. (2003). Why Doesn't She Just Leave?: A Descriptive Study of Victim Reported Impediments to Her Safety. *Journal of Family Violence*, 18 (3), 151-155.
- ANDRUCHOVÁ, J. a L'ALOVÁ, J. (2009). *Manuál činností sociálnych pracovníkov k problematike sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, ISBN 978-80-89271-59-7, 165 s.
- ANSARA, D. L. a HINDIN, M. J. (2011). Psychosocial consequences of intimate partner violence for women and men in Canada. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(8), 1628-1645.
- AUSTIN, W.G., FIELDSTONE, L. a PRUETT, M.K. (2013). Bench Book for Assessing Parental Gatekeeping in Parenting Disputes: Understanding the Dynamics of Gate Closing and Opening for the Best Interests of Children. *Journal of Child Custody*, 10(1), 1-16.
- AUSTIN, W.G., PRUETT, M. K., KIRKPATRICK, H. D., FLENS, J. R. a GOULD, J. W. (2013). Parental gatekeeping and child custody/child access evaluation: Part I: Conceptual framework, research and application. *Association of Family and Conciliation Courts*, 51, 485-501.
- BAČOVÁ, V. (2009). *Súčasný smery v psychológii*. Bratislava: VEDA.
- BAGATTINI, A. (2014). Child Well-Being: A Philosophical Perspective. In: BEN-ARIEH, A. CASAS, F., FRØNES, I. a KORBIN, J. E. (eds.) 2014. *Handbook of Child Well-Being: Theories, Methods and Policies in Global Perspective*. Dordrecht: Springer, ISBN 978-90-481-9063-8, s.163-186.
- BANCROFT, L., SILVERMAN, J.G. a RITCHIE, D. (2012). *The batterer as parent: addressing the impact of domestic violence on family dynamics* (2nd ed.) Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-7205-5.
- BECK, C. J., ANDERSON, E. R., O'HARA, K. L. a BENJAMIN, G. A. H. (2013). Patterns of intimate partner violence in a large, epidemiological sample of divorcing couples. *Journal of Family Psychology*, 27(5), 743-753.
- BELL, M. E., CATTANEO, L. B., GOODMAN, L. A. a DUTTON, M. A. (2008). Assessing the risk of future psychological abuse: Predicting the accuracy of battered women's predictions. *Journal of Family Violence*, 23 (2), 69-80.
- BENT-GOODLEY, T. B., RICE II, J., WILLIAMS, O. J. a POPE, M. (2011). Treatment for perpetrators of domestic violence. In: M. P. Koss, J. W. White, a A. E. Kazdin (eds.) *Violence Against Women and Children, Vol 2: Navigating Solutions*. Washington, DC, US: American Psychological Association, s. 199-213.

- BIRNBAUM, R. (2006). Rendering children invisible: The forces at play during separation and divorce in the context of family violence. In R. Alaggia a C. Vine (Eds.), *Cruel but not unusual: Violence in the Canadian family* (pp. 267–324). Waterloo: Wilfred Laurier.
- BLAŠKOVIČ, K. (2011). *Pacta sunt servanda a prostriedky jeho vynútenia. Medzinárodné zmluvy ako prostriedok globalizácie práva v 21. storočí*. Právnická fakulta TU v Trnave. Trnava.
- BOGAT, G. A., LEVENDOSKY, A. A., VON EYE, A. a DAVIDSON II, W. S. (2011). Effects of intimate partner violence on the attachment relationship between mother and child: data from a longitudinal study beginning during pregnancy. In: S. A. Graham-Bermann a A.A. Levendosky. *How Intimate Partner Violence Affects Children: Developmental Research, Case Studies, and Evidence-Based Intervention*. American Psychological Association, 2011, <http://dx.doi.org/10.1037/12322-002>, s.19-46.
- BOWLES, J. J., CHRISTIAN, K. K., DREW, M. B. a YETTER, K. L. (2008). *A judicial guide to child safety in custody cases*. Reno, NV: National Council of Juvenile and Family Court Judges. Dostupné na: <http://www.ncjfcj.org/resource-library/publications/judicial-guide-child-safety-custody-cases>)
- BROWNRIDGE, D. (2006). Violence against women post-separation. *Aggression and Violent Behaviour*, 11(5), 514–530.
- BROWNRIDGE, D., CHAN, K., HIEBERT-MURPHY, D., RISTOCK, J., TIWARI, A., LEUNG, W., et al. (2008). The elevated risk for non-lethal postseparation violence in Canada: a comparison of separated, divorced and married women. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(1), 117–135.
- CALLAGHAN, J. E. M., ALEXANDER, J. H., SIXSMITH, J. a FELLIN, L. C. (2015). “Beyond ‘Witnessing’: Children’s Experiences of Coercive Control in Domestic Violence and Abuse.” *Journal of Interpersonal Violence*, Epub 2015 Dec 10, 1–31, *Doi* 10.1177/0886260515618946.
- CATER, Ā. a FORSELL, A. M. (2014). Descriptions of fathers’ care by children exposed to intimate partner violence (IPV) – relative neglect and children’s needs. *Child & Family Social Work* 19(2), 185–193.
- CATER, Ā.K. a SJÖGREN, J. (2016). Children Exposed to Intimate Partner Violence Describe Their Experiences: A Typology-Based Qualitative Analysis. *Child and Adolescent Social Work Journal*. (Published online 02 March 2016). DOI 10.1007/s10560-016-0443-7.
- CATER, Ā.K., MILLER-GRAFF, L. E., HOWELL, K. H. a GRAHAM-BERMANN, S. A. (2015). Childhood exposure to intimate partner violence (IPV) and adult health: Age, gender and violence characteristics. *Journal of Family Violence*, 30, 875–886. doi:10.1007/s10896-015-9703-0.
- CATTANEO, L. B., BELL, M. E., GOODMAN, L. A. a DUTTON, M. A. (2007). Intimate partner violence victims’ accuracy in assessing their risk of re-abuse. *Journal of Family Violence*, 22 (6), 429-440.
- CONNER, D. H. (2011). Back to the drawing board: Barriers to joint decision-making in custody cases involving intimate partner violence. *Duke Journal of Gender Law & Policy*, 18, 223.
- ČÍRTKOVÁ, L. (2004). *Forezní psychologie*. Plzeň: Vyd. Aleš Čeněk.
- ČÍRTKOVÁ, L. (2008). *Moderní psychologie pro právníky: Domáci násilí, stalking, predikce násilí*. Praha: Grada Publishing, a.s., ISBN 978-80-247-6886-1.
- ČÍRTKOVÁ, L. (2015). Forezně psychologické poznatky k domácemu násilí. In: *Justícia a ochrana poškodených*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, s. 203-222. Dostupné na: http://www.ja-sr.sk/files/E-KNIHA%20Just%C3%ADcia%20a%20ochrana%20po%C5%A1koden%C3%BDch_SK.pdf
- ČÍRTKOVÁ, L. (2016). *Přepis VSV ze dne 4. října 2016: „Problematika sexuálního násilí v České republice“*. Praha: Senát parlamentu ČR.
- DALLAM, S.J. a SILBERG, J. L. (2014). Six Myths That Place Children at Risk During Custody Disputes. *Family & Intimate Partner Violence Quarterly*, 7(1), 65-88.
- DALTON, C., DROZD, L. a WONG, F. (2006). *Navigating custody and visitation evaluations in cases with domestic violence: A judge’s guide* (Rev. Ed.). Reno, NV: National Council of Juvenile & Family Court Judges. Dostupné na: <https://www.afccnet.org/portals/0/publicdocuments/professionalresources/benchguide.pdf>
- DAVIS, G. (2015). A Approach to Domestic Abuse–Informed Child Custody Decision Making in Family Law Cases. *Family Court Review* 53(4), 565–577.

- DAVIS, G., FREDERICK, L. a VER STEEGH, N. (2015). *Practice guides for family court decision-making in domestic abuse-related child custody matters*. Minneapolis, MN: Battered women's justice project.
- DEBOARD-LUCAS, R.L. a GRYCH, J. H. (2011). The effects of intimate partner violence on school-age children. In: S. A. Graham-Bermann a A. A. Levendosky. 2011. *How Intimate Partner Violence Affects Children: Developmental Research, Case Studies, and Evidence-Based Intervention*. American Psychological Association, 2011. <http://dx.doi.org/10.1037/12322-008>
- DEMPSEY, M.M. (2004). *The Use of Expert Witness Testimony in the Prosecution of Domestic Violence*. London: The Crown Prosecution Service.
- DESET, M. (2008). Prevencia domáceho násilia inštitútom vykázania. *Bulletin slovenskej advokácie*, 14 (7–8), 27-33.
- DESET, M. (2009). Domáce násilie. In: *Teoretické úvahy o práve*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta.
- DESET, M. (2010). Právne prostriedky riešenia domáceho násilia In: *Obete kriminality*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Eurokódex, s. 140-144.
- DiFONZO, J. H., PEZZUTI, K., GULIANO, N. a RIVKIN, D. (2013). Joint Custody Laws and Policies in the Fifty States: A Summary Memorandum. *AFCC eNEWS*, 8(2), dostupné na: <http://www.masslegalservices.org/content/joint-custody-laws-and-policies-fifty-states-summary-memorandum>
- DOBROVODSKÝ, R. (2009). K inštitútu vykázania násilníckej osoby z obydliá a k iným zmenám pri ochrane obetí násilia páchaného v rodine. *Justičná revue*, 61(1), 138-148.
- DOBROVODSKÝ, R. (2010). K novým legislatívnym zmenám v ochrane obetí domáceho násilia. *Justičná revue*, 62(1), 23-31.
- DOBROVODSKÝ, R. (2014). Internacionalizácia a europeizácia rodinného práva. In: Lazar, J. et al.: *Občianske právo hmotné. 1 diel*. Bratislava: Iuris Libri, s. 232-284.
- DOBROVODSKÝ, R. (2015a). Procesné a hmotnoprávne predpoklady slovenského občianskeho práva k ratifikácii Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a o boji proti nemu. In: *Psychológ medzi právnikmi*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, s. 136-167.
- DOBROVODSKÝ, R. (2015b). K postupom súdov pri výkone rozhodnutí vo veci maloletých. *Súkromné právo* 1(6-7), 33-46.
- DOBROVODSKÝ, R. (2015c). K aktuálnym výzvam slovenskej praxe ochrany práv detí po ratifikácii Opčného protokolu k dohovoru o právach dieťaťa o procedúre oznámení (sťažností). 1. časť *Súkromné právo* 1(2)) 30-35.
- DOBROVODSKÝ, R. (2015d). K aktuálnym výzvam slovenskej praxe ochrany práv detí po ratifikácii Opčného protokolu k dohovoru o právach dieťaťa o procedúre oznámení (sťažností). 2. časť *Súkromné právo* 1(3)) 8-17.
- DOBROVODSKÝ, R. (2016a). Ambície rodinnoprávnej úpravy platnej od 1.1. 2016. *Sociálna prevencia : deti, mládež a niektoré nežiaduce sociálne a sociálnopatologické javy*, 11(1), s. 4-6.
- DOBROVODSKÝ, R. (2016b). K prevenčnej a sanačnej funkcii rodinnoprávnej úpravy od 1. 1. 2016. *Sociálna prevencia : deti, mládež a niektoré nežiaduce sociálne a sociálnopatologické javy*, 11(2), 2-8.
- Dohovor o predchádzaní násiliu na ženách a domácomu násiliu a boji proti nemu*. Istanbul, 11. mája 2011.
- DOYNE, S., BOWERMASTER, J., MELOY, J., DUTTON, D., JAFFE, P., TEMKO, S., et al. (1999). Custody disputes involving domestic violence: making children's needs a priority. *Juvenile and Family Court Journal*, 50(2), 1–12.
- DOYNE, S., BOWERMASTER, J., MELOY, J., DUTTON, D., JAFFE, P., TEMKO, S., et al. (1999). Custody disputes involving domestic violence: making children's needs a priority. *Juvenile and Family Court Journal*, 50(2), 1–12.
- DUTTON, M.A., OSTHOFF, S. a DICHTER, M. (2011). *Update of the 'Battered Woman Syndrome' Critique*. Harrisburg, PA: National Resource Center on Domestic Violence.
- EDLESON, J. L., ELLERTON, A. L., SEAGREN, E. A., KIRCHBERG, S. L., SCHMIDT, S. O. a AMBROSE, A. T. (2007). Assessing child exposure to domestic violence. *Children and Youth Services Review*, 29, 961–971.

- EDLESON, J. L., SHIN, N. a ARMENDARIZ, K. K. J. (2008). Measuring children's exposure to domestic violence: The development and testing of the Child Exposure to Domestic Violence (CEDV) Scale, *Children and Youth Services Review* (2008), doi:10.1016/j.chilgyouth.2007.11.006
- EL MOEZ, A.K., ELSYED, M., YOUSEF, I., ELDEEN, A.W. a ELLITHY, W. (2014). Psychosocial characteristic of female victims of domestic violence. *Egyptian Journal of Psychiatry* 2014, 35(2):105–113
- ELLIS, D. a STUCKLESS, N. (1996). *Mediating and negotiating marital conflicts*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- ELLIS, D. a STUCKLESS, N. (2006). Separation, domestic violence, and divorce mediation. *Conflict Resolution Quarterly*, 23(4), 461-485.
- ELROD, L. (2002). Reforming the system to protect children in high conflict custody cases. *William Mitchell Law Review*, 28(2), 495–551.
- EMERY, R., OTTO, R., a O'DONOHUE, W. (2005). A critical assessment of child custody evaluations: Limited science and a flawed system. *Psychological Science in the Public Interest*, 6(1), 1-29.
- ERIKSSON, M., BRUNO, L. a NÄSMAN, E. (2013). *Domestic Violence, Family Law and School: Children's Right to Participation, Protection and Provision*. Hampshire: Palgrave Macmillan UK, ISBN 978-1-137-28305-4 (eBook).
- FALLER, K. C. (2007) *Interviewing Children about Sexual Abuse: Controversies and Best Practice*. New York : Oxford University Press.
- FANETTI, M., O'DONOHUE, W., HAPPEL, R. F. a DALY, K. (2015). *Forensic Child Psychology: Working in the Courts and Clinic*. Hoboken, New Jersey: JohnWiley & Sons, Inc., ISBN 978-1-118-41958-8 (ePDF)
- FARMER, E. (2006). Using research to Develop Practice in Child Protection and Child Care. In: C. Humphreys a N. Stanley (eds.) *Domestic Violence and child protection*. London: Jessica Kingsley Publishers, s. 124-136.
- FERRARO, K J. a BUSCH-ARMENDARIZ, N. B. 2011. *The Use of Expert Testimony on Intimate Partner Violence*. Harrisburg, PA : National Resource Center on Domestic Violence.
- FISHER J. a OGDEN, P. (2007). Sensorimotor psychotherapy. In: COURTOIS, C.A. a FORD, J.D. eds. *Treating Complex Post-traumatic Disorders*. New York: Guilford Press, s. 312–328.
- FLAQUER, L. (2014). Family-Related Factors Influencing Child Well-Being. In: BEN-ARIEH, A. CASAS, F., FRØNES, I. a KORBIN, J. E. (eds.) 2014. *Handbook of Child Well-Being: Theories, Methods and Policies in Global Perspective*. Dordrecht: Springer, ISBN 978-90-481-9063-8, s.2229-2255.
- FORSSELL, A. (2016). Better safe than sorry? Quantitative and qualitative aspects of child-father relationships after parental separation in cases involving intimate partner violence. Örebro, Sweden: School of Law, Psychology and Social Work, Örebro University. ISBN 978-91-7529-134-5, 204 s.
- FORSSELL, A. M. a CATER, Å. (2015). Patterns in Child–Father Contact after Parental Separation in a Sample of Child Witnesses to Intimate Partner Violence. *Journal of Family Violence* (2015) 30:339–349
- FREYD, J. a BIRRELL, P. (2013). *Blind to betrayal : Why we fool ourselves we aren't being fooled*. New Jersey: Wiley & Sons, Inc.
- FRYE, V., MANGANELLO, J., CAMPBELL, J. C., WALTON-MOSS, B. a WILT, S. (2006). The Distribution of and Factors Associated With Intimate Terrorism and Situational Couple Violence Among a Population-Based Sample of Urban Women in the United States. *Journal of Interpersonal Violence* 21:10 1286-1313.
- FUHRMANN, G. S. W. a ZIBBELL, R. A. (2012). *Evaluation for Child Custody*. New York: Oxford University Press, Inc., ISBN: 978-0-19-532951-3.
- GEŠKOVÁ, K. (2013). Nesporový charakter personálnej exekúcie. *Zo súdnej praxe* 2013(3), 102-103.
- GODBOUT, E., PARENT, C., SAINT-JACQUES, M.C. (2015). Positions Taken by Judges and Custody Experts on Issues Relating to the Best Interests of Children in Custody Disputes in Québec. *International Journal of Law, Policy and The Family*, 29, 272–300.
- GOLDSTEIN, M.L. (2014). Child Custody Evaluations. In: S.J. Morewitz and M.L. Goldstein (eds.), *Handbook of Forensic Sociology and Psychology*. New York: Springer Science+Business Media 2014, s.305-321.

- GOLDSTEIN, M.L. (Ed.) (2016). *Handbook of Child Custody*. New York: Springer, ISBN 978-3-319-13942-5.
- GONDOLF, E. W. a FISHER, E. R. (1988). *Battered women as survivors: An alternative to treating learned helplessness*. Lexington, MA: Lexington Books.
- GOODMAN, L., DUTTON, M. A., WEINFURT, K. a COOK, S. (2003). The Intimate Partner Violence Strategies Index: Development and application. *Violence Against Women*, 9, 163 – 186.
- GRAHAM-BERMANN, S. A., GRUBER, G., HOWELL, K. H. a GIRZ, L. (2009). Factors discriminating among profiles of resilience and psychopathology in children exposed to intimate partner violence (IPV). *Child Abuse & Neglect*, 33(9), 648–660.
- GRAHAM-BERMANN, S. A., LYNCH, S., BANYARD, V., DeVOE, E. R. a HALABU, H. (2007). Community-Based Intervention for Children Exposed to Intimate Partner Violence: An Efficacy Trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 75(2) 199–209.
- GRAHAM-KEVAN, N. a ARCHER, J. (2003). Intimate terrorism and common couple violence: A test of Johnson's predictions in four British samples. *Journal of Interpersonal Violence*, 18(11), 1247-1270.
- GREENE, S.M., SULLIVAN, K. a ANDERSON, E. R. (2008). Divorce and Custody. In: MICHEL HERSEN a ALAN M. GROSS (eds.) 2008. *Handbook of Clinical Psychology. Volume 2 Children and Adolescents*. New Jersey: JohnWiley & Sons, Inc., ISBN 978-0-471-94678-6, s. 833-855.
- GULLIVER, P. a FANSLOW, J. L. (2015). The Johnson typologies of intimate partner violence: an investigation of their representation in a general population of New Zealand women. *Journal of Child Custody*, 12(1), 25-46.
- HAMBY, S. (2014). *Battered Women's Protective Strategies: Stronger Than You Know*. New York: Oxford University Press.
- HAMRANOVÁ D. (2016). Prevencia domáceho násillia v zmysle návrhov de lege ferenda. In: K. Debnáriková, (Ed.) *Nenásillie o násillí - Hovoríme o právach*. Nitra: Združenie STORM, Budúcnosť, n.o., ISBN 978-80-970667-4-1, s.104-11.1
- HANS, J. D., HARDESTY, J. L., HASELSCHWERDT, M. L. a FREY, L. M. (2014). The Effects of Domestic Violence Allegations on Custody Evaluators' Recommendations. *Journal of Family Psychology* 28 (2014): 957–66.
- HARDESTY, J. L., HANS, J. D., HASELSCHWERDT, M. L., KHAW, L. a CROSSMAN, K. A. (2015). The Influence of Divorcing Mothers' Demeanor on Custody Evaluators' Assessment of Their Domestic Violence Allegations. *Journal of Child Custody*, 12:47–70.
- HARDESTY, J. L., RAFFAELLI, M., KHAW, L., MITCHELL, E. T., HASELSCHWERDT, M. L. a CROSSMAN, K. A. (2012). An Integrative Theoretical Model of Intimate Partner Violence, Coparenting After Separation, and Maternal and Child Well-Being. *Journal of Family Theory & Review* 4: 318–331.
- HART, A. S. (2011). Child Safety in Australian Family Law: Responsibilities and Challenges for Social Science Experts in Domestic Violence Cases. *Australian Psychologist* 46 (2011): 31–40.
- HAYES BE (2012) Abusive men's indirect control of their partner during the process of separation. *Journal of Family Violence* 27: 333–344.
- HECKERT, D. A. a GONDOLF, E. W. (2004). Battered women's perceptions of risk versus risk factors and instruments in predicting repeat reassault. *Journal of Interpersonal Violence*, 19 (7), 778-800.
- HERETIK, A. (2014). *Posudzovanie vierohodnosti u detí a dospelých*. Kurz forenznej psychológie FF MU Brno. Dostupné na: https://is.muni.cz/el/1421/podzim2014/PSF_A1/um/FP_kurz_Brno_vierohodnost_2014.txt
- HESTER, M. (2011). The Three Planet Model: Towards an Understanding of Contradictions in Approaches to Women and Children's Safety in Contexts of Domestic Violence. *British Journal of Social Work* 41(5):837-853.
- HOLDEN, G. W. (2003). Children exposed to domestic violence and child abuse: Terminology and taxonomy. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6, 151–160. doi:10.1023/A:1024906315255
- HOME OFFICE. (2015). *Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship: Statutory Guidance Framework*. London: Home Office, 2015. Dostupné na: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/482528/Controlling_or_coercive_behaviour_-_statutory_guidance.pdf

- HOTTON, T. (2001). *Spousal violence after marital separation* (Juristat Catalogue No. 85-002-XIE). Retrieved from: <http://publications.gc.ca/Collection-R/Statcan/85-002-XIE/0070185-002-XIE.pdf>
- HOWARTH, E., STIMPSON, L., BARRAN, D. a ROBINSON, A. (2009) *Safety in Numbers. A Multi-site Evaluation of Independent Domestic Violence Advisor Services*. London: The Hestia Fund and The Henry Smith Charity.
- HOWELL, K. H. a GRAHAM-BERMANN, S. A. (2011). The multiple impacts of intimate partner violence on preschool children. In: S. A. Graham-Bermann a A.A. Levendosky. *How Intimate Partner Violence Affects Children: Developmental Research, Case Studies, and Evidence-Based Intervention*. American Psychological Association, 2011, <http://dx.doi.org/10.1037/12322-002>, s.87-107.
- IRELAND, J. L. (2012). *Evaluating Expert Witness Psychological Reports: Exploring Quality*. University of Central Lancashire. Dostupné na: <http://www.ccats.org.uk/images/Expert%20Witness.pdf>
- JAFFE, P. G., CROOKS, C. V. a POISSON, S. E. (2003). Common misconceptions in addressing domestic violence in child custody disputes. *Juvenile and Family Court Journal*, 54(4), 57–67.
- JAFFE, P., CROOKS, C. V. a BALA, N. (2008). Domestic violence and child custody disputes: The need for a new framework for the family court. In J. Ursel, L. M. Tutty a J. Lemaistre (Eds.), *What's law got to do with it? The law, specialized courts and domestic violence in Canada* (pp. 254–271). Toronto: Cormorant Books.
- JAFFE, P.G., CROOKS, C. V. a BALA, N. (2009). A Framework for Addressing Allegations of Domestic Violence in Child Custody Disputes. *Journal of Child Custody*, 6:169–188.
- JANKUV, J., LANTAJOVÁ, D. et al. (2011). *Medzinárodné zmluvné právo a jeho interakcia s právnym poriadkom Slovenskej republiky*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- JEFFRIES, S. (2016) In the Best Interests of the Abuser: Coercive Control, Child Custody Proceedings and the “Expert” Assessments That Guide Judicial Determinations. *Laws* 5(14), doi:10.3390/laws5010014.
- JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. et al. (2012). *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges.
- JOHNSON, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and Family*, 57(2), 283-294.
- JOHNSON, M. P. (2000). Conflict and control: Images of symmetry and asymmetry in domestic violence. In A. C. C. A Booth a M Clements (Ed.), *Couples in conflict*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- JOHNSON, M. P. (2006a). Apples and oranges in child custody disputes: Intimate terrorism vs. situational couple violence. *Journal of Child Custody*, 2, 43–52.
- JOHNSON, M. P. (2006b). Conflict and control: Gender symmetry and asymmetry in domestic violence. *Violence Against Women*, 12(11), 1003-1018.
- JOHNSON, M. P. (2008). *A typology of domestic violence: intimate terrorism, violent resistance and situational couple violence*. Lebanon: Northeastern University Press.
- JOHNSON, M. P. a FERRARO, K. J. (2000). Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 948-963.
- JOHNSON, M. P. a LEONE, J. M. (2005). The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the national violence against women survey. *Journal of Family Issues*, 26(3), 322-349.
- JOHNSTON, J. R. a CAMPBELL, L. E. G. (1993). A clinical typology of interparental violence in disputed-custody divorces. *American Journal of Orthopsychiatry*, 63(2), 190-199.
- JOHNSTON, J. R. WALTERS, M. G. a OLESEN, N. W. (2005). Is it alienating parenting, role reversal or child abuse? A study of children's rejection of a parent in child custody disputes. *Journal of Emotional Abuse* 5(4), 191-218.
- KARKOŠKOVÁ, S. (2011). Viktimizácia detí, ktoré sú svedkami násillia na matke: implikácie pre sociálne poradenstvo. (s.181-198) In: *Súčasný pohľad na sociálne poradenstvo*. Chelmn: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa v Chelmie, 2011. ISBN: 978-83-61149-37-8
- KARKOŠKOVÁ, S. (2012). Týrané matky a ich vnímanie najlepšieho záujmu dieťaťa. In: KARDIS, K. – KARDIS, M. (eds.) *Zborník religionistických a sociologických štúdií 1/2012*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2012. ISBN 978-80-555-0523-7, s.261-272.

- KARKOŠKOVÁ, S. (2014). *Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami*. Veľký Šariš – Kanaš : Ascend.
- KARKOŠKOVÁ, S. (2016a). Používanie konceptu „syndróm zavrnutého rodiča“ v právnej praxi – 1. časť. In: *Justičná revue*, 68(6-7), s. 690-709, ISSN 1335-6461.
- KARKOŠKOVÁ, S. (2016b). Používanie konceptu „syndróm zavrnutého rodiča“ v právnej praxi – 2. časť. In: *Justičná revue*, 68(8-9), s. 857-877, ISSN 1335-6461.
- KELLY, J. B. a JOHNSON, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), 476-499.
- KELLY, J. B. a JOHNSTON, J. R. (2001). The alienated child: A reformulation of Parental Alienation Syndrome. *Family Court Review*, 39 (3), 249–266.
- KITZMANN, K. M., GAYLORD, N. K., HOLT, A. R. a KENNY, E. D. (2003). Child witnesses to domestic violence: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, 339–352.
- KOENEN, K. C., MOFFITT, T. E., CASPI, A., TAYLOR, A. a PURCELL, S. (2003). Domestic violence is associated with environmental suppression of IQ in young children. *Development and Psychopathology*, 15, 297–311.
- KOORDINAČNO - METODICKÉ CENTRUM PRE RODOVO PODMIENENÉ A DOMÁCE NÁSILIE, Inštitút pre výskum práce a rodiny (2016). *Zápis záverov z okrúhleho stola: Znalecké posudzovanie v prípadoch žien zažívajúcich rodovo podmienené násillie a ich detí: Výzvy súčasnej praxe, ktorý sa konal dňa v Bratislave 25.10. 2016*.
- KOVALČÍKOVÁ I., BABINČÁK P., FUCHSOVÁ K., KARKOŠKOVÁ S., MIKULÁŠKOVÁ G. (2013). *Can a victimised child be resilient?* Nicosia, Cyprus: UNESCO Chair in Gender Equality and Women's Empowerment – University of Cyprus, 2013. ISBN 978-9963-9980-2-9. 136 s. (e-book). Dostupné na internete: <https://ucy.ac.cy/unesco/en/announcements2>
- KUBÍK, O. (2012) *Investigatívna psychológia*. Bratislava: Eurokódex.
- KURILOVSKÁ, L. (2016). Právne aspekty vyšetrovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím. In: K. Debnáriková, (Ed.) *Nenásilne o násilí - Hovorme o právach*. Nitra: Združenie STORM, Budúcnosť, n.o., ISBN 978-80-970667-4-1, s. 11-18.
- LANGHINRICHSEN-ROHLING, J. (2010). Controversies involving gender and intimate partner violence in the United States. *Sex Roles*, 62(3-4), 179-193.
- LAPIERRE, S. (2010). More Responsibilities, Less Control: Understanding the Challenges and Difficulties Involved in Mothering in the Context of Domestic Violence. *British Journal of Social Work*, 40, 1434-1451.
- LAPIERRE, S. (2010). Striving to be “Good” Mothers: Abused Women’s Experiences of Mothering. *Child Abuse Review* 19, 342-257.
- LEMON, N. K.D. (2013). A Transformative Process: Working as a Domestic Violence Expert Witness. *Berkeley Journal of Gender, Law & Justice* 24(2), 208-232.
- LENNINGS, C., BOLTON, A. COLLINS, E. (2011). Assessing the risk of child sexual abuse in litigious families in the family court. In Boer, D. P. et al (eds). *International Perspectives on the Assessment and treatment of Sexual Offenders: Theory, Practice, and Research*. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd., 2011, s. 111-139.
- LEONE, J. M., JOHNSON, M. P., COHAN, C. L. a LLOYD, S. E. (2004). Consequences of Male Partner Violence for Low-Income Minority Women. *Journal of Marriage and Family*, 66(2), 472-490.
- LEVENDOSKY, A. A., LANNERT, B. a YALCH, M. (2012) The Effects of Intimate Partner Violence on Women and Child Survivors: An Attachment Perspective. *Psychodynamic Psychiatry*, 40(3) 397–434, 2012.
- LEVENDOSKY, A.A., BOGAT, G.A. a MARTINEZ-TORTEYA, C. (2013). PTSD Symptoms in Young Children Exposed to Intimate Partner Violence. *Violence Against Women* 19(2), 187–201.
- LOBEL, D.S. (2014). Forensic Evaluation of Child Abuse. In: S.J. Morewitz and M.L. Goldstein (eds.), *Handbook of Forensic Sociology and Psychology*. New York: Springer Science+Business Media 2014, s.363-374
- LOGAN, T. K., WALKER, R., JORDAN, C. E. a HORVATH, L. S. (2002). Child Custody Evaluations and Domestic Violence: Case Comparisons. *Violence and Victims* 17: 719–42.

- LONG, J.G. (2007). *Introducing Expert Testimony to Explain Victim Behavior in Sexual and Domestic Violence Prosecutions*. Alexandria, VA : American Prosecutors Research Institute, the research and development division of the National District Attorneys Association, 2007.
- MacDONALDS, G.S. (2010) *Domestic Violence, Children's Voices and Child Contact: Exploring Cafcass Section 7 Reports*. Unpublished PhD thesis, University of Bristol.
- MARTINDALE, D. A., MARTIN, L., AUSTIN, W. G. et al. (2006). *Model Standards of Practice for Child Custody Evaluation*. Madison, Wisconsin: Association of Family and Conciliation Courts.
- MATOUŠEK, O. et. al. (2015). *Děti a rodiče v rozvodu: Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0968-3.
- McCLOSKEY, L. A. (2011). The impact of intimate partner violence on adolescents. In: S. A. Graham-Bermann a A.A. Levendosky. *How Intimate Partner Violence Affects Children: Developmental Research, Case Studies, and Evidence-Based Intervention*. American Psychological Association, 2011, <http://dx.doi.org/10.1037/12322-002>, s.87-107.
- McINTOSH, J. E. (2009). Legislating for shared parenting: Exploring some underlying assumptions. *Family Court Review*, 47(3), 389-400.
- MEIER, J. S. (2015). Johnson's Differentiation Theory: Is It Really Empirically Supported? *Journal of Child Custody*, 12(1), 4-24.
- MEIER, J.S. (2013). *Parental Alienation Syndrome and Parental Alienation: A Research Review*. Harrisburg, PA: VAWnet, project of the National Resource Center on Domestic Violence. 2015/01/02, Dostupné na: <http://www.vawnet.org>.
- MICHANČOVÁ, S. (2011). Faktory ovplyvňujúce životné rozhodnutia týraných žien-matiek. In: STOROŠKA, M. (Ed.) *Kvalita života II.: Sociálne a ekonomické aspekty*. Prešov : Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove, ISBN 978-80-89372-26-3, s. 191-204.
- MIKULÁŠKOVÁ, G. (2013) *Základy kvalitatívneho výskumu a diskurzívnej analýzy* [elektronický zdroj]. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove. ISBN 978-80-555-0771-2. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Mikulaskova1>
- MILLER, W.R. a SELIGMAN, M.E.P. (1975). Depression and learned helplessness in man. *Journal of Abnormal Psychology*, 84, 228-238.
- MITCHELL, L. (2011) *Domestic Violence in Australia—An Overview of the Issues*. Canberra: Social Policy Section, Australian Government, 2011. http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/BN/2011-2012/DVAustralia
- MOE, A. M. (2008). Battered women, economic independence of. In: Renzetti, C.M. a Edleson, J. L. (eds.) 2008. *Encyclopedia of interpersonal violence*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-1800-8, s.54-56.
- MOLONEY, L., SMYTH, B., WESTON, R., RICHARDSON, N. , QU, L. a GREY, M. (2007) *Allegations of Family Violence and Child Abuse in Family Law Children's Proceedings: A Pre-Reform Exploratory Study*. Canberra: Australian Institute of Family Studies, 2007.
- MUSIL, J. (2010). Hodnocení znaleckého posudku. *Kriminalistika* 42 (3). Dostupné na: <http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-znaleckeho-posudku.aspx?q=cHJuPTE%3d>
- Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. III. ÚS 299/06.*
- NATIONAL CENTER FOR STATE COURTS (2012). *Addressing implicit bias in the courts*. Dostupné na: http://www.ncsc.org/~media/Files/PDF/Topics/Gender%20and%20Racial%20Fairness/IB_Summary_033012.ashx
- NATIONAL CRIME VICTIM LAW INSTITUTE (2014). Victims' Rights Compel Action to Counteract Judges' and Juries' Common Misperceptions About Domestic Violence Victims' Behaviors. *Violence Against Women Bulletin* – Legal publications project of The National Crime Victim Law Institute at Lewis & Clark Law School, Portland Oregon, USA.
- NAUGHTON, C. M., O'DONNELL, A. T., GREENWOOD, R. M. a MULDOON, O. T. (2015). 'Ordinary decent domestic violence': A discursive analysis of family law judges' interviews. *Discourse & Society* 2015, 1–17, DOI: 10.1177/0957926514564738.
- Opčný protokol k Dohovoru o právach dieťaťa o procedúre oznámení (sťažnosti). (Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure).*

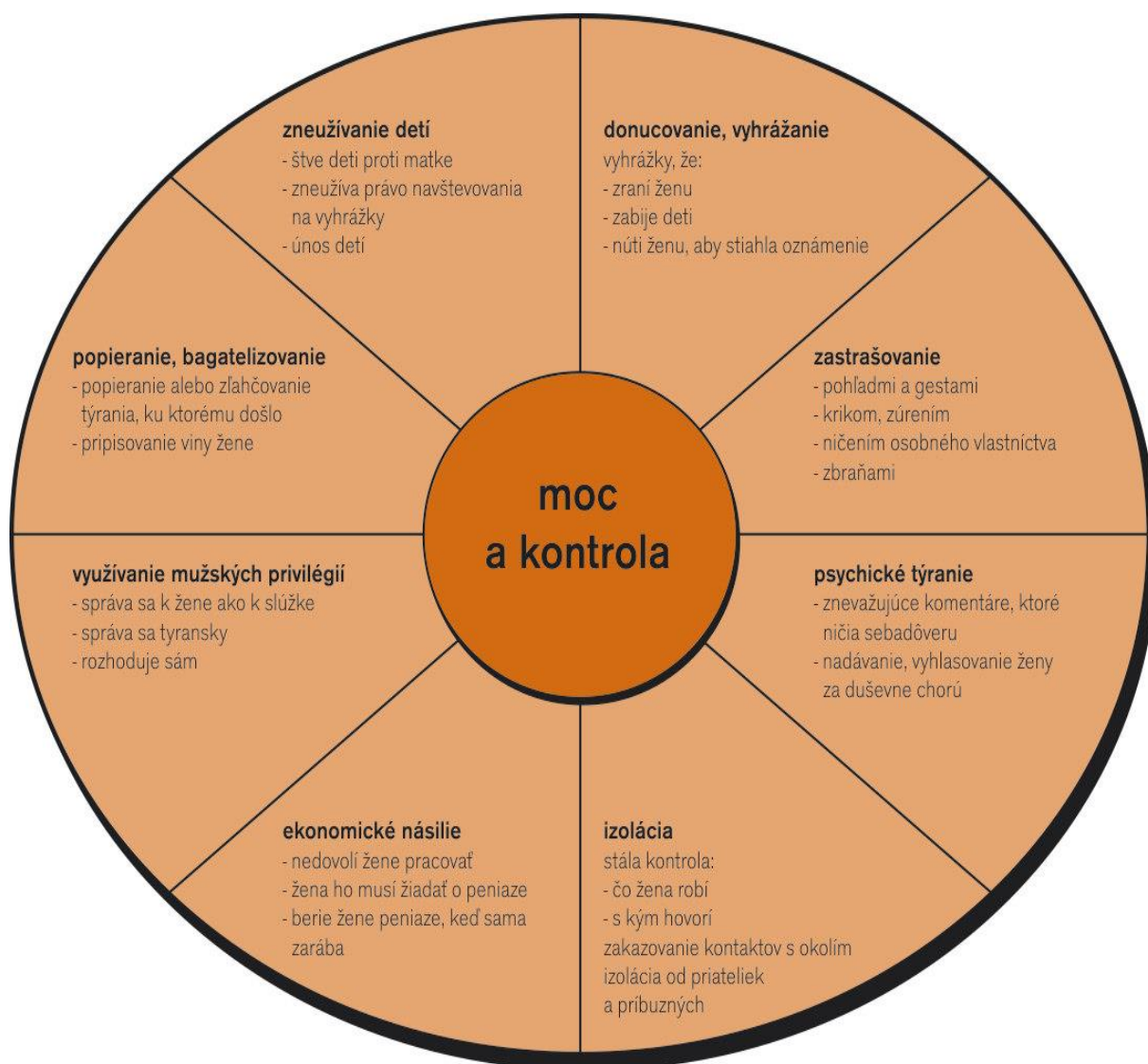
- OTTOMAN, A. a LEE, R. (2008). Fathers' Rights Movement. In: Renzetti, C.M. a Edleson, J. L. (eds.) 2008. *Encyclopedia of interpersonal violence*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-1800-8, s.252.
- PARKINSON, P. (2013). Violence, abuse and the limits of shared parental responsibility. *Family Matters* 92: 7-17.
- PENCE, E. a PAYMAR, M. (1993). *Education groups for men who batter: The Duluth model*. New York: Springer.
- PEPITON, M.B., ZELGOWSKI, B.R., GEFFNER, R. a DE ALBUQUERQUE, P.P. (2014). Ethical Violations: What Can and Does Go Wrong in Child Custody Evaluations?, *Journal of Child Custody*, 11:2, 81-100.
- PERRY, B. D. (2006). The neurosequential model of therapeutics: Applying principles of neuroscience to clinical work with traumatized and maltreated children. In N. Boyd Webb (Ed.), *Working with traumatized youth in child welfare* (pp. 27–52). New York: The Guilford Press.
- PERRY, B. D. a HAMBRICK, E. (2008). The neurosequential model of therapeutics. *Reclaiming Children and Youth*, 17(3), 38–43.
- PETERSON, C., MAIER, S. F. a SELIGMAN, M. E. P. (1993). *Learned helplessness: A theory for the age of personal control*. New York: Oxford University Press.
- PICO-ALFONSO, M. A., ECHEBURÚA, E. a MARTINEZ, M. (2008) Personality Disorder Symptoms in Women as a Result of Chronic Intimate Male Partner Violence. *Journal of Family Violence* 23:577–588.
- PIROŠÍKOVÁ, M. (2015). Protection of Children's Human Rights in the Council of Europe Member States. *Societas Et Iurisprudentia* 3(3), 202-216. Dostupné na: <http://sei.iuridica.truni.sk>
- PIROŠÍKOVÁ, M. (2016). Ochrana biologickej rodiny z pohľadu medzinárodných ľudsko-právnych štandardov. *Zo súdnej praxe* 21(3) s. 109-114.
- PLATT, S., AJAMI, J., KLUEMPER, N., GEFFNER, R., SHAW, M. a ASSALLEY, A. (2016). Child Protection in Child Custody Cases: Issues and Concerns. In: Sibnath Deb (ed.) *Child Safety, Welfare and Well-being: Issues and Challenges*, New Delhi: Springer India 2016, ISBN: 978-81-322-2424-2, s. 313-333.
- POLAK, S. a SAINI, M. (2015). Children Resisting Contact With a Parent Postseparation: Assessing This Phenomenon Using an Ecological Systems Framework. *Journal of Divorce & Remarriage*, 56, 220–247.
- PROKEINOVÁ, M. (2007). Odborníci a znalci v trestnom konaní. *EPI Odborné články*. Dostupné na: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/Odbornici-a-znalci-v-trestnom-konani.aspx?Template=print>
- SAINI, M. a BIRNBAUM, R. (2015). Raising the bar: A risk assessment checklist when supervised access is being considered in child custody disputes. *Canadian Family Law Quarterly* 34, 335-371.
- SAUNDERS, D. G. (2015). Research Based Recommendations for Child Custody Evaluation Practices and Policies in Cases of Intimate Partner Violence. *Journal of Child Custody*, 12(1), 71-92.
- SAUNDERS, D. G., TOLMAN, R. M. a FALLER, K. C. (2013). Factors Associated with Child Custody Evaluators' Recommendations in Cases of Intimate Partner Violence. *Journal of Family Psychology* 27(3), 473–483.
- SAUNDERS, D.G., FALLER, K. C. a TOLMAN, R. M. (2012). *Child Custody Evaluators' Beliefs about Domestic Abuse Allegations: Their Relationship to Evaluator Demographics, Background, Domestic Violence Knowledge and Custody-Visitation*. Washington: United States Department of Justice, 2012.
- SELIGMAN, M.E.P., MAIER, S.F., a GEER, J. (1968). The alleviation of learned helplessness in dogs. *Journal of Abnormal Psychology*, 73, 256-262.
- SHEERAN, M. a HAMPTON, S. (1999). Supervised visitation in cases of domestic violence. *Juvenile and Family court Journal* , 50 , 13–25.
- SHEPARD, M. a HAGEMEISTER, A. K. (2013). Perspectives of rural women: Custody and visitation with abusive ex-partners. *Afflia: Journal of Women and Social Work*, 28, 165–176.
- SHEPARD, M. a FARRELL, G. (2015). The Response of the Child Welfare System to Domestic Violence. In: Lee E. Ross (Ed.) *Continuing the War Against Domestic Violence* (2nd Ed.). Boca Raton, FL : CRC Press, Taylor & Francis Group, ISBN 978-1-4822-2912-7, s. 103-112.

- Smernica Európskeho parlamentu a rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.*
- STAHL, P. (2011). *Conducting child custody evaluations: From basic to complex Issues*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému "Deti ako nepriame obeť domáceho násillia" (2006/C 325/15)*. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006IE1577:SK:NOT>
- STARK, E. (2007). *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*. Oxford: Oxford University Press.
- STRAUS, M. A. (2006). Future Research on Gender Symmetry in Physical Assaults on Partners. *Violence Against Women*, 12(11), 1086-1097.
- SUSSER, K. (2015). Litigating Custody and Visitation in Domestic Violence Cases. In: M.R. Davis, D.A. Leidholdt a C.A. Watson. *Lawyer's Manual on Domestic Violence: Representing the Victim*, 6th Edition. New York: Supreme Court of the State of New York, Appellate Division, First Department and New York State Judicial Committee on Women in the Courts, s.163-181.
- SUSSMAN, E. A. (2008). Agency/autonomy of battered women. In: Renzetti, C.M. a Edleson, J. L. (eds.) 2008. *Encyclopedia of interpersonal violence*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-1800-8, s.15-16.
- SUSSMAN, E. A. (2008b). Legal system, civil court remedies for intimate partner violence. In: Renzetti, C.M. a Edleson, J. L. (eds.) 2008. *Encyclopedia of interpersonal violence*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-1800-8, s.402-404.
- SWANOVÁ, B., BALIOVÁ, D. a DOLANSKÁ, R. (2016). *Mediácia. Praktický právny sprievodca*. Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-8168-434-0, 232 s.
- TANHA, M., BECK, C. J. A., FIGUEREDO, A. J. a RAGHAVAN, C. (2009). Sex Differences in Intimate Partner Violence and the Use of Coercive Control as a Motivational Factor for Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence* 25(10):1836-54.
- TEMPLE, J. R. a STUART, G. L. (2008). Divorce and intimate partner violence. In: Renzetti, C.M. a Edleson, J. L. (eds.) 2008. *Encyclopedia of interpersonal violence*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-1800-8, s.187-188.
- TSAVOUSSIS, A. STAWICKI, S. P. A, STOICEA, N. a PAPADIMOS, T. J. (2014) Child- witnessed domestic violence and its adverse effects on brain development: a call for societal self-examination and awareness. *Frontiers in Public Health* 2:178, doi: 10.3389/fpubh.2014.00178.
- VALNÉ ZHROMAŽDENIE OSN. (1989). *Dohovor o právach dieťaťa (The Convention on the Rights of the Child)*.
- VATNAR, S.K.B. a BJØRKLY, S. (2012) Does separation or divorce make any difference? An interactional perspective on intimate partner violence with focus on marital status. *Journal of Family Violence* 27: 45–54.
- VRIJ, A. (2005) Criteria-Based Content Analysis: A Qualitative Review of the First 37 Studies. *Psychology, Public Policy, and Law*, 11 (1), 3–41.
- Výbor OSN pre práva dieťaťa (2013). *Všeobecný komentár č. 14 o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu (General comment No. 14 - 2013 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration)*.
- Vyhlásenie k tzv. syndrómu zavrhnutého rodiča*. 2016. Dostupné na: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2093>
- Vyhlásenie zástupkyne SR pred ESLP k sankciám v súvislosti s výkonom práva styku rodiča s maloletým*. Vyhlásenie zo dňa 9.5.2016. Dostupné na: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2081> .
- Vyhláška č. 207/2016 Z. z. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých*.
- WALKER, L. E. (1977). Battered women and learned helplessness. *Victimology*, 2 (3-4), 525-534.
- WALKER, L. E. (1984). *The battered women syndrome*. New York: Springer.

- WALKER, L. E. a SHAPIRO, D.L. (2010). Parental Alienation Disorder: Why Label Children with a Mental Diagnosis?, *Journal of Child Custody*, 7(4), 266-286.
- WALKER, L.E. (2009). *The battered woman syndrome* (3rd ed.) New York: Springer Publishing Company, LLC, ISBN: 978-0-8261-4315-0
- WEISZ, A. N., TOLMAN, R. M. a SAUNDERS, D. G. (2000). Assessing the risk of severe domestic violence: The importance of survivors' predictions. *Journal of Interpersonal Violence*, 15 (1), 75-90.
- WEKERLE, C., MacMILLAN, H. L., LEUNG, E. a JAMIESON, E. (2008). Child Maltreatment. In: MICHEL HERSEN a ALAN M. GROSS (eds.) 2008. *Handbook of Clinical Psychology. Volume 2 Children and Adolescents*. New Jersey: JohnWiley & Sons, Inc., ISBN 978-0-471-94678-6, s. 856-903.
- WHITFIELD, C. L., ANDA, R. F., DUBE, S. R. a FELITTI, V. J. (2003). Violent childhood experiences and the risk of intimate partner violence in adults: Assessment in a large health maintenance organization. *Journal of Interpersonal Violence*, 18 ,166–185.
- Zákon č. 175/2015 Z.z. Zákon z 26. júna 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.*
- Zákon č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov*
- ZEOLI, A.M., RIVERA, E.A., SULLIVAN C.M. et al. (2013) Post-separation abuse of women and their children: Boundary-setting and family court utilization among victimized mothers. *Journal of Family Violence* 28: 547–560.
- ZORZA, J. (2008a) Custody, contact, and visitation: relationship to domestic violence. In: Renzetti, C.M. a Edleson, J. L. (eds.) 2008. *Encyclopedia of interpersonal violence*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-1800-8, s. 161-163.
- ZORZA, J. (2008b) Mediation. In: Renzetti, C.M. a Edleson, J. L. (eds.) 2008. *Encyclopedia of interpersonal violence*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-1800-8, s.447-449.
- ZORZA, J. (2008c) Parental Alienation Syndrome. In: Renzetti, C.M. a Edleson, J. L. (eds.) 2008. *Encyclopedia of interpersonal violence*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-1800-8, s.497.
- ZORZA, J. (2011). The New Domestic Violence Typologies: An Accurate Reconceptualization or Another Trivialization? *Family & Intimate Partner Violence Quarterly* 3(3) 225-236.

Príloha

Koleso moci a kontroly⁵⁹ – používa sa na ilustráciu rozdielov v rôznych aspektoch medzi zneužívajúcim, násilníckym a rešpektujúcim partnerským vzťahom.

⁵⁹ Zdroj: <http://www.zenavtiesni.sk/pics/mocakontrola.jpg?PHPSESSID=314c17d2484976061097f8f1a2953c33>

Koordinačno – metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie

Naším poslaním je v súlade s Národným akčným plánom na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2014 – 2019 vytvoriť, implementovať a koordinovať komplexnú celoštátnu politiku pre danú oblasť.

Predchádzanie a znižovanie násilia na ženách a domáceho násilia je jednou z hlavných priorít ochrany a podpory ľudských práv. Aktuálnym medzinárodným štandardom, ktorý demokratické a právne štáty vytvorili v záujme predchádzania násiliu na ženách a domácemu násiliu, je Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácemu násiliu a o boji proti nemu. Na úrovni Európskej únie ich reflektuje Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Pre KMC sú tieto normy základným štandardom a ašpiráciou pre dosiahnutie zníženia násilia a zvýšenia ochrany a podpory žien vystavených násiliu a obetí domáceho násilia.

Vízia KMC

- Zabezpečiť kvalitu systémovej ochrany a podpory ženám zažívajúcim násilie a obetiam domáceho násilia.
- Zvýšiť úroveň citlivosti a porozumenia hlavných aktérov, médií a verejnosti na tému rodovo podmieneného a domáceho násilia.
- Znížiť výskyt násilia na ženách a domáceho násilia z dlhodobého hľadiska.

Ciele KMC

- Vytvoriť a implementovať nástroje pre zabezpečenie efektívneho systému prevencie a eliminácie násilia na ženách a domáceho násilia, vrátane špecifickej legislatívy na elimináciu a prevenciu násilia na ženách a domáceho násilia.
- Vytvoriť podmienky pre rýchlu a efektívnu ochranu a podporu všetkých žien a obetí domáceho násilia vystavených násiliu, alebo hrozbe násilia.
- Predchádzať vzniku násilia a akejkoľvek situácii, ktorá prispieva k vzniku a tolerancii násilia.
- Vytvoriť dostatočnú poznatkovú bázu o násilí na ženách a domácim násilí, aby bolo možné zvyšovať dostupnosť, kvalitu a účinnosť intervencie a prevencie v prípadoch násilia.

Rodovo podmienené násilie

„...je namierené voči určitej osobe z dôvodu jej pohlavia, rodovej identity alebo rodového vyjadrenia alebo ktoré neprimerane postihuje osoby určitého pohlavia a môže obeti spôsobiť telesnú, sexuálnu, psychickú ujmu alebo majetkovú škodu“⁶⁰. Zahŕňa násilie páchané blízkou osobou, sexuálne delikty, obchodovanie s ľuďmi, otroctvo a rôzne formy škodlivých praktík, ako napríklad nútené manželstvá, mrzačenie ženských pohlavných orgánov a takzvané trestné činy spáchané v mene cti.

Domáce násilie

Zahŕňa „...rôzne skutky fyzického, psychického, sexuálneho a majetkového násilia, ktoré je charakteristické najmä tým, že násilie pácha osoba, ktorá s obeťou je, alebo bola, v manželskom alebo partnerskom zväzku, alebo je iným rodinným príslušníkom obeť bez ohľadu na to, či páchatel s obeťou žije, alebo žil v spoločnej domácnosti.“⁶¹

Kontakt:

Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie
Kuzmányho 3/A, 811 06 Bratislava
Tel: 02 20 442 500
www.zastavmenasilie.sk

⁶⁰Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ods. (17)

⁶¹Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ods. (18)